

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE TÜRK
HUKUKUNDA YARGI ETİĞİ VE
HÂKİMİN VASIFLARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Hasan TURGUT

Danışman
Doktor Öğretim Üyesi
Cengiz ARIKAN

Mayıs 2018
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Doktor Öğretim Üyesi Cengiz ARIKAN danışmanlığında Hasan TURGUT tarafından hazırlanan “Osmanlı’dan Günümüze Türk Hukukunda Yargı Etiği ve Hâkimin Vasıfları” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

..../..../2018

Başkan

Üye

Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..../..../2018

Enstitü Müdürü

Kişisel Kabul Sayfası

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Osmanlı’dan Günümüze Türk Hukukunda Yargı Etiği ve Hâkimin Vasıfları” isimli çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

Tarih: 30.05.2018

Adı Soyadı: Hasan TURGUT

İmza:

ÖN SÖZ

Hukuk ve adalet kavramı geçmişten günümüze tüm canlılığını korumaktadır. Hukuk sistemleri, içinde barındırdığı etik ilkeler sayesinde gerçek bir hukuk sistemi olmakta, hak ve adaleti sağlayabilmektedir. Ayrıca ideal bir hukuk sisteminde, yargının asli kurucu unsurları olan hâkim, savcı ve avukatların, etik ilkelere bağlılığı oldukça önemlidir. Genel olarak ideal bir yargı teşkilatı, bunu isteyen, arzulayan ve uygulamaya koyan bir toplumda mümkündür. Daha özelden ise hâkim ve savcılarının bu ilkelere bağlı olması gerekir. Günümüzde bunu sağlamaya yönelik birçok ulusal ve Uluslararası metin bulunmaktadır.

Araştırmamızda, Osmanlı Devleti'nde yargı teşkilatı üzerinde durulmuş, kadıların eğitimi, nitelikleri ve yargıya olan bakış açısı uygulamadan örneklerle izah edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın sonunda Türk yargı teşkilatı hakkında bilgi verilmiş ve Türkiye'de ideal bir yargı sistemi için önerilerde bulunulmuştur.

Araştırma ve çalışma sürecinde, benden yardımını hiç esirgemeyen başta hayat arkadaşım eşime ve çok değerli aileme teşekkür ediyorum. Ayrıca araştırma süresince benden ilgisini, desteğini, bilgi ve birikimini esirgemeyen başta Dr. Öğ. Üy. Cengiz ARIKAN ve Arş. Gör. Yasin AYDOĞDU'ya ve ayrıca Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden diğer hocalarıma teşekkür ediyorum.

ÖZET

Etik, bir bireyin ne yapması gerektiğini ve en iyi davranış biçimini gerekçeleriyle birlikte belirlemeye çalışır. Diğer bir deyişle doğru ve yanlışla ilgili insanlığın üzerinde mutabık kaldığı ilkeleri ifade eder. Meslek etiği ya da diğer adıyla mesleki ahlak kuralları, bir mesleği yerine getirirken uyulması gereken ideal davranışlar olarak tanımlanabilir. Yargı ve hukuk etiği ise, bu görevi yerine getiren hâkimlerin ve diğer makamların yapması gerekenleri belirleyen kurallar olmakla beraber bunun ötesine geçerek mesleki faaliyetlerin doğru bir şekilde yerine getirmeleri için yapılması gerekenin ne olduğunu da belirler. Yargı görevini yerine getirenlerin, öncelikle etik ilkeleri anlaması ve bu ilkelere bağlı olması gerekir.

Türk Hukukunda, İslam'ın kabulü ile beraber, İslam Hukuk kuralları uygulanmaya başlanmıştır. Osmanlı Devletinde yargı yetkisi kadılar tarafından yerine getirilmiş, kadıların seçimi, tayin ve niteliklerine ilişkin konulara oldukça önem verilmiştir. Kadıların nitelikleri hakkında, Mecelle'de hüküm altına alınmış önemli vasıflar bulunmaktadır.

Günümüzde ise Yargı etiğine ilişkin kural ve ilkeler ulusal mevzuatta Anayasa ve özel kanunlarda hüküm altına alınmıştır. Ayrıca Uluslararası alanda kabul edilen ilkeler bulunmaktadır. Hâkimler için Bangalor Etik İlkeleri, savcılar için Budapeşte İlkeleri, avukatlar için de Havana Kuralları bunların başında gelmektedir. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nden günümüze Türk hukukunda yargı etiği üzerinde durulmuş, ideal bir hâkim savcı ve yargı etiği için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Etik, Yargı Etiği, Mecelle, Kadı, Bangalor, Hâkim, Savcı.

ABSTRACT

Ethics defines what an individual should do and what the best behavior together with its justification is. In other words, ethics represents the principles of humanity that are about of right and wrong. Occupational ethics or professional ethics can be defined as ideal behaviors that must be observed while fulfilling a profession. Judicial or legal ethics is the rules governing the conduct of judges and other authorities who perform this task, but also specifies what is required to do so in order to properly carry out their professional activities. Those who fulfill the jurisdiction must firstly understand and adhere to ethical principles.

In Turkish law, with the acceptance of Islam, Islamic law rules have begun to be applied. Judicial authority in the Ottoman state was fulfilled by the Muslim judges, and the matters concerning the selection, appointment and qualifications of the Muslim judges were given great importance. There are important qualifications about the Muslim judges that are put under the provisions in the Mecelle.

Today, the rules and principles regarding the ethics of the judiciary are enacted in the national legislation with the constitution and special laws. There are also principles that are accepted in the international arena. Ethics of Bangalor for judges, Budapest principles for public prosecutors, the laws of Havana for lowyers are the leading ones. In this study, the ethics of judicial jurisprudence were emphasized from the ottoman state to the day-to-day, and an ideal judge, prosecutor and judicial ethics were proposed.

Keywords: Ethics, Judicial Ethics, Mecelle, Muslim Judge, Bangalor, Judge, Public Prosecutor.

KISALTMALAR

ABABGM	: Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel M¼d¼rl¼đ¼
ABSGBY	: Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları S¼zleřmesi
A¼EHFD	: Atat¼rk ¼niversitesi Erzincan Hukuk Fak¼ltesi Dergisi
A¼HFD	: Ankara ¼niversitesi Hukuk Fak¼ltesi Dergisi
A¼SBFD	: Ankara ¼niversitesi Sosyal Bilimler Fak¼ltesi Dergisi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
E.T.	: Erişim Tarihi
Ed.	: Edit¼r
HHFG	: Hacettepe Hukuk Fak¼ltesi Dergisi
HSK	: Hâkimler ve Savcılar Kurulu
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
S¼HFD	: Selçuk ¼niversitesi Hukuk Fak¼ltesi Dergisi
TBB	: T¼rkiye Barolar Birliği
TBMM	: T¼rkiye B¼y¼k Millet Meclisi
TDKY	: T¼rk Dil Kurumu Yayınları
TMH	: T¼rkiye M¼hendislik Haberleri
v.d.	: ve diğerleri
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu
yy.	: Y¼zyıl

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR CETVELİ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ETİK, AHLAK VE YARGI ETİĞİ

I. ETİK KAVRAMI.....	4
II. ETİK VE AHLAK İLİŞKİSİ	5
III. ETİK VE KAMU İLİŞKİSİ.....	9
A. Meslek Etiği.....	9
B. Türk Kamu Yönetiminde Etik	12
IV. ETİK VE YARGI İLİŞKİSİ.....	18
A. Etik ve Hukuk	18
B. Etik ve Yargı Etiği	22

İKİNCİ BÖLÜM

MECELLE'DE YARGI ETİĞİ VE HÂKİMİN NİTELİKLERİ

I. OSMANLI DEVLETİ UYGULAMASINA GENEL BİR BAKIŞ	25
A. Osmanlı Devletinde Hukuk	25
B. Osmanlı Devleti Yargı Teşkilatı	28
C. Osmanlı Devletinde Kadılık Teşkilatı.....	30
1. Kadı	30
2. Kadılık Eğitimi ve Göreve Başlama Şartları	32
3. Kadı Bağımsızlığı ve İdare ile İlişkileri	34
4. Kadıda Bulunması Gereken Vasıflar	39
5. Denetim Usulleri	42
6. Kadı Yardımcıları: Naib ve Diğer Görevliler.....	44
II. MECELLE'DE HÂKİMİN VASIFLARI	44
A. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye	45
B. Mecelleye Göre Hâkimin Vasıfları	47
1. Hâkime İlişkin Vasıflar	48
a) Hakîm	48
b) Fehîm.....	49

c) Müstakîm.....	51
d) Emîn.....	52
e) Mekîn.....	53
f) Metîn.....	54
2. Yargılamaya İlişkin Vasıflar	55
a) Hediye veya Menfaat Temin Etmeme.....	55
b) Taraflara Eşit ve Adil Davranma	58
c) Karar Verilmesine Engel Durumlar	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YARGI ETİĞİ KURALLARI

I. ULUSAL MEVZUATTA YARGI ETİĞİ	62
A. 1982 Öncesi Dönem.....	62
B. 1982 Sonrası Dönem ve Yürürlükteki Mevzuat	67
1. 1982 Anayasası.....	67
2. 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu	74
II. ULUSLARARASI BELGELER.....	82
A. Bangalor Yargı Etiği Kuralları	82
1. Bağımsızlık.....	82
2. Tarafsızlık.....	84
3. Doğruluk.....	86

4. Dürüslük	86
5. Eşitlik.....	87
6. Ehliyet ve Liyakat.....	88
B. Savcılar İçin Budapeşte İlkeleri	90
C. Avukatların Rolüne İlişkin Havana Kuralları	95
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA	105

GİRİŞ

21. Yüzyılda bilim ve teknoloji alanında meydana gelen ilerlemeler, küresel ısınma, hava, su, toprak kirliliği vb. gibi coğrafi sorunlara yol açtığı gibi yoksulluk, savaşlar, insan ve bölgeler arası sosyal uçurumlar, zorunlu nedene dayalı kitlesel göçler, şiddet, etnik ve dinsel ayrımcılık gibi birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu tür sorunların ortaya çıkması hukukun ve etiğin canlılığını korumasını sağlamakla beraber, belirtilen sorunlara çözüm bulmak amacıyla meslek sahipleri ya da bireyler davranışlarına yön veren etik kodlara ihtiyaç duymaktadır.¹ Günümüzde ahlak kuralları yerine tercih edilen etik ilkeler, belirli bir mesleğin icrası nedeniyle o mesleğe özgü davranış biçimlerini en ideal şekilde uygulamayı hedefler. Bu yönüyle etik, daha özelde ise meslek etiği, son yıllarda oldukça önem kazanmış, üzerinde durulan bir konudur.

Mesleki ahlak kuralları yerine tercih edilen mesleki etik ilkeleri ise, meslek sahiplerinin uymaları gereken davranışlar ile taşımaları gereken vasıfları belirleme ve vicdanlarında denetim yapma amacı taşır. Görevi adaleti dağıtmak, hak ile hükmetmek olan hâkimlerin, etik ilkelere bağlılığı açısından çok daha dikkatli olmaları gerekir. Bunun yanında hâkimlerin seçiminde de aynı dikkatin gösterilmesi şarttır. Hak ve adalet, insan ile beraber doğmuştur. Her devirde adalet ve hukuk önemini korumuş, insan haklarına saygı, tüm dinlerde üzerinde durulan bir konu olmuştur. Türk Hukukunda, İslam'ın kabulü ile beraber, İslam Hukuk kuralları uygulanmaya başlanmıştır. İslam Hukukunun temelinde tüm idareciler için adaletle yönetim esastır. Osmanlı Devleti de bu yönetim anlayışıyla kendine has bir yargı teşkilatı kurarak, uzun bir süre adil bir yönetim sergilemiştir. Yargılama yetkisi egemenliğin sembolü olarak görülmüş, ayrıca yargılamanın adil olmasına önem verilmiştir. Bu nedenle yargı etiği günümüze değin üzerinde önemle durulan ve tartışılan konuların başında gelmektedir.

Osmanlı Devleti'nde yargılama görevini kadılar yerine getirmiştir. Kadıların seçimi ve eğitimi konularına oldukça önem verilmiş, adaletle hükmedemeyecek kişilerin kadılık yapamayacağı esası benimsenmiştir. Padişah adına adaletle hükmetme görevi bulunan kadılar, görevlerini hukuka uygun

¹ Mehmet Yüksel, "Modernleşme Bağlamında Hukuk ve Etik İlişisine Sosyolojik Bir Bakış", *AÜSBFD*, S. 57-1, 2002, s. 178.

yaptıkları sürece, bağımsızlıkları korunmuştur. İslam hukuku esaslarına göre kadılar için belirli vasıflar aranmış, bunlar yazılı olarak da Mecelle’de hüküm altına alınmıştır.

Cumhuriyetin kurulması ile beraber yargı teşkilatı Batılı anlamda yenilenmiş ve günümüzdeki halini almıştır. Bu süreçte yargı teşkilatı tartışılmaya devam etmiş, bir türlü istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Ülkemizde yargı etiği ile ilgili gerek Anayasada gerekse de özel kanunlarda metinler mevcuttur.

Ülkemizde de benimsenen Bangalor Yargı Etiği İlkeleri ve Savcılar İçin Budapeşte İlkeleri, hâkimlerin ve savcılarının niteliklerine vurgu yapmış bu alandaki önemli belgelerdendir. Bangalor Etik İlkeleri, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun 23 Nisan 2003 tarihli oturumunda kabul edilmiş, ülkemizde de Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nun 27.06.2006 gün ve 315 sayılı kararı ile de benimsenmesine karar verilerek tüm teşkilata duyurulmuştur. Altı temel değerden oluşan bu ilkelerin amacı, önsözünde de belirtildiği üzere, hâkimlere yönelik etik davranış standartları oluşturmak, bu davranışlara rehberlik sunmak, yargı etiği üzerine yol göstermektir. Nitekim Yargıtay'ın hâkim ve savcılarla ilgili bazı kararlarında bu ilkelere atıf yapıldığı, uygulama itibariyle de bağlayıcı hale geldiği görülmektedir. Bangalor ilkelerini hazırlayan heyette bulunan Nihal Jayawickrama, üye ülkelerin hukuk sistemlerini araştırdıklarını, en çok da Mecelle'den faydalandıklarını belirtmiştir. Bu açıdan Mecelle'de bulunan hâkimin nitelikleri, günümüze ışık tutmuştur.

Çalışmamız üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde etik kavramı, ahlak ile olan ilişkisi, önemine binaen kamu yönetiminde etik ve ülkemizdeki durum ele alınacaktır. Etik ilkeler, doğru davranışı belirleme amacı taşıdığı için hukukla doğrudan ilgilidir. Ülkelerin yolsuzluk algısı, gelişmişlik seviyeleri ile hukuk sistemleri arasında paralellikler vardır. Bu açıdan tüm kamu görevlileri için hayati öneme sahip meslek etiği, yargı görevlileri için daha da önemli hale gelmiştir. Bu sebeple Türk kamu yönetiminde meslek etiği üzerinde durulacaktır. Daha sonra etiğin hukukla ilişkisine değinilecek ve yargı etiği üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde Osmanlı Devleti Yargı teşkilatı üzerinde durulacak, bu kapsamda, hukuk sistemi, kadılık teşkilatı, kadılarda bulunan vasıflar, göreve

başlama şartları, denetim usulleri incelenecektir. Zira Mecelle son dönemde kabul edilmiş ise de o döneme kadarki uygulamaların özetidir. İlgisi nedeniyle yer yer İslam Hukukundan örnekler verilecektir. Sonraki bölümlerde Mecelle’de hüküm altına alınan hâkimin vasıfları maddeler halinde açıklanacak, uygulamadan örnekler verilecektir.

Son bölümde Cumhuriyetin kabulünden itibaren uygulanan mevzuat kısaca izah edildikten sonra, 1982 Anayasası ve özel kanunlarda yargı etiğine ilişkin hükümler üzerinde durulacaktır. Mevcut durumda özellikle Yargıtay’ın Uluslararası metinleri örnek alarak kendi bünyesinde çalışan hâkim ve savcılar ile yardımcı personel için etik ilkeler hazırlaması olumlu gelişmelerdendir. Ancak tüm hâkim ve savcılar için yerli olarak hazırlanmış etik ilkeler mevcut değildir. Uluslararası alanda kabul edilen Bangalor ve Budapeşte İlkeleri ülkemizde de bağlayıcı hale gelmiş olsa da genel ilkeler ortaya koyduğu ve bölgesel düzenlemeleri ülke hukuk sistemlerine bıraktığı görülmektedir. Yargı teşkilatına olan güvenin artması, hukuk ve adaletin gerçek yerini bulması, vicdan sahibi, çalışkan ve dürüst hâkim ve savcılar eliyle sağlanacaktır. Bu açıdan ülkemizde Yargı teşkilatının gerçek yerini alması için etik ilkeler hazırlanmalı, bunun dışında Yargıda bulunan birçok sorunun da giderilmesi gerekmektedir. Bu amaçla Türkiye’de ideal bir hâkim savcının nitelikleri ve yargı etiği oluşması için önerilerde bulunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ETİK, AHLAK VE YARGI ETİĞİ İLİŞKİSİ

I. ETİK KAVRAMI

Fransızcadaki “*éthique*” kelimesinden dilimize geçen² etik kavramı, Yunanca “*Ethos*” kelimesinden türemiş olup Yunancada “*karakter*” anlamına gelmektedir. Sözlük anlamıyla³, ahlaki eylemin bilimi, ahlakın felsefesi ve disiplini olarak tanımlanan etik, doğru davranışı ahlak ilkeleri altında inceleyen felsefe bilimidir.⁴ Ahlaki eylemin doğasını oluşturan, iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğine dair kodları bulma amacı taşıyan, felsefenin doğru ve yanlış, iyi ve kötüyle ilgili ahlaki yargılarını ele alan dalı olarak da tanımlanabilir.⁵ Diğer bir deyişle doğru ve yanlışla ilgili insanlığın üzerinde mutabık kaldığı ilkeleri ifade eder.⁶

Etik, bir bireyin ne yapması gerektiğini ve en iyi davranış biçimini gerekçeleriyle birlikte belirlemeye çalışır. Aynı zamanda bir insanın, birey ve toplumun bir üyesi olarak, hangi durumlarda nasıl davranacağına yardımcı olur.⁷ Gelenekler, kişisel nedenler, kanunlar, ahlaki ve dini kurallar, örgütsel kararlar ve yaptırımlar etiğin kaynakları arasında sayılmaktadır.⁸

² Türk Dil Kurumu, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bati&arama=kelime&guid=TDK.BATI.5abfaa07c481e1.10893682 (E.T. 29.3.2018).

³ Türk Dil Kurumu etik kelimesinin güncel kullanımlarını şöyle açıklamaktadır: 1) Töre bilimi. 2) Çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü. 3) Etik bilimi. 4) Ahlaki, ahlakla ilgili. Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5abfa997f309c4.35717834 (E.T. 29.3.2018).

⁴ Cüneyt Yüksel, *Devlette Etik*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010, s.25.

⁵ Raci Kılavuz, *Kamu Yönetiminde Etik ve Bir Sorun Alanı Olarak Yozlaşma*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003, s.25.

⁶ Ahmet Ulutaş, Ömer Serdar Atabey, *Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla Yargı Etiği*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 5.

⁷ National Institutes of Health. *Exploring Bioethics, NIH Curriculum Supplement Series, Grades 9-12*, Education Development Center, Inc. Massachusetts/ABD, 2009, s. 3. Bu çalışmaya şu adresten ulaşılabilir: <https://science.education.nih.gov/supplements/ExploringBioethics.pdf> (E.T. 30.3.2018).

⁸ Zülfikar Damlapınar, “Kamusal İletişim Biçimi Olarak Halkla İlişkiler ve Etik”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, 2000, s. 305.

Etik, insan ve toplum için en ideal olanın bulunması için çaba sarf eder. İnsanların bilerek yaptıkları faaliyetlerle ilgilenir. Etik anlayış, iyi davranış ve yapılan davranışlar sonucu hesap verilebilmesi, şeffaf olunması halinde somutlaşır. İnsan ilişkilerinde en ideal olan davranışı belirleme amacı taşıdığı için insanın iç dünyasında denetçi rolü vardır.⁹ Bu açıdan insan davranışlarında iyi ile kötünün, doğru ile yanlışın ayırt edilmesini sağlayan etik, iyi olanın neden iyi olduğu üzerinde durur. İnsanın arzu ettiği ilkeler ve değerlerin ortaya konulması ve uygulanmasının sağlanmasını hedefler. Ahlak üzerine yapılan çalışmaları akademik alana taşıyarak özellikle meslek etiği yönünden ona evrensellik katar.¹⁰

Etik değerler zaman içerisinde bir takım değişikliklere uğramakla beraber nihai amacı toplumsal düzen ve huzuru sağlamaktır. Adalet, doğruluk, dürüstlük, saygılı olmak, sorumluluk gibi etik değerleri benimseyen toplumlarda, insanlar hukuk kurallarına ve kanunlara uyma konusunda daha uyumlu olurlar. Bu şekilde kamusal hayatın düzeni sağlanır ve birliktelik duygusu gelişir.¹¹

Etiğin genel olarak üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki, insanların diğer insanlarla olan ilişkilerinde tutum ve davranışlarına yön vermesidir. Bu şekilde insan davranışlarını belirleyerek sosyal hayatı düzenleme gibi bir rolü vardır. Bu davranışları belirlerken ahlaki ölçüleri esas alması, ikinci önemli özelliğidir. Üçüncü özelliği ise, kişinin vicdanında denetim yaparak, onun toplum içerisinde uyumlu olmasını sağlamasıdır. Zira etik, insanlar tarafından kabullenilip benimsenerek uygulanmak üzerine inşa edilmiştir.¹² Aralarındaki yakın ilişki nedeniyle etiğin ahlak ile yargı arasındaki ilişkisine değinilecektir.

II. ETİK VE AHLAK İLİŞKİSİ

Ahlak, kültürel değerler ve idealler kapsamında doğru ve yanlış ayrımı yaparak, sonuç itibarıyla nasıl davranılması gerektiğini belirler. Daha geniş anlamıyla, ahlak, insanların bir davranış karşısında nasıl davranması gerektiğini belirleyen ve yazılı olmayan kurallardır. Bu nedenle ahlaki değer ve algılar,

⁹ Cüneyt Yüksel, 2010, s. 26.

¹⁰ Kılavuz, s. 26-27.

¹¹ Kurtuluş Tayanç Çalışır, *Yargı Etiğine Giriş Hukukçunun Hayat Felsefesi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011, s. 3.

¹² Ahmet Kılınç, "Osmanlı Devletinde Hâkimlerin Uyması Gereken Etik İlkeleri: Hâkimin Adabı", *Uluslararası Yargı Etiği Sempozyumu*, ABSGBY, 2016, İstanbul, s. 125.

topluluklar arasında değişkenlik gösterdiği gibi değişen zaman içinde, aynı topluluk içerisinde de değişkenlik gösterebilir. Buna karşın etik, soyut kavramlara dayalıdır.¹³

Ahlak felsefesi olarak da tanımlanan etik, ahlaki davranışları kendi özellikleri içinde betimler. Bu yönüyle betimleyici etik, belirli bir ahlak anlayışını savunmaz. Bu nedenle etikte ahlaki yargılar yoktur. Ahlaki yargıların topluma vermek istediği mesajı inceler. Bu yönüyle de etiğe, “*ahlak yargıları mantığı*” denilebilir.¹⁴ Bununla beraber etik, ilkeler ve kavram itibariyle ahlaktan daha bağımsız gözükmektedir. Bu açıdan etiğin daha kapsayıcı olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.¹⁵ İdeal bir yaşamın neler olması gerektiğini anlamaya çalışan etik, toplumun geneli tarafından kabul görmüş ahlak kurallarından daha özeldir. İdeal olanı soyut bir şekilde bulmaya çalışırken insan davranışlarının temelinde yatan sebepleri araştırır.¹⁶

Bununla beraber etik, toplum için uygulanmaya çalışılan ahlaki ilkeleri belirleme amacı taşıdığından, insan-kamu ilişkilerinde en uygun olan davranış belirler. Ahlaki kurallar ise, toplumdan topluma farklılık gösterebileceği gibi bu farklılıkların oluşmasında insanların yaşadığı bölge, kültürel, sosyal ve ekonomik durumları ile dini inanışları gibi etkenler önemli rol oynamaktadır. Bu açıdan bakıldığında etik ilkelerin ahlaki ilkelerden daha evrensel değerleri ortaya koymaya çalıştığı görülmektedir. Ayrıca ahlak terimi, Yunanca’da adet, gelenek ve görenek anlamına gelen “*morality*” kelimesinin karşılığı olup köken olarak etikten farklıdır.¹⁷ Yazılı olmayan ve toplumun geneline hitap eden ahlak kuralları, kişilerin davranış şekillerini belirler. Ayrıca toplumu yönlendiren değer yargılarının zaman içerisinde değişebildiği görülmektedir. Hatta belli dönemlerde yasak olan davranışların zaman içerisinde teşvik edilir olması mümkündür. Etik ve özellikle meslek etiğinde ise toplumsal farklılıkların olmadığı evrensel kurallar

¹³ F. Dilek Gözütok, “Öğretmenlerin Etik Davranışları”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 32, S. 1, 1999, s. 85.

¹⁴ Doğan Özlem, *Etik Ahlak Felsefesi*, Notos Kitap Yayınevi, Ankara, 2014, s.179.

¹⁵ Arslan Topakkaya, *Hukuk ve Adalet*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014, s. 195.

¹⁶ İnyet Aydın, “Kamuda Etik”, s. 1., E.T.: 05.02.2016,

https://www.tbmm.gov.tr/etik_komisyonu/belgeler/makale_KamudaEtik-InayetAydin.pdf.

¹⁷ Cüneyt Yüksel, *Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik Kavramsal Çerçeve ve Uluslararası Uygulamalar*, Tüsiad Yayınları, C. 1., İstanbul, 2005, s. 49. vd.

belirleme amacı bulunmaktadır. Etik, ahlak üzerine soyut inceleme yaptığı için yeni bir ahlak kuralı üretmez, ancak ahlak üzerine söz söyler.¹⁸

Özlem, etik, moral ve ahlak kavramlarının günlük dilde ve felsefe dilinde zaman zaman eş anlamlı kullanıldığını, kavramlar arasında etimolojik olarak incelendiğinde eş anlamlı olduklarının görüldüğünü, bu nedenle etik ve ahlak ayrımının kavramdan öte bir ayrım olduğunu ileri sürmüştür. Yazara göre etik, felsefe dilinde daha özel bir anlam ifade etmektedir.¹⁹ Öte yandan toplumu oluşturan bireylerin uyması gereken manevi kuralları belirleyen ahlakın, etkisi ve yaptırım gücü bireylerin vicdanıdır. Vicdani kanaatine göre hareket eden birey, bu şekilde toplum içerisinde uyum sağlar. Bir yönüyle ahlak kuralları yazılı olmayan ve somut kurallar içerirken, etik soyut kavramlar üzerinde durarak bunları yazılı kurallar haline getirme amacı taşır.²⁰

Bu açılardan ahlak ve etik kavramlarının birbirinden farklı oldukları ileri sürülmüş ise de,²¹ birçok tanımlamada eş anlamlı olarak kullanıldıkları²² görülmüştür. Ahlak, etikten daha genel olarak, toplumun doğru olarak ya da adaletli kabul ettiği uygulamalar anlamına gelir. Ahlaki değerler kişilere, bölgelere, dini inanışa, ekonomik ve sosyal durumlara göre değişkenlik gösterebilir. Bunun yanında etik değerler daha evrenseldir denebilir. Filozoflar her iki kavram arasında ayrım yapmışlardır. Buna rağmen, ahlak ve etik kavramları kesin olarak ayıramamış, birçok noktada çakıştığını kabul etmişlerdir.²³ Zira sözlük anlamıyla ahlak,²⁴ toplum içerisinde bulunan insanların uymak zorunda

¹⁸ Kılavuz, s. 27.

¹⁹ Özlem, s. 175.

²⁰ Aydın, 2016, s. 1.

²¹ Aydın'a göre her iki kavram farklı olup, bunun nedeni etiğin ahlak felsefesi olması, ahlakın da etiğin araştırma konusu olmasıdır. Bkz. İnalet Aydın, *Yöneltil, Mesleki ve Örgütsel Etik*, B.5, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2012, s. 6.; Kılavuz da benzer şekilde insanın değer ve tutumlarını içeren ahlakın, bu konularla ilgili akademik çalışmaları içeren etikten farklı olduğunu belirtir. Bkz. Kılavuz, s. 26.

²² Eş anlamlı kullanım için bkz.; Mehmet Yüksel, 2002, s. 180.; Etik ve moral kavramlarının eş anlamlı kullanımı için bkz.: Alasdair MacIntyre, *Ethik'in Kısa Tarihi*, Çev. Hakkı Hünler-Solmaz Zelyüt Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2010.

²³ Cüneyt Yüksel, 2010, s. 26., Etik ile ilgili felsefi yaklaşımlar için ayrıca bkz.: MacIntyre, 2010.: Cüneyt Yüksel, *Kavramsal Çerçeve ve Uluslararası Uygulamalar*, 2005, s. 52-58.

²⁴ 1) a. Belli bir dönemde belli insan topluluklarıncı benimsenmiş olan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının, ilkelerinin toplamı. b. Çeşitli toplumlarda ve çağlarda kapsamı ve içeriği değişen ahlaksal değerler alanı. 2) Bir kişi ya da bir insan öbeğince benimsenen eylem kurallarının toplamı. 3) Ahlaksal olan şeylerle bağlantısı olan bir görüşler dizgesi (tek kişinin, bir ulusun, bir toplumun, bir çağın). 4) Felsefenin bir dalı olarak:

olduğu davranış biçim ve kuralları, iyi nitelikler ve güzel huy anlamına gelirken, etiğin sözlük anlamı, “*töre bilimi, ahlak, ahlaki, ahlakla ilgili*” anlamlarına gelmektedir.²⁵ Felsefe çevrelerince her iki kavramın farklı olduğuna yönelik çalışmalar özellikle yirminci yüzyılın başlarında yoğunlaşsa da, her iki kavramı kesin çizgilerle ayırmanın zorluğu ortaya çıkmıştır. Özlem, her iki kavramı belirli bir seviyeye kadar ayırmanın gerekli olduğunu, ancak tarihi açıdan incelendiğinde ayırım yapmanın imkânsız hale geldiğini belirtir. Aynı şekilde ahlakçı ve etikçi ayırımı yapmak da bir seviyeden sonra zor bir hal alır. Anılan nedenlerle her iki kavram arasında yapılan ayırım net olarak ortaya konulması çok zor olup, netice itibariyle her etikte bir ahlak, her ahlakta bir etik bulunmak zorundadır.²⁶

Diğer yandan ahlak kuralları toplumlara ya da bölgelere göre farklılık göstermekle beraber belirli bir inançtan etkilenerek oluşur. Türkiye’nin de üye olduğu Avrupa Konseyi,²⁷ Avrupa Polis Etik Kurallarını hazırlarken belgenin giriş kısmında dini farklılıkları göz önüne alarak etik ve ahlak kavramlarının farklı olduğunu özellikle belirtmiştir. Bu sayede oluşturulan ilkelerin evrensel nitelik kazanması amaçlanmış, Konsey üyesi olan ve farklı inançlara sahip ülke hukuklarının da ilkelere mesafeli yaklaşması engellenmek istenmiştir. Ayrıca çoğunluğu Hristiyan ülkelerden oluşan Konseyin kendi dinlerinde kullanılan ahlak kavramını tercih etmeleri halinde Avrupa içinde ya da diğer ülke devletlerinde bulunan farklı dini inanca sahip kişilerin önyargılı olması ve bu ilkeleri benimsenmesi pek mümkün olmayabilir. Etik kavramı bu açıdan tercih edilerek evrensel bir nitelik kazanması amaçlanmıştır. Buna rağmen Etik Kuralların giriş kısmında etik ve ahlak kavramlarının yakın ilişkisinden bahsedilmiş ve ahlakın,

a. Ahlak üzerine kavramsal öğretiler. b. İnsanların kişisel ve toplumsal yaşamdaki ahlaksal eylemlerine ilişkin sorunları inceleyen felsefe öğretileri.

Türk Dil Kurumu, Felsefe Terimleri Sözlüğü.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5abfba8a7f86e3.40497086 (30.3.2018).

²⁵ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Ankara, 2005, s. 43, 661.

²⁶ Özlem, s. 179-181.

²⁷ 5 Mayıs 1949’da kurulan Avrupa Konseyi’nin amaçları, insan hakları, hukukun üstünlüğu ve çoğulcu demokrasi ilkelerini korumak ve güçlendirmek; azınlıklar, ırkçılık, hoşgörüsüzlük ve yabancı düşmanlığı, sosyal dışlanma, uyuşturucu madde ve çevre konularındaki sorunlara çözüm aramak; Avrupa kültürel benliğinin oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunmak olarak ifade edilmektedir. http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa (E.T. 30.3.2018). Türkiye 8 Ağustos 1949’da Konsey’e üye olmuştur.

bireylerin değerlerini ilgilendiren yönüne vurgu yapılmıştır. Etik ise ahlak kavramının meslek sahiplerince yerine getirilirken oluşan mesleğe yansımadır.²⁸

Ahlak ve etik arasındaki en önemli farklardan biri ahlakın yaşamın her anında olması gerektiğidir. Bu nedenle her dönemde ve birçok toplumda rastlamak mümkündür.²⁹ Bu çalışmada etik kavramı, kişilerin davranışına yön veren, davranışları oluşturan ahlak ilkelerinin tümü³⁰ anlamında ele alınacaktır. Zira her iki kavram arasında süregelen tartışmalar ve tanımlar etik ve ahlakın tam olarak iki ayrı kavram olduğunu ortaya koyamamıştır. Etik ve ahlak kavramlarının eş anlamlı kullanımı her hangi bir sorun teşkil etmemekle beraber burada asıl önemli olan kavramın anlatmak istediğinin ne olduğudur. Konumuz bağlamında meslek etiği ya da meslek ahlakı kavramları aynı amaca yönelik olup birbiri yerine kullanılması mümkündür. Son dönem felsefe dünyası ve etik kodlara ihtiyaç duyan kişi ya da kurumların etik kavramını tercih ettikleri ve bu kavramın kabul gördüğü görülmektedir. Bunun nedenleri arasında yukarıda da değinilen ahlak kavramının her toplumda farklılık göstermesi yanında yeni bir arayış ve başlangıç umuduyla etik kavramının tercih edildiği görülmektedir. Belki de ahlaksızlığın had safhaya çıktığı 21. yüzyıl günümüz toplumlarında ahlak kelimesine olan güvenin azalması yeni bir başlangıç umuduyla yeni kavram arayışlarına yol açmıştır.

III. ETİK VE KAMU İLİŞKİSİ

A. Meslek Etiği

Sözlük anlamıyla meslek kavramı: “*Belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş*” olarak tanımlanmaktadır.³¹ İnsanların mesleklerini yerine getirirken uymaları gereken birtakım kurallar vardır. Meslek etiği, meslek sahiplerinin mesleki görevlerini

²⁸ İbrahim Cerrah, “Etik ve Hukuk İlişkisi; Profesyonellik Vurgusu Açısından Hukuk ve Yargı Etiği”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, Ankara 2013., s. 34.

²⁹ Özlem, s. 22.

³⁰ Kılavuz, s. 34.

³¹ Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5abfc6f94ad699.33538047 (E.T. 30.3.2018).

yerine getirirken uymaları gereken ideal davranışlar ve kurallar bütünü olarak tanımlanır.³² Bu kuralların dikkat çekici yönü, dünyada aynı mesleği yerine getiren tüm meslek sahiplerini kapsaması, diğer bir deyişle evrensel olmasıdır. Meslek sahiplerinin doğru davranışın neler olduğunu belirlemek ve yol göstermek amacıyla mesleki etik kodlar oluşturulmuştur. Bu kodlar, meslek sahibi kişilerin doğru ya da yanlış davranışı belirleme, sorumluluk alanını belirleyerek görevle alakalı durumlarda nasıl davranılması gerektiğini öğretme amacı taşır. Bu sayede meslek sahiplerini etik davranmaya yönlendirdiği için mesleğin çıkarlarına hizmet eder.³³ Evrensel nitelik taşıdığı için değişimi daha zordur.³⁴

Meslek etiği ya da diğer adıyla mesleki ahlak kuralları, bir mesleği yerine getirirken uyulması gereken ideal davranışlar olarak tanımlandığından meslek sahiplerinin doğru ve yanlış, iyi ve kötüyü ayırt etmesi için kurallar koyar. Bu açıdan kişilere rehberlik ederek hem mesleğin saygınlığını sağlayacak hem de etik ilkelere uyan kişileri vicdani açıdan rahatlatarak, kişilerin kendilerine olan güvenini artıracaktır. Meslek etik ilkeleri genel olarak evrensel nitelikte olup ve sırf o mesleğin icrası nedeniyle oluşan normlardır. Örnek vermek gerekirse, bizim toplumumuzda hediyeleşmek güzel bir davranış olup, ahlaka ve hukuka uygundur. Ancak bir hâkimin hediye alması meslek etiğine uygun değildir.³⁵ Meslek etik ilkelerinin amacı da o mesleğin yapılması nedeniyle uyulması gereken davranışları belirlemek olmalıdır. Tabi tüm kamu görevlileri yönünden doğruluk, dürüstlük, adalet gibi ana ilkeler her zaman geçerli olmak durumundadır. Bu konuda Aristoteles'in görüşlerini önemli bulmaktayız. Aristoteles, bilgelik, akıl ve anlayış gibi özellikleri intellektual erdemler (entelektüel) diye tanımlarken ahlaki erdemleri de cömertlik ve ölçülülük diye adlandırır. Ahlaki erdemler doğal bir kapasiteye sahip olan insanlarda zaman içerisinde bir alışkanlığın sonucu ortaya çıkar. İnsanlar adil davranışlarda buldukça adil bir insan haline gelir. Tek bir eylem insanı adil yapmaz. Aristo erdemli bin insanı, haz ve acılar arasında seçim yapmasını bilen ve erdemli hareket sonucu bundan haz alabilen kişi olarak

³² Z. Beril Akıncı Vural, Gül Coşkun, "Kuramsal Sosyal Sorumluluk ve Etik", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, S. 1, Mart 2011, s. 69.

³³ Aydın, 2016, s. 2-3.

³⁴ Gözütok, s. 85.

³⁵ Kılınç, s. 126-127.

tanımlar. Dolayısıyla yaptığımız seçimler sonucu erdemli ya da diğer bir deyişle ahlaklı insan olarak adlandırılırız.³⁶

Kuçuradi, kişilerin etik ilkelere, kurallara uygun davranmaya zorlansa da bunun yeterli olmadığını belirtir. Etik ilkeleri her zaman gözetmek ve meslek etiğine uyabilmek için buna uygun felsefi bir eğitimin bulunması gerektiğini savunur.³⁷ Kuçuradi ayrıca, etik adıyla aynı anlamda kullanılan ahlaklar ve ahlaklılık bildirgelerinin, meslek etiklerinin günlük yaşamda önemli bir yerinin olduğunu, ancak kendine has uygulanabilirliklerinin bilinmesi gerektiğini, bunun için de felsefi bilgi doğrultusunda oluşturulması ve değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Yazara göre bu da ancak felsefi bir eğitimle sağlanabilir.³⁸

Öte yandan Yüksel, insanların uymak zorunda olduğu kuralların karmaşıklığı nedeniyle insanların rehber ilkeler edindiğini, bu ilkelerin günlük yaşamda her zaman aynı sonucu doğurmayacağını belirtir. Yazara göre etik kodlar ve hukuk kuralları geçmişi düzenlediği için belirli kurallar dâhilinde oluşturulan ilke ya da kuralların bireylerin vicdanında kabul görmesi pek mümkün değildir. Farklı düşünce ve inanç yapısına sahip bireyleri aynı kodlarla düzenlemek oldukça zordur. Ayrıca karmaşık ve değişken dünyada ahlaki sorunlar da değişkenlik gösterir. Bu nedenle henüz ortaya çıkmamış ahlaki kuralların önceden bilinip kodlaştırılması imkânsızdır. Bu nedenle insanların her eylem karşısında ne yapacaklarını düşündükleri zaman önlerine kodlaştırılmış ilkeler konulmaması gerekir. Zira sorgulama yapmadan bir kuralı uygulamak ahlaki bakımdan gelişmemiş varlıklar için söz konusudur. Yazara göre bireylerin vicdan gelişimine katkı sağlanacak adımlar atılarak sorunun çözülmesi yerinde olacaktır.³⁹ Biz de bu çalışmada mesleki etik ilkelerini, bir meslek sahibinin o mesleği yerine getirmesi nedeniyle uyması gereken ve yazılı hale getirilmesi gerekli olan ahlaki ya da hukuki kurallar bütünü anlamında kullanacağız.

³⁶ MacIntyre, s. 75.

³⁷ İoanna Kuçuradi, “Etik ve Etikler”, *Türkiye Mühendislik Haberleri*, S. 423, 2003/1, s.9.

³⁸ Kuçuradi, s. 9.

³⁹ Mehmet Yüksel, “Etik Kodlar Ahlak ve Hukuk”, *HFFD*, 2005, S. 5/1, s. 19-25.

B. Türk Kamu Yönetiminde Etik

Kamu yönetimini devlet etkinliklerinin yerine getirilmesinde uygulanan yönetim sanatı ve bilimi olarak da tanımlanmaktadır. Devletin yürütme organı ile özdeşleşmiş olan kamu yönetimi merkezîyetçi bürokratik anlayış doğrultusunda gelişmektedir.⁴⁰ Ancak yasama ve yargı organı mensupları ile kamusal görevlerde bulunmayanlar kamu yönetimine konu olamaz.⁴¹ Kamu yönetimi, bir araya gelen insanların toplu yaşamın gereği olarak kendilerini yönetecek birim ve organlar kurmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu nedenle tarihi olarak oldukça eskiye dayanır. Bunun yanında ayrı bir ilgi alanı ya da bir bilim dalı olarak incelenmeye ve okutulmaya başlanması yakın tarihe dayanır.⁴² Türk kamu yönetiminin gelişimi de Osmanlı'da 19'uncu yüzyıldaki gelişmelerden etkilenerek şekillenmeye başlamış ve büyük ölçüde Fransız kamu yönetiminin etkisi altında gelişim göstermiştir.

Kamu yönetiminin işleyişinde iki temel etken rol oynamaktadır: Yasal düzenlemeler ve etik.⁴³ Türkiye'de kamu yönetimde etik dışı davranışlar en büyük sorun olarak gözükmektedir. Bu durum hem sosyal ve ekonomik hayatı etkilemekte hem de kişilerin devlete olan güvenini zedelemektedir. Bu büyük sorunun aşılması, etik ilkelere bağlı olarak çalışan, vatandaşa hizmet duygusuyla hareket eden kamu görevlileri ve kurumlar sayesinde mümkün olabilecektir.⁴⁴

İş ahlakı, kamu yönetimi ahlakı, yönetsel ahlak da denilen kamu yönetimi etiği, herhangi bir meslek örgütünün ahlaki kurallar ışığında hazırladığı etik ilkelerdir.⁴⁵ Kamu hizmeti ise, en genel tabiriyle, kamu tüzel kişileri ya da onların denetiminde özel kişilerce toplumsal bir ihtiyacı giderme amacıyla hukuki çerçevede yerine getirilen faaliyetlerdir. Kamu görevlisi de, kamu yönetimi içinde

⁴⁰ Murat Özdemir, "Kamu Yönetiminde Etik", *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 7, 2008, s. 181.

⁴¹ Herbert A. Simon, Donald W. Smithburg ve Victor A. Thompson, *Kamu Yönetimi*, Çev.: Cemal Mihçioğlu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 547, Ankara, 1985, s. 4-5. Kitaba şu adresten de ulaşılabilir: <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/145.pdf> (E.T. 31.3.2018).

⁴² Turgay Ergun, Aykut Polatoğlu, *Kamu Yönetimine Giriş*, 3. Basım, TODAİE Yayınları No: 222, Ankara, 1988, s. 5. Kitaba ayrıca şu adresten ulaşılabilir: http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/2bcb5159bd9bc9c_ek.pdf (E.T. 31.3.2018).

⁴³ Özdemir, s. 182.

⁴⁴ Cüneyt Yüksel, *Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik Yasal Altyapı, Saydamlık ve Ayrıcalıklar Tespit ve Öneriler*, C. 2., TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2005, s. 17-18.

⁴⁵ Kılavuz, s. 43.

kamu hizmeti sağlayan kişidir. Türk kamu yönetiminin en önemli sorunları, etik dışı faaliyetlerin yaygın olması, merkeziyetçi özelliği nedeniyle katı bir yapıda olması, şeffaflığı sağlayamaması ve bazı kamu görevlilerine tanınan ayrıcalıklardır.⁴⁶

Bilindiği gibi ülkemizde 25.05.2005 tarihli ve 5176 sayılı Kanunla⁴⁷ Kamu Görevlileri Etik Kurulu⁴⁸ kurulmuştur. Kurulun kanunla belirlenen amacı, “*Kamu görevlilerinin uymaları gereken saydamlık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme gibi etik davranış ilkelerini Yönetmeliklerle belirlemek ve uygulamayı gözetmek*” olarak belirtilmiştir (m. 1/1). Ayrıca kanunun 3. maddesinde Kurulun görevinin “*Kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik davranış ilkelerini hazırlayacağı yönetmeliklerle belirlemek, etik davranış ilkelerinin ihll edildiği iddiasıyla re’sen veya yapılacak başvurular üzerine gerekli inceleme ve araştırmayı yaparak sonucu ilgili makamlara bildirmek, kamuda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak veya yaptırarak ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek olmak*” şeklinde belirtmiştir.

Etik kurulun hazırladığı etik davranış ilkeleri yönetmeliğinde,⁴⁹ ne çıkan etik ilkeler madde başlıklarında açıklamalı şekilde sayılmıştır. Bunlardan bazıları, görevin yerine getirilmesinde kamu hizmeti bilinci (m.5), halka hizmet bilinci (m.6), hizmet standartlarına uyma (m.7), amaç ve misyona bağlılık (m.8), dürüstlük ve tarafsızlık (m.9), saygınlık ve güven (m.10), nezaket ve saygı (m.11), görev ve yetkilerin menfaat sağlamak amacıyla kullanılmaması (m.14), hediye

⁴⁶ Cüneyt Yüksel, “.tespit ve öneriler”, 2005, s. 19.

⁴⁷ Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (RG. 8.6.2004, S. 25486). Kanunun genel gerekçesinde şu ifadelere yer verilmiştir: “*Etik davranış kuralları ile yasalar arasında yakın bir ilişki vardır. Yasaların kimi zaman düzenlemekte yetersiz kaldığı öznel durumları etik davranış kuralları düzenlemekte, belli bir statüye tbi olanların nasıl davranmaları gerektiği yönünde kurallar koymakta ve böylece bu kurallara uyulmasını sağlamaktadır. Kamu görevlilerinin hizmet verdiği kişilere karşı sorumluluk bilinci içerisinde davranmasını sağlayan etik davranış ilkeleri, kamu görevlilerinin hizmetten yararlananlara karşı hukuka uygun, adaletli ve objektif işlem ve eylemlerde bulunmalarını amaçlamakta, hizmet sunumunda kalite ve standardı gözetmekte ve bazı kamu hizmetlerinin yürütülmesi sürecinde karşılaşılan yakınma ve şikâyetleri gidererek kamu hizmetlerinin etkin, verimli ve düzenli sunulmasını sağlamayı hedeflemektedir.*” Kanunun genel gerekçesi ve madde gerekçeleri için bkz.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c050/tbmm22050092ss0432.pdf>

⁴⁸ Kurul’un resmi internet sitesi için bkz. <http://etik.gov.tr/tr-tr/>

⁴⁹ Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, <http://www.etik.gov.tr/BilgiBankasi.aspx?id=10>, E.T. 01.01.2017.

alma ve menfaat sağlama yasağı (m.15), kamu malları ve kaynakların kullanımı (m.16), bilgi verme, saydamlık ve katılımcılık (m.19), gibi davranış kuralları olarak belirtilmiştir. Kurul daha çok başvuru üzerine harekete geçmekte olup Kanunun ilk halinde vermiş olduğu kararların etik ilke ve davranışlara aykırı olduğuna karar vermesi halinde, bu durum Resmi Gazetede yayınlanmakta idi. Anayasa Mahkemesi bu kanun hükmünü anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir.⁵⁰ Mahkeme, kararın gerekçesinde, ihlal kararlarının yayınlanmasını, demokratik toplum düzeninin gereklerine ve adalet ilkelerine, dolayısıyla hukuk devletine ve kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına aykırı bulunduğunu belirtir. İptal kararı itibariyle kurul kararları yayımlanmamakta olup bu husus şeffaflığı sağlamak için kurulan etik kurulun şeffaflığına gölge düşürmüştür. Zira kanun kapsamındaki kamu görevlileri üzerinde herhangi bir yaptırım gücü bulunmayan kurulun, caydırıcılık özelliği kalmamıştır. Eğiten, proje üreten, etik ilkelerin ve bu konularla ilgili mevzuatın hazırlanmasına yol gösterici konumda bulunan kurulun bu faaliyetleri olumlu olmakla beraber yaptırım yetkisi verilerek daha etkin hale getirilmesi gerekir. Aksi halde başvuru sayısının azalması kaçınılmaz olacaktır.

Mevcut durumda kurulun araştırma ve inceleme yetkisi, en az genel müdür ve eşiti seviyesindeki kamu görevlilerini kapsamaktadır (m. 4/1). Diğer kamu görevlileri yönünden, kişinin bağlı olduğu ilgili kurumun disiplin kurulları yetkili olup, 4. maddeye göre bu kişiler yönünden Kurul tarafından belirlenen etik ilkeler doğrultusunda araştırma yapılarak sonucunun başvuru sahibine ve ilgisine bildirileceği belirtilmiştir. Burada Kurul kapsamına tüm kamu görevlilerinin alınmaması, kurumların disiplin kurulları bulunması nedeniyle yerinde bir karar gibi gözükse de esasında tartışılması gereken önemli bir konu, disiplin kurullarının işlevselliğidir. Birçok kurum, kendi bünyesinde bulunan kamu görevlileri hakkında disiplin işlemlerini eşit ve adil bir şekilde uygulamadığı için, etik kurulun yetki kapsamı tartışmaya açık bir haldedir. Meslek etiği ilkelerinin tartışılmasının en büyük nedenlerinden birisi de ülkemiz açısından disiplin

⁵⁰ Anayasa Mahkemesi'nin 18.05.2010 tarih ve 27585 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan, 04/02/2010 tarihli ve E.: 2007/98, K.:2010/33 sayılı kararı.

soruşturmalarının yeterli seviyede ve herhangi bir kaygı gütmeden yapılamamasıdır.⁵¹

Öte yandan Cumhurbaşkanı, TBMM üyeleri, Bakanlar Kurulu üyeleri, Türk Silahlı Kuvvetleri ve yargı mensupları ve üniversiteler kanun kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca kanunun 4. maddesi ile yargıya intikal eden konular hakkında kurula başvuru yapılamayacağı belirtilmiştir. Esasında burada yargıya intikal eden konuların karar içeriklerine bakmak gerekir. Yargıya intikal eden her olayın suç teşkil etmediği, bu nedenle araştırma ve soruşturma sonucu suç yokluğu nedeniyle soruşturma ve kovuşturma yapılmasına yer olmadığına yönelik kararlar verildiği bilinmektedir. Etik ilkelere aykırı ve konusu suç teşkil etmeyen bir başvuru, bu şekilde yargıya intikal ederek kurulun kapsamından çıkmaması gerekir. Ayrıca Cumhurbaşkanı, meclis ve bakanlar kurulu üyelerinin kapsam dışı kalması anayasal konuları ve siyasi etik açısından yerinde olmakla beraber, yargı organları ve üniversitelerin kendi bünyelerinde etik ilkeler oluşturmaları gerekir. Bu kapsamda Yargıtay Başkanlığı'nın 19.10.2018 tarihli Olur'u ile Yargıtay'da görevli hâkim sınıfından olmayan tüm personel için Yargıtay Personeli Etik Davranış İlkeleri'ni⁵² kabul etmiştir. İlkeler, ehliyet ve özen, eşitlik, gizlilik ve mesleğe yaraşırılık olmak üzere dört ana başlıktan oluşmaktadır. Başlangıç bölümünde bu ilkelere aykırı hareketlerin, uygunsuz davranış sayılarak, disiplin ya da etik ihlali dolayısıyla işlem yapılmasını gerektireceği belirtilerek yaptırım gücü ortaya konulmuştur. Yargıtay'ın bu şekilde kendi personeli için Etik İlkeler belirlemesi oldukça yerinde bir düzenleme olmuştur. Zira her mesleğin ve kurumun kendine has görev ve yetki tanımı bulunmakta olup, evrensel ilkeler yanında mesleğe özgü ilkeler de bulunmaktadır. Ayrıca konumuz bağlamında Yargı etiği sadece hâkim savcılarını değil tüm adliye çalışanlarını ilgilendiren bir konudur. Zira İlkelerin başlangıç kısmında da, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde, eşit, adil ve aleni bir yargılamanın hukuk sistemlerinde temel ilke olarak görüldüğü, Mahkemelerin bu ilkeyi yaşatma ve yüceltebilmesi için yetkin ve tarafsız yargı personelinin vazgeçilmez unsur olduğu belirtilir.

⁵¹ Bu konuda ayrıca bkz. Adil Bucaktepe, "Disiplin Makamlarının Disiplin Cezası Verme Yetkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 19, S. 2, 2015, s. 199-224.

⁵² Metnin tamamı için bkz;

<https://www.yargitay.gov.tr/documents/PersonelEtikDavranisIlkeleri.pdf>. E. T. 04.04.2018

Etik kurul tarafından hazırlanan 2017 yılı faaliyet raporunda⁵³, 2016 yılında başvuru sayısının 145 iken 2017 yılında bu sayının 126'ya düştüğü görülmektedir. 2017 yılında yapılan 126 başvurudan 73 tanesinin kapsam dışı olduğu, 49 kamu görevlisi hakkında başvuru üzerine, 4 kamu görevlisi hakkında ise re'sen inceleme yapıldığı, toplam 5 kamu görevlisi hakkında etik ilkelere aykırı davranıldığına dair ihlal kararı verildiği görülmektedir. Bununla beraber kurulun genel olarak aldığı kararlar mevcuttur. 21 Aralık 2017 tarihli genelgesi ile yılbaşında hediye alma yasağıyla ilgili tüm kamu kurumlarına bilgilendirme yapılarak, kurul kapsamındaki görevliler hakkında kurul tarafından, diğer görevliler hakkında ise ilgili disiplin kurullarınca inceleme yapılacağı belirtilmiştir.⁵⁴

Türkiye, Uluslararası Şeffaflık Örgütünün 2014 yılında hazırladığı yolsuzluk indeksine göre yolsuzluk algısında, 175 ülkeden Umman ve Makedonya'nın puan farkıyla 64. sırada tamamlamıştır.⁵⁵ 2015 yılında da 168 ülke arasından 2 sıra düşüşle 66. sıraya gerilemiştir. Danimarka'nın 1. sırada bulunduğu raporda birkaç istisna dışında Avrupa ülkelerine yöneldikçe yolsuzluk oranının düştüğü görülmektedir. Türkiye 2016 yılında 75. sıraya, 2017 yılında da 80. sıraya gerilemiştir. Avrupa Birliği üye ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin sonuncu sırada olduğu görülmektedir.⁵⁶ Ayrıca ekonomik ve hukuki açıdan gelişmiş ülkeler, çoğunlukla üst sıralarda yer almaktadır. Raporun hazırlanmaya başlandığı 1995 yılından itibaren Türkiye'nin hemen hemen aynı sıralarda bulunduğu dikkate alınır, şeffaflık ve kamu yönetiminde etik ilkelerin iyileşmesi adına somut adımların atılarak uygulamaya konulması gerekir. Zira toplumsal ve ekonomik gelişme için yolsuzluk algısının bir an önce düzelmesi şarttır. Rapor içeriklerini oluşturan sebepler ve hazırlayan kurumun sorgulanmasını ayrı tutarsak, Dünya üzerindeki algı açısından sonuçlar üzüntü vericidir.

⁵³ 2017 yılı faaliyet raporu için bkz; http://etik.gov.tr/Portals/0/faaliyet_raporlari/faaliyetraporu_2017_30_12_2018.pdf. E.T. 02.02.2018

⁵⁴ Kamu görevlilerinin hediye almasının rüşvet olup olmadığı hakkında detaylı bir çalışma için bkz. Uğur Sökmen, "Devlet Memuruna Hediye Rüşvet (mi)dir?", *Maliye Dergisi*, S. 161, 2011, s. 231-258.

⁵⁵ <http://www.transparency.org/cpi2014/results>, E.T. 03.02.2017.

⁵⁶ <http://www.transparency.org/cpi2015#results-table>, E.T. 03.02.2017.

Yolsuzluk algısı ile meslek etiğinin doğru orantılı olduğu göz önüne alınır, tüm kamu görevlileri yönünden etik ilkelerin belirlenerek işlemeye başlaması gerekir. Bunun için de etik kurulun bağımsız bir ortamda çalışması sağlanmalı ve yaptırım gücü verilerek daha etkin hale getirilmesi gereklidir. Toplum yararı ile kişi hak ve özgürlükleri arasında tercih edilmesi gereken toplumun genel menfaatleridir. Etik kurulun bu anlamda faaliyete geçirilmesi yerinde olmakla beraber kapsamının genişletilerek daha etkin hale getirilmesi gerekir. Zira konumuz itibariyle yargı etiği, kamu görevinin dağılımı nedeniyle sadece adliye teşkilatını değil tüm kamu görevlilerini dolaylı da olsa ilgilendirmektedir.

Son olarak ayrıca belirtmek istediğim bir husus daha vardır: Etik dışı faaliyetler, bazı hallerde menfaat çatışmasına dönüşebildiğinden, kavram itibariyle yolsuzluktan daha geniştir. Türkiye’de kamu görevlileri hakkında rüşvet ve zimmet gibi bazı suçlar hariç etik dışı davranışlar, özel soruşturma usullerine ve âmir iznine tabi olduğundan, etik dışı davranışların yargı önüne gelmesi engellenmekte ve bu tür faaliyetlere zemin hazırlamaktadır. Etkili hesap verilebilirlik için çağdaş hukuk sistemlerinde bulunan yargılama sistemi getirilerek izin sisteminin kaldırılması gerekir. Bunlar sağlandığı takdirde etik dışı uygulamaların azalacağı tabii bir gerçektir.⁵⁷

Konuyla ilgili olmak üzere Cumhurbaşkanı Erdoğan, bürokraside metal yorgunluk bulunup bulunmadığının kendisine sorulması üzerine, bunun aşılması için 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun topyekûn değişmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁸ Burada yapılması gereken siyasi iradenin bir an önce 657 sayılı kanunu değiştirerek memur güvencesinin yeniden ele alınması ve yeni düzenleme ile disiplin işlemlerinin sıkı kurallara tabi tutulması gerektiğidir. Bu şekilde işleyen sisteme etik kurulun da gerek genel uygulamalar yönünden kararlar alarak, gerekse de görüş, öneri ve eğitim yoluyla destek olarak etik ilkelerin uygulanmasını sağlaması daha uygun olacaktır. Çalışmamızın giriş kısmında değinildiği üzere, yargı etiği doğrudan hâkim, savcı ve avukatları ilgilendiren bir durum gibi gözükse de, karmaşıklaşan bürokratik hayat içerisine birçok kurumun

⁵⁷ Cüneyt Yüksel, “..tespit ve öneriler”, 2005, s.32-33.

⁵⁸ www.memurlar.net/haber/704934.html, E.T., 02.02.2018.

cezai müeyyide verme yetkisi bulunmaktadır. Eğer buralarda da eşitlik ve adalet gerçek manada sağlanır ise yargının işi kolaylaşacaktır. Ayrıca, öncelikle kamu görevlileri, genel anlamda tüm toplum etik kurallara uygun davranırsa, yargının ve dolayısıyla tüm toplumun etik ilkelere uygun hale gelmesi çok daha kolay hale gelecektir.

I. ETİK VE YARGI İLİŞKİSİ

A. ETİK VE HUKUK

En basit haliyle devletin hukukla idaresi anlamına gelen hukuk devleti, hukuk kurallarına tabi olan insanların hukukla idare edilmesi ve hukuka bağlı olması anlamına gelir.⁵⁹ Hukuk ise toplumu belirli kurallar içerisinde yöneten ve düzenleyen kanunlar sistemidir. Bu sistemi uygularken getirdiği kuralları doğru ve yanlış şekilde ayırma tabi tutar. Amacı adaleti gerçekleştirmek olan hukuk, gerek insanlar gerekse de insan devlet ilişkilerinde uyulması zorunlu kuralları belirleyerek bunları yaptırıma bağlar. Hukuk kurallarının başlıca özellikleri, yazılı olması, insan hak ve hürriyetlerini koruyarak başka insanların zarar görmesini engellemek amacıyla dışa yönelik olması ve devlet tarafından belirli usulü yöntemler izlenerek oluşturulmasıdır. Öte yandan etik kurallarının hukuk kurallarının aksine yazılı olma zorunluluğu bulunmadığı gibi içe dönüktür. Ayrıca devlet tarafından oluşturulabileceği gibi sivil toplum kuruluşları gibi özel topluluklar tarafından da oluşturulabilir.⁶⁰

Etik ve hukukun, iyi olanın peşinde olmaları nedeniyle aralarında amaç birliği vardır. Hukuk bilimi, sorgulamayı, yasalara uygunluk açısından denetlemekte iken, etikte sorgulama ahlakilik açısından yapılmaktadır. Hukuk kuralları temelde ahlaki ilkelere dayanır. Ahlaki temelden yoksun hukuk kuralları toplum nezdinde “iyi” kanunlar olamaz ve uyulması sorunlar doğurabilir.

⁵⁹ Joseph Raz, “Hukuk Devleti ve Erdemi”, *Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal*, (Edit. Ali Rıza Çoban, Bilal Canatan, Adnan Küçük), Çev. Bilal Canatan, Adres Yayınları, Ankara, 2008, s. 151.

⁶⁰ Cüneyt Yüksel, Kurumsal Çerçeve ve Uluslararası Uygulamalar, 2005, s.59-60.

Esasında adalet, ödev, yükümlülük, hak kavramları hem hukukun hem de etiğin temelini oluşturur.⁶¹

Hukuk kurallarına resmi etik kuralları denebilir. Ancak son zamanlarda etik kuralların da yaptırıma bağlandığı ve kanunlaştığı görülmektedir. Bunun nedenleri etik ilkelere aykırılığın her şeyden önce hukuka ve devlete olan güveni zedelemesidir. Bu nedenle etik ilkelere bağlılık, devlet yönetiminin her kademesinde var olması gereken, toplum menfaatine uygun hareket etmesi gereken her kamu görevlisinin uyması gereken kurallardır.⁶² Hukukun amacı, bireylerin özgür ve adil bir ortamda rahat bir şekilde yaşamalarını sağlamak için gerekli ortamı hazırlamaktır. Bu şekilde oluşan ortam sonucu bireyler özgür iradeleri ile ahlaki yargılarını sorgulayıp geliştirebilir.⁶³ Zira John Locke'nin dediği gibi “*hukukun bittiği yerde tiranlık başlar*”.⁶⁴ Dolayısıyla hukukun olmadığı yerde etik ya da ahlaki kuralların ya da ilkelerin çok da anlam ifade ettiği söylenemez.

Dürüstlük, hayatın her alanında âdil olmak, insanlara saygı, sorumlulukları yerine getirme gibi evrensel etik değerlere bağlı olan toplumlarda, evrensel hukuk kuralları ve kanunlara bağlılık daha da gelişmiştir. Çünkü bu ilkelerin toplumsal düzeni sağlama hedefi bulunmaktadır. Bununla beraber hukuk ve etiğin birçok halde iç içe olduğu görülmektedir. Hukuk kuralları genel olarak temel ahlaki değerler üzerine inşa edilmektedir. Bu davranışlara aykırı hareketi yaptırım altına alarak toplum düzenini sağlamaya çalışır. Bu açıdan bakıldığında Kanunun uygulandığı her alanda herkesin buna uyması zorunludur. Etik kurallar ise daha çok içe yönelik olup, son zamanlarda yazılı hale getirildiği görülmektedir. Hukuk kurallarının aksine kanun koyucunun yanında, herhangi bir meslek kuruluşu veya özel şirketler de etik ilkeler belirleyerek kendi içerisinde uygulamaya koyabilir. Sonuç itibarıyla her ikisi de insan davranışlarına yön verir ve doğru olanı uygulamaya çalışır.⁶⁵

⁶¹ Kılavuz, s. 36.

⁶² Cüneyt Yüksel, 2010, s. 37-38.

⁶³ Mehmet Yüksel, 2002, s. 182.

⁶⁴ “*Whenever the law ends, tyranny begins.*” John Locke, *Sivil Siyaset Üzerine İki Deneme*, (Two Treatises of Civil Government), 1689, <http://oll.libertyfund.org/quote/115> (E.T. 31.3.2018)

⁶⁵ Çalışır, s. 4-5.

Hukukun daha çok pratikle ilgili olduğu göz önüne alınırsa, ahlaki eylem açısından etiğin yaşamın temel ilkeleri üzerinde durduğu görülür. Bu yönüyle de adalet, eşitlik, özgürlük gibi hukukun temelini oluşturan temel kavramların etiğin de temelini oluşturduğu, hukuk ve etik ilişkisinin birbiriyle çok yakın olduğu gerçeği ortaya çıkar. Etik ilkelere yoksun bir hukuk sistemi kurulsaydı bile bu sistemin ayakta kalması ya da görevini hakkıyla yerine getirmesi mümkün değildir. Çünkü her ikisinin de temelini oluşturan temel kavramların aynı amaca yönelik olduğu görülmektedir.⁶⁶ Örneğin hukuk kuralları ile yaptırım altına alınan adam öldürme, hırsızlık, dolandırıcılık gibi suçlar ahlaki bakımdan da kabul edilemez. Çünkü toplumsal ahlakın kabul etmediği kuralların uzun zaman uygulanması oldukça zordur.⁶⁷

Başlıca etik ilkeler, adalet, eşitlik, dürüstlük ve doğruluk, tarafsızlık, sorumluluk, hukukun üstünlüğü, sevgi ve saygı, demokrasidir. Ayrımcılık, adam kayırma, psikolojik yıldırma, ihmal, yolsuzluk, dedikodu gibi davranışlar ile hukukun ayrıca suç olarak ön görüp yaptırıma bağladığı rüşvet, zimmet, hakaret ve küfür, yetki aşımı davranışlar da başlıca etik dışı davranışlardır.⁶⁸ Özellikle ceza kanunlarında suç olarak tanımlanan fiillerin ayrıca etik ilkelere aykırılık teşkil ettiği, göreviyle alakalı olarak suç işleyen meslek sahiplerinin etik ilkelere de aykırı hareket ettiği görülmektedir. Bu bakımdan hukukun uygulandığı ülkelerde açık bir şekilde etik ilkelere aykırı olan bir davranışın er ya da geç yazılı hale geleceği açıktır. Bu şekilde hukuk ve etik her zaman iç içe olmak zorundadır.

Adâlet, eşitlik, özgürlük ve insan onuru gibi felsefi geçmişe dayalı olan hukukun temel kavramları, ahlak felsefesinden hareket eden hukuk sisteminin zaman içerisinde temeli olmuştur. Bu şekilde oluşan hukuk etiğinin, yukarıda bahsi geçen kavramların toplumsal alana yayılması için gerekli olan hukuki düzenlemeleri yaptığı görülmektedir. Bütün bu açılardan bakıldığında hukukun da bir etik değerler sisteminin olması gerektiği görülmektedir. Ancak hukuk etiğinin

⁶⁶ Topakkaya, s. 185-194.

⁶⁷ Mehmet Yüksel, 2002, s. 179.

⁶⁸ Aydın, 2016, s. 5-9.

amacı, bireysel ahlak anlamında değerlendirilmek yerine hukuk ve hukukun temeli olan hukuk felsefesinin oluşturduğu alanı ortaya çıkarmaktır.⁶⁹

Hak ve adalet, hukuk devletinin olmazsa olmazıdır. Hemen hemen her toplumda hayatı geçmişten gelen belirli hukuk kuralları bulunmaktadır. Etik değerlerden yoksun bir hukuk kuralının adaletli olması beklenemez ve toplum yerine belirli bir zümreye hizmet eder. Burada üzerinde durulması gereken uygulanan hukuk kuralının hak ve adaletle etik değerlere uygun olup olmadığıdır.⁷⁰

Ortaya konulmak istenenin, kastedilenin “*hukuk*” mu yoksa “*iyi hukuk*” mu olduğuna bakmak gerekir. Zira bir hukuk sisteminde hukuk devleti ilkeleri az ya da çok bulunabileceği gibi ilkelerin olmadığı bir hukuk sistemi de bulunabilir.⁷¹

Hukuk kuralları gibi etik ilkelerin de doğru kabul edilmesi onların geçerli ve uygulanabilir olduğu anlamına gelmez. Diğer bir deyişle yazılı metin halini alan insan hakları beyannameleri gibi metinlerin ortaya konması başlı başına etik ve hukukun temel kavramlarının oluşması için yeterli değildir. Yapılması gereken toplumun bu kavramları kabul etmesi için gerekli ortamın sağlanması ve anayasal bağlamda bu kavramların güvence altına alınması gerekir. Bu şekilde yaptırım altına alınan ilke ve kurallar, geçerli ve uygulanabilir hale gelir. Etik ile iç içe geçmiş bir hukuk sisteminde, insanların, hangi görüşten olursa olsun bir arada yaşaması ve toplum birlikteliği sağlanmaktadır.⁷²

Genel olarak ahlak, etik ve hukuk kurallarını birbirinden ayırmak oldukça zordur. Aralarında yakın ilişki bulunmakla beraber farklı noktalar da bulunmaktadır. Ahlak kurallarının bireylere, bölgeye, dini inanışa ya da diğer faktörlere bağlı olarak farklılık arz ettiği görüldüğünden, özellikle meslek

⁶⁹ Topakkaya, s. 185-186.

⁷⁰ Çalışır, s. 6.

⁷¹ Raz, hukuk ile hukuk devleti arasında temel bir ilişki olduğunu ancak hukuka ahlaki bir değer verilemeyeceğini belirtir. Hukuk devleti erdemlerinin ahlaki olsa bile bunun, hukukun ahlaki değerleri içermeye zorunluluğundan kaynaklanmadığını ileri sürer. Bkz. Raz, 2008; 150-156.; Buna karşın Marmor, hukuk devleti erdemlerinin çoğunlukla ahlaki ve siyasi olduğunu, hukukun belirli şartları taşımaması durumunda ahlaken de başarısız olacağını belirtir. Bkz. Andrei Marmor, “Hukuk Devleti ve Sınırları”, *Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal*, (Edit. Ali Rıza Çoban, Bilal Canatan, Adnan Küçük), Çev. Sevda Gültekin Göktolga, Adres Yayınları, Ankara, 2008, s. 151.203 vd.

⁷² Topakkaya, s. 193.

sahiplerinin uyması ve evrensel nitelik taşıması amacıyla meslek etiği kavramı önem kazanmıştır. Hangi toplumda olursa olsun aynı mesleği yerine getiren meslek sahiplerinin uyması gereken ve yazılı hale getirilen etik ilkelerin ahlaki ilkelerden daha dikkat çekici olduğu ve meslek sahipleri ya da devletler bazında daha önemsendiği görülmektedir. Öte yandan aralarındaki yakın ilişki nedeniyle etik ilkelerin aynı zamanda hukuk kuralları ile yaptırım altına alınabileceği ya da ahlak kuralları ile doğrudan uyumlu olduğu durumlar oldukça fazladır. Her etik değer ahlaki olarak da uygun olmak zorundadır. Ancak bazı ahlak kurallarının yazılı hale getirilmemesi ve objektif nitelik taşımaması nedeniyle meslek etiği kavramını kullanmak daha yerinde olacaktır. Ayrıca bir davranışın ahlaken herhangi bir sakıncası olmasa da etik olarak uygun olmadığı durumlar olabilir. Yargı görevini yerine getiren bir hâkim ya da hukukçunun herhangi bir yerde bulunması ahlaki ilkelere uygun gözükse de, bulunduğu yer ya da ortamın davanın taraflarından biriyle ilgiliyse burada etik ilkeler karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunlarla beraber ahlaki ilkeler ya da etik ilkeler tabirinin kullanılması işin felsefi boyutu olup, önemli olan ulaşılmak istenen hedeftir.

B. ETİK VE YARGI ETİĞİ

Ülkemizde yargı etiği tartışmaları yakın geçmişte başlamıştır. Yıllarca sürebilen davalar ve mahkemelerin adil yargılanmanın koşullarını yerine getirmemesi gibi sebepler yargı etiğini gündeme getirmiştir. Esasında etik bir yargı Türkiye'nin, AİHM'ne yapılan bireysel başvuruyu kabul etmesiyle başlamıştır. Mahkeme kararlarında çok sayıda etik değerlere atıf yapılması sonucu hâkim ve savcılara AİHM kararlarına uygun yargılama yapılması yönünde uyarılar yapılmıştır. Bu ve yargıda devam eden diğer nedenlerle yargı etiği konusu ülke gündeminde konuşulmaya başlanmıştır.⁷³

Yargı etiğinin sağlanması, bu görevi yerine getiren kişilerin belirli etik ilkelere sahip olması yanında birtakım dış etkenlere de bağlıdır. Âdil ve etik bir yargılama için siyasi iradenin ve tüm kurumların buna uygun hareket etmesi

⁷³ İbrahim Akın, Tansu Akın, *Yargı Etiği*, B. 2, ABB yayınları, Ankara, 2014, s. 16-17.

yanında, ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerin de buna müsaade etmesi gerekir. Bunlara yargı etiğinin dışsal koşulları olarak bakılabilir.⁷⁴

Yargı ve hukuk etiği, bu görevi yerine getiren hâkimlerin ve diğer makamların yapması gerekenleri belirleyen kurallar olmakla beraber bunun ötesine geçerek mesleki faaliyetlerini doğru bir şekilde yerine getirmeleri için yapmaları gerekenin ne olduğunu da belirlemelidir. Yargı görevini yerine getirenlerin öncelikle etik ilkeleri anlaması ve bu ilkelere bağlı olması gerekir.⁷⁵

Esasında meslek etiği kavramı bir mesleğin iyi şekilde yapılmasını sağlar. Yargı etiğinde ise amaç, mesleği daha iyi yapabilmekten ziyade, mesleği yapabilmek ve gerçek bir hukukçu olabilmek içindir. Hukukun temelinin büyük oranda etik ilkelere oluşması nedeniyle yargı meslek etiği kavramının mümkün olmadığı ileri sürülmüştür.⁷⁶ Etik olmadan yargının ve adil yargılanmanın olması mümkün değildir. Yargı etiğinden kastedilen, yargının tüm unsurlarıyla etik olması, yargılamaların etiğe uygun şekilde yapılmasıdır. Adaletin sağlanması için etik bir yargı ve yargılamanın bulunması şarttır. Zira yargı verdiği kararlar ile temel hak ve hürriyetleri kısıtlayabilmekte, hatta yaşama hakkına son verebilmektedir. Bütün bunlar bir yana haklıyı ve haksızı ayırt etmek çok önemli ve kutsal bir görevdir.⁷⁷ Konumuz itibarıyla, yargı etiğinden kastedilenin yargı görevini icra eden hâkim, savcı, avukat, mahkeme görevlileri ve yardımcı kişiler ve birimlerin de uyması gereken davranışlardır. Aşağıda da ayrıntıları anlatılacak konularda hâkim ya da savcılarda bulunması gereken birtakım etik ilkelerin hukuk içerisinde yer almadığı, daha çok disiplin cezası şeklinde ortaya çıktığı ya da halen tartışılan konuların bulunduğu görülecektir.

Yargı sisteminin ana hedefi, hakikat ve adalete ulaşmak olduğundan, hâkimlik ve savcılık mesleğinde etik kuralların ayrı bir yeri vardır. Zira yargı mesleği yapanların, konularında uzman olmaları yanında vicdaniyle hesaplaşmasını sağlayan etik ilkelere bağlılığı daha da önemlidir. Hak ve

⁷⁴ Harun Tepe, “Yargı Etiği ya da Yargıda Etik: Yargı Nasıl Etik Olur?”, *Uluslararası Yargı Etiği Sempozyumu*, ABSGBY, 2016, İstanbul, s. 104.

⁷⁵ Mortimer Sellers, “Batı Hukuku Geleneğinde Ahlak, Hukuk ve Yargı Etiği”, *Uluslararası Yargı Etiği Sempozyumu*, Çev: Keyhan Tercüme, ABSGBY, 2016, İstanbul, s.195.

⁷⁶ Ahmet Ulvi Türkbağ, “Yargı Bağımsızlığı ve Etik Değerler Dengesi”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, Kalkan Matbaacılık, Ankara, 2013, s. 59.

⁷⁷ Tepe, s. 99-100.

özgürlükler adına son sözü söyleyen ve toplumun güvenini kazanmış bulunan yargı mesleği mensuplarının etik konulara çok daha dikkatli olmaları gerekir.⁷⁸ Her ne kadar yargılama faaliyeti yapan hâkim ve savcıların etik sorunlarla karşılaşmaları normal bir durum olsa da, etiğe aykırı davranış ve uygulamaların öncelikle ve özellikle üzerinde durulması gerekir.⁷⁹ Bunu sağlarken de yargılama faaliyetleri esnasında bilgilendirme, yargılama ve karar verme aşamalarında yapılması gerekenin ne olduğunu tespit etmesi gerekir. İlkeler belirli kurallar koysa da en doğru kararı yargılama yapan kişi verecektir. Netice itibariyle yargı görevlileri, önce adil yargılama isteğine sahip olmalı, bu isteğini bilgisi ile donatmalı ve bu ikisini doğru bir şekilde karşılaştığı olaya uygulamalıdır. Bu şekilde etik ilkelere uygun davranan bir hâkim-savcı ve etik bir yargılama mümkün olacaktır.⁸⁰

⁷⁸ Ulutaş, Atabey, s. 7-8.

⁷⁹ Akın, Akın, s. 21.

⁸⁰ Tepe, s. 109-111.

İKİNCİ BÖLÜM

MECELLE'DE YARGI ETİĞİ VE HÂKİMİN NİTELİKLERİ

Konumuz açısından önem arz eden yargı etiği, hâkimlerin mesleki saygınlığını korumanın yanında, hukuka olan güveni, bireylerin ve toplumun menfaatlerini koruma amacı taşır. Yargı etiği anlamında hâkimlerin nitelikleri ve taşıması gereken vasıflar, İslam Hukukunda ve günümüz hukukunda üzerinde önemle durulan konuların başında gelir. Hâkimlerin uyması gereken vasıflar, Osmanlı Devleti'nde yazılı metin halinde ilk olarak Mecellede düzenlenmiştir. Mecelle'den önce de dağınık halde olmakla birlikte uygulamada yerleşmiş kurallar mevcuttur. Bu uygulama ve kurallar, günümüze de ışık tutması açısından dikkat çekicidir. Öncelikle Osmanlı Devleti'nde hukuk sistemi ve kadılık kurumu, kadıların özellikleri ve niteliklerine değinildikten sonra, Mecelle'de hüküm altına alınan yargı etiği ilkeleri üzerinde durulacaktır. Konu başlıklarına göre uygulamadan örnekler verilecektir. Ayrıca Mecelle'de bulunan bazı hükümlerin, Bangalor Etik İlkelerinde de bulunması nedeniyle ilgili kısımlarda bu husus ayrıca belirtilecektir.

I.OSMANLI DEVLETİ UYGULAMASINA GENEL BİR BAKIŞ

A. Osmanlı Devletinde Hukuk

Osmanlı Devletinde hukuk sistemi İslam hukuku esaslarına göre şekillenmiştir. Bu nedenle şer'îye sicillerinde⁸¹ İslam hukuku esaslarına aykırı hüküm bulunmamaktadır. Halkın büyük çoğunluğu Hanefi mezhebine mensup kişilerden olduğu için verilen hükümler açısından daha çok Hanefi mezhebi esas alınmıştır.⁸² Kadılar yargılama yaparken genel olarak Hanefi mezhebine göre karar

⁸¹Şer'îye Sicilleri, Osmanlı mahkemelerinde verilen kararlar ile tutulan kayıtların toplandığı defterlerdir. İlk örneklerine Bursa'da bulunan 1455 tarihli defterle rastlanmıştır. Yunus Uğur, "Şer'îye Sicilleri," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.39., 2010, s. 8-9.

⁸² İlhan Akbulut, "Osmanlı Devletinde Adalet Düzeni", *AÜEHFD*, 2000, C. IV, S.1-2, s. 220.

vermekle beraber, talep üzerine diğer üç mezhepten birinin içtihat ve kaidelerine göre karar vermek zorunda idiler.⁸³

Genel manada Mecelle'nin hazırlanmasına kadar Osmanlı Devletinde kadılar tarafından verilen hükümler, Kuran-ı Kerim (kitap), sünnet, icma, kıyas, örf ve âdet ve bunlara göre oluşan içtihat üzerine kurulmuştur.⁸⁴ Fıkıh ve fetva kitapları da faydalanılan kaynaklar arasındadır. Bunun dışında Şeyhülislam fetvalarına dayanılarak hazırlanan ve İslam hukukuna aykırı olmamak şartıyla çıkarılan kanunnameler de faydalanılan diğer kaynaklar arasındadır. Örfi hukuk esasına göre oluşturulan bu kanunnameler, daha çok idari, mali ve cezai konulara ilişkin olarak padişah tarafından çıkarılmıştır.⁸⁵

İslam Hukuku ve buna bağlı olarak Kuran-ı Kerim Nisa suresi 4/59. ayetinde devlet yöneticilerinin İslam'a uygun olan emirlerine uymayı emretmiş, bu nedenle İslam hukukuna aykırı olmayan konularda boşlukları doldurmak amacıyla kanunnameler düzenlenmiştir. Bu yetki İslam dininin idarecilere verdiği yetkiden kaynaklanmaktadır.⁸⁶ Netice itibarıyla Osmanlı hukuk sisteminde fıkıh kitaplarına dayanılarak oluşturulan hukuk sistemine şer'i hukuk, padişahın ya da devlet yöneticilerin emirleri doğrultusunda oluşturulan kanunname, ferman, yasakname, adaletname gibi isimlerle anılan kurallar da örfi hukuku oluşturmaktadır. Burada ikili bir ayırmadan ve hukuk sisteminden söz edilmemektedir. Zira örfi hukuka dayanılarak oluşturulan hükümler şer'i hukuka aykırı olmadığı gibi, şer'i hukuk da örfi hukukun oluşmasına izin vermektedir.⁸⁷ Nitekim devletin kurucusu Osman Gazi'nin, örfi hukuku ilgilendiren bir konuda vergi konulmasına ilişkin karara, ilk önce şer'i esaslara göre emir olmadığını belirterek karşı çıktığı, daha sonra şer'i esaslara aykırı olmadığını anlayarak kabul ettiği görülmektedir. İlk verginin konulmasında dahi bu konuya dikkat edilmiştir. Daha sonraki uygulamalarda da İslam hukukuna aykırı olduğu tespit edilen

⁸³ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, TAA Yayınları, Ankara, 2014, s. 61.

⁸⁴ Hasan Tahsin Fendoğlu, *Anayasal Derinlik Türkiye'nin Anayasal Hafızası (Türk Anayasa Tarihi)*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012, s. 247.

⁸⁵ Abdullah Demir, *Külli Kaideler Ekolü ve Mecelle*, Katre Yayınları, İzmir, 2008, s. 209.

⁸⁶ Hayrettin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, İz Yayıncılık, 10. Baskı, İstanbul, 2014, s. 260-261.

⁸⁷ Osman Kaşıkçı, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Mecelle*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 22.

kanunlar iptal edilerek kitap haline getirilip bu şekilde duyurulması sağlanmıştır.⁸⁸ Hatta Tanzimat döneminden sonra da İslam hukuk çizgisinden çıkılmadığı görülmektedir. 1839 tarihli bir talimatnamede, usul hukukunun resmi kaynaklarının İslam hukukuna ait usul kitaplarından oluştuğu belirtilmiştir.⁸⁹

İslam hukuku esas itibariyle Allah'ın emirlerinden oluşur. Kanun yapan Allah'tır ve emrini Peygamberler vasıtasıyla insanlığa ulaştırır. Bu açıdan Roma hukukundan ayrılır. Zira Roma hukukunda hükümler, devlet yöneticileri ve örf adet üzerine kuruludur. Her iki hukuk sistemi arasındaki esas farklılık bu yönüyledir.⁹⁰ İslam hukukunda din, ahlak ve hukukun iç içe olduğu, üçünün de aynı amaca yönelik olduğu görülür. Dinin ortaya koyduğu değerler, ahlak yoluyla sosyal yaşam içinde biçimlenir. Hukuk sistemi de bunları yazılı metin haline getirerek karşılığında maddi yaptırımlar belirler.⁹¹ Bunu ortaya koyarken devletin adalet anlayışına oldukça önem verildiği, adaletin, devletin en önemli taşı olarak önemsendiği görülmüştür. Osmanlı devleti genel olarak adaletle hükmedilmediği takdirde devletin Müslüman bile olsa varlığını sürdüremeyeceği inancıyla hareket etmiştir. “*Adalet mülkün temelidir*” sözü bu anlayış sonucu ortaya çıkmıştır.⁹² Devletin altı asır boyunca hüküm sürmesi adalet anlayışının bir sonucudur. Osmanlı Devleti hukuk sistemi, Türklerin devlet geleneğinde var olan adalet anlayışı ile İslam hukukunda üzerinde önemle durulan adalet anlayışını esas alıp, bunları kendi sistemi içerisinde sentezleyerek uygulamaya koymuştur.⁹³

B. Osmanlı Devleti Yargı Teşkilatı

Arapça kökenli olan yargı kelimesi, hüküm, lüzum, bağlayıcılık anlamlarına gelmektedir. Kaza kelimesi ile eş anlamlıdır. Tamamlamak, yerine getirmek, infaz etmek, yaratmak, sonuçlandırmak gibi anlamları da

⁸⁸ Akbulut, 2000, s.241.

⁸⁹ Hali Cin, Ahmet Akgündüz, *Türk İslam Hukuk Tarihi*, C.1., Timaş Yayınları, İstanbul, 1990, s. 395.

⁹⁰ Muhammed Hamidullah, *İslam'ın Hukuk İlmine Katkıları*, Ed: Vecdi Akyüz, Beyan Yayınları, İstanbul, 2005, s.236.

⁹¹ Saffet Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, Hikmetevi Yayınları, B. 9., İstanbul, 2016, s. 47.

⁹² Fahri Unan, “Osmanlı İdare Felsefesinde Adalet”, *Adalet Kitabı*, Ed: Halil İNALCIK / Bülent ARI / Selim ASLANTAŞ, Kadim Yayınları, Ankara, 2012, s. 105-106.

⁹³ Kılınç, s. 122.

bulunmaktadır.⁹⁴ Genel anlamda İslam hukukunda yargı görevi çok önemli görülmüş, imandan sonraki en faziletli ibadet olarak kabul edilmiştir. Zira yargılama yapmak, hüküm kurmak, hâkimlik aynı zamanda bir peygamber mesleğidir.⁹⁵

İslam hukukunda yargı teşkilatı kaynağını bizzat kitap ve sünnetten almış, İslam'ın hiçbir döneminde yargı kurumuna itiraz edilmemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve halifelerin bizzat kadılık yaptıkları görülmektedir.⁹⁶ Bunun temeli İslam hukukunda adaleti Allah'ın emretmesidir. Bu yönüyle de Roma hukukundan ayrılmaktadır.⁹⁷ Bu nedenle adaletle ve hakkaniyete uygun şekilde hükmetmek, imandan sonrada en kuvvetli farz ve kulluk görevinin en şerefli olarak görülmüştür. Buhari'den aktarılan bir hadiste şöyle denilmektedir: “*İş ehline verilmez ise orada kıyametin koptuğunu göreceksiniz.*”⁹⁸ Kuran-ı Kerim Nisa suresi 58. ayet mealinde “*Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor*” denilerek adalete verilen önem vurgulanmıştır. Özellikle burada “*insanlar arasında*” denilerek herhangi bir ayırım yapılmaması, ilahi adaletin bir sonucudur. Bu âyeti esas alan İslam hukuku ve Osmanlı devleti uygulaması genel olarak adalet söz konusu olduğunda din, dil, ırk ayırımı yapmamaya özen göstermiştir.

Osmanlı Devleti'nde yargı teşkilatı, Rumeli, Anadolu ve Mısır olmak üzere üç bölgeye ayrılmıştır. Bunun sebepleri ise, geniş bir coğrafyaya hâkim olması, farklı dil, kültür ve halkları barındırması ve bu şekilde bunların dilini, kültürünü bilen kişiler tarafından yargılanmalarını sağlamak içindir.⁹⁹

Osmanlı yargı sistemi, Türk ve İslam devletlerinin uygulamalarını esas alarak kendine özgü bir sistem kurmuştur. Yargı görevi padişaha ait olup

⁹⁴ Nasi Aslan, *İslam Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri*, Karahan Kitabevi, B.2., Adana, 2014, s. 1.

⁹⁵ Şahban Yıldırım, “İslam Hukukunda Yargıç Etiği”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. VIII, 2012, s. 36.

⁹⁶ Aslan, s. 3-5.

⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: Hamidullah, s.236. v.d.

⁹⁸ KÖSE, s. 230., Hz. Ömer'in bu konuyla ilgili olarak, birini hak etmediği halde yakınlığı ya da sevgisi nedeniyle hâkimliğe atayan kişi, Allah'a, Rasulü'ne ve mü'minlere ihanet eder diyerek önemli bir uyarıda bulunmuştur. Yıldırım, s. 47.

⁹⁹ Akbulut, 2000, s.224.

padişahın bir görevi de adaleti sağlamaktır. Devletin yönetiliş şekli itibariyle yargının başı padişaktır. Ancak bu yetkisini bizzat kullanmamakta, kadılar eliyle yürütmektedir. Bu anlamda kadı padişahın temsilcisi sıfatıyla hareket eder.¹⁰⁰ Esasında padişahın yargının başı konumunda olması verilen kararlar açısından değil, sistemin şer'i hukuka uygun olmasını sağlamak açısından bir denetim görevidir. Eğer yargı teşkilatı adına hareket eden kişiler görevlerini İslam hukukuna ve Osmanlı Devleti uygulamasına uygun olarak yürütüyorsa padişah tarafından kadıların görevine müdahale edilmesi mümkün değildir.

İslam hukuku esaslarına göre karar veren şer'iyeye mahkemeleri, bugün ki anlamıyla tek dereceli ve tek kadının bulunduğu mahkemelerdir. Bu mahkemelerin esas amacı, uyuşmazlık konusu olayın en ince ayrıntısına kadar incelenerek mümkün olan en seri şekilde karar vermeyi sağlamaktır. Bu nedenle gösterişten uzak durulmuş, hızlı yargılama sistemi benimsenmiştir.¹⁰¹

Genel anlamda yargı teşkilatının başı olan ve ilmiye sınıfında önemli bir yere sahip olan kazasker, kadı adaylarının seçimi ve tayini konusunda, aldığı kararları sadrazama arz ederek kadı tayinlerinde etkili olmuşlardır. Divan-ı Hümayun¹⁰² üyesi olan kazasker,¹⁰³ divana arz edilen davalara katılır, gerektiği takdirde kendi evinde de dava görürdü. Bu şekilde verilen hükümleri padişah tuğrası ile duyururdu. Daha sonraki yıllarda yetkileri azaltılmış, özellikle Tanzimat döneminde tamamen ortadan kaldırılmıştır. Resmi olarak da 1913 tarihinde Rumeli ve Anadolu Kazaskerlik Mahkemelerinin kurulması ile tarihteki yerini almıştır.¹⁰⁴

Şer'iyeye mahkemeleri dışında Divan-ı Hümayun'un da örfi ve şer'i hukuka göre yargılama yetkisine sahip olduğu görülmektedir. Hem ilk derece

¹⁰⁰ Fendoğlu, 2012, s. 654-658.; Hasan Tahsin Fendoğlu, *Türk Anayasa Hukukunda Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı (Dünü, Bugünü)*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010, s. 132.

¹⁰¹ Abdullah Demir, *Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi*, Yitik Hazine Yayınları, İzmir, 2010, s.20-21.

¹⁰² Divan-ı Hümayun Padişah dışındaki en önemli ve yetkili organ olup, 17. yy'in sonlarına kadar varlığını devam ettirmiştir. II. Murat Dönemine kadar Padişahın başkanlık ettiği Divanda, Vezir-i Azam en başta olmak üzere Vezirler, Kazaskerler, Nişancı ve Defterdar bulunmaktadır. Aydın Yetkin, "Divan-ı Hümayun," *The Journal of Academic Social Science Studies*, C.5., S. 5., Ekim 2012, s. 357-360.

¹⁰³ Kazaskerin, Divanda katıldığı davalar şer'i hukuka ilişkin olup, bu davalara genel olarak Rumeli kazaskeri katılmıştır. Şer'i davaların çok olması halinde, Anadolu kazaskerinin de davalara katıldığı görülmektedir. Örfi davalara da Veziriazam bakmıştır. Demir, 2010, s. 36.

¹⁰⁴ Cin, Akgündüz, s. 272-273.

mahkemesi olarak hem de temyiz mercii olarak baktığı davalar bulunmaktadır. Bir yönüyle ülkedeki tüm davalara bakma yetkisi vardır. Daha çok, önemli olan ve kadı'nın¹⁰⁵ karar vermekte zorlandığı davalar hakkında karar vermiştir.¹⁰⁶ Üst mercii denetimi Tanzimat döneminden sonra Divan-ı Hümayun'un yerine Meclis-i Tedkikat-ı Şer'iyye tarafından, 1917 yılında ise Mahkeme-i Temyiz Şer'iyye dairesince yapılmaya başlanmıştır.¹⁰⁷

C. Osmanlı Devletinde Kadılık Teşkilatı

1. Kadı

Mecellede hâkim; “*Hâkim beyne'n-nâs vuku bulan dava ve muhâsameyi ahkâm-ı meşruasına tevfikân fasl ve hasm için taraf-ı sultaniden nasb ve tayin buyrulan zattır*” şeklinde tanımlanmıştır (m. 1785). Hâkim ve yargıç kelimesi yerine kullanılan kadı, Arapça kökenli olup, insanlar arasında ortaya çıkan davaları ve anlaşmazlıkları devlet adına çözen kişidir.¹⁰⁸ Şer'i hükümlere göre karar veren kadılar, devlet içerisinde icrai yönden en yüksek makam konumundadır. Hâkim ya da hakim'üş-şer de denilir.¹⁰⁹ Kadı ve hâkim kelimesi aynı anlama gelse de Osmanlı Devleti uygulamasında, kavram itibariyle hâkim kelimesinin daha geniş olduğu görülmektedir. Zira kadıya hâkim denildiği gibi sadrazam gibi bazı üst düzey bürokratlara da hâkim unvanı verilmiştir.¹¹⁰

İslam hukuk tarihinde önemli bir konumu olan kadı, Osmanlı devletinde bütün görevleriyle son dönemine kadar mülki âmir ve hâkim olarak görev yapmıştır. Yargı makamı devlet tarafından kadılara devredilmiştir. Kadılar, İslam Hukuku içerisinde yer bulmuş adli ve idari görevlidir.¹¹¹ Günümüz anlamıyla noterlik ve savcılık işlemlerinin de kadılar tarafından yerine getirildiğini söylemek

¹⁰⁵ Bu yazım şekli her ne kadar yazım kurallarına aykırı olsa da, anlam karışıklığına yol açılmaması için çalışma boyunca bu şekilde kullanımı tercih edilmiştir.

¹⁰⁶ Ebussuud Efendi bir fetvasında, kadıların, tarafları eşraf ve yönetici olan davaları Divan-ı Hümayuna gönderdiklerini, bu uygulamadan vazgeçerek davaları Divan'a göndermeden ve korkmadan karar vermeleri gerektiğini belirtmiştir. Demir, 2010, s. 35-36.

¹⁰⁷ Nevin Ünal Özkorkut, “Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı'da ve Günümüz Türkiye'sinde Yargıya Genel Bir Bakış”, *AÜHFD*, C.57, S. 1., Ankara, 2008, s.234-235

¹⁰⁸ Aslan, s. 13.

¹⁰⁹ Cin, Akgündüz, s. 274.

¹¹⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Enes Sarmaşık Yayınları, C.8. İstanbul, 2010, s. 204.

¹¹¹ Ortaylı, s. 1.

mümkündür.¹¹² Yetkilerinin genişliği bakımından halkın hemen hemen her uyuşmazlıkta müracaat edebilmesi, kadılık teşkilatını bir anlamda “*sosyal güvenlik makamı*” haline getirmiştir.¹¹³ Çok önemli görevleri bulunan bu teşkilat bir anlamda devletin belkemiği olarak görülmüş, en çok ihtiyaç duyulan kurum olarak görev yapmıştır.¹¹⁴

İslam hukukunda kadılık kurumu ilk olarak Hz. Ömer devrinde uygulanmaya başlanmıştır. Hz. Ömer, ilk kadılığı valilerden ayrı bir teşkilat olarak kurmuş ve kadılar, halifeye bağlı olarak görev yapmışlardır. Osmanlı devleti de kadılık sistemini bu çerçevede devam ettirmiştir.¹¹⁵ İslam hukuku içerisinde büyük öneme sahip olan kadılık mesleği, peygamberler ve halifeler mesleği olarak görülmüştür.¹¹⁶ Bununla beraber önemi ve sorumluluğu itibariyle bu mesleğin talep edilerek yapılması gereken mesleklerden olmadığı, görev verildiği takdirde yapılması gerektiği anlayışı hakimdir. Bununla ilgili birçok örnek bulunmakla beraber, Ebu Hanife ile İmam Şafii’nin kendilerine teklif edilen kadılık makamını, bu sebeplerden dolayı reddettikleri görülmüştür. Sahih bir hadiste, “*İnsanlar arasında hükmetmek üzere kim yargı görevini üstlenirse bıçaksız olarak boğazlanmış olur*” denilmektedir.¹¹⁷ Ancak genel itibariyle Osmanlı’nın yargı sisteminde ulemanın, kadılığı bir yandan teşvik ederken diğer yandan sakındırdığı görülmektedir.¹¹⁸ Bunun da görevin önemine binaen yapıldığı, bir yandan Peygamber mesleği olarak tarif edilip teşvik edilirken, diğer yandan ehil olmayan kişilerin uzak durmasını sağlamak için sakıncalarının dile getirildiği görülmektedir.

Osmanlı devleti, kurulduğu tarihten itibaren yargıya oldukça önem vermiştir. Dursun Fakih isimli kadı, devletin kurucusu Osman Bey tarafından atanan ilk iki memurdan biridir.¹¹⁹ Bu nedenle kaynaklardan anlaşılacağı üzere, kadı kelimesi Osman Bey devrinden itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Kadı,

¹¹² Karaman, s.299., Osmanlı devletinde dilencilerin dahi dernek kurarak teşkilatlandığı, bu şekilde kadı’nın derneğin seçimini onayladığı, böylelikle kadılar tarafından kontrol altına alındıkları görülmektedir. Fendoğlu, 2012, s. 672.

¹¹³ Cin, Akgündüz, s. 274.

¹¹⁴ Fendoğlu, 2012, s. 659.

¹¹⁵ Demir, 2010, s. 18.

¹¹⁶ Aslan, s. 14.

¹¹⁷ Bu hadis görevi hakkıyla elde etmeyenleri kapsamakta olup, diğer bir hadiste ise : “*Hâkim kasten haksızlık etmediği sürece Allah o hâkimle beraberdir*” denilmiştir. Bkz. Ayrıntılı bilgi için. Aslan, s. 19-25.

¹¹⁸ Fendoğlu, 2012, s. 660.

¹¹⁹ Kaşıkçı, s. 48.

egemenliğin sembolü olarak görüldüğünden Fatih Sultan Mehmet'te fethettiği bölgelere ivedi bir şekilde kadı tayin etmiştir.¹²⁰ Orhan Bey'in Osmanlı Devleti içerisinde kurduğu ilk medrese, kadılık eğitimi amacıyla kurulmuştur.¹²¹ Bu da devletin kuruluş aşamasından itibaren yargıya verdiği önemi gösteren önemli bir durumdur. Bir toprak içerisinde hâkimiyet kurmak için yargılama yetkisini haiz olmak şarttır. Bu anlamda ilk atanan memurun kadı olması büyük öneme sahiptir. Ayrıca devletin bu atamayı yapması yeterli olmayıp gerekli eğitimin verilmesi gerekir. Orhan Bey'in de medrese kurarak eğitime önem vermesi dikkat çekicidir.

Kadılık kurumu dışında idari, mali ve askeri konularda yargılama yapan görevliler de bulunmaktadır. Bugünkü manasıyla hem anayasa mahkemesi hem de idari yargı organı gibi faaliyette bulunan Divan-ı Hümayun ayrıca kadı kararlarına karşı başvurulmuş bir temyiz merciidir. Bunun dışında Paşa Divanları, Yeniçeri Ağalığı ve Kaptan-ı Derya, sancakbeyi ve Defterdar'ın görev kapsamına göre idari bazı konularda yargılama, mali anlaşmazlıkları çözme ve arz yetkisi bulunmaktadır.¹²² Tabii burada Divan-ı Hümayun'un temyiz mahkemesi yanında ilk derece mahkemesi olarak görev yaptığını belirtmekte fayda vardır. Burada gerek örfî gerekse de şer'î davalar görülmüş olup, tüm ülke genelindeki davalara bakılabildiği görülmektedir.¹²³

2. Kadılık Eğitimi ve Göreve Başlama Şartları

Osmanlı Devletinde ilmîye sınıfının önemli bir kısmını oluşturan kadılar, yargı görevini yerine getirebilmek için öncelikle yeterli olan hukuk bilgisine sahip olmalı ve medrese eğitimi almalıydılar. Değişik uygulamalar olmakla beraber, Fatih Sultan Mehmet dönemini esas alırsak, Fatih'in kurduğu Sahn-ı Seman Medreselerinde eğitim gören ve danışmend adı verilen öğrenciler, kadılık için başvurma imkânına sahipti. Kadılık yapmak isteyen kişilerin, ilk önce buradan mezun olup, kadılık açısından önem arz eden bir yerde beşerli gruplar halinde staj görmeleri gerekirdi. Bu yerlerde üç ile beş yıl arası çalıştıktan sonra tekrar İstanbul'a gelerek bir yıl boyunca bugün ki anlamıyla aday eğitimi olarak küçük

¹²⁰ Fendoğlu, 2012, s. 658.

¹²¹ Halil İnalçık, "Kazasker Ruznamçe Defterine Göre Kadılık", *Adalet Kitabı*, Editörler: İNALCIK Halil/ARI Bülent/ ASLANTAŞ Selim, Kadim Yayınları, Ankara, 2012, s. 124.

¹²² Cin, Akgündüz, s. 282.

¹²³ Demir, 2010, s. 35.

kazalardan birine padişah beratı ile kadı olarak tayin edilirdi. Tayin, görevden alma, terfi ve özlük işlemleri Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerince yapılır ve bilgileri ruzname denilen deftere kaydedilirdi. Bu deftere kayıt olmayanlar kadılık yapamazdı.¹²⁴ Bu süreçleri geçtikten sonra atama yapılması da belli şartlara tabi idi. Tayin eden makamın atayacağı kadıyı tanınması gerekiyordu. Bu nedenle ataması yapılacak kadının ehil olup olmadığı bilinecek ve ehil kişilerin ataması yapılacaktır. Ayrıca atama emrinde atanan kadı ile atamanın içeriği açıkça yazılmalıdır. Bunlar dışında bazı evrak işlemleri ve arzdan sonra padişah onayı ile göreve başlardı. Bu şekilde yetkisiz kişilerin atanması veya yetkisi olmayan kişilerin kadı atamasının önüne geçilmiştir.¹²⁵

Kazaskerlik dairesinin yaptığı görevi bugün ki anlamda HSK'nın yaptığını söyleyebiliriz. O dönem itibariyle imkânların bu kadar gelişmediği bir ortamda, defter kayıtları ve alınan beratın oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz. Böylelikle kadıların tüm işlemleri tek merkezden yönetilerek karışıklığa meydan verilmesi önlenmiş ve bağımsızlık açısından bir nevi koruma altına alınmışlardır. Dönemin koşulları göz önüne alındığında gerek usul gerekse de içerik açısından oldukça dikkatli hareket edildiği, ehil ve yetkili olmayan kişilerin kadılık yapmasının önlenildiği görülmektedir.

Değişik uygulamalar olmakla beraber 16. yy. sonlarına kadar kadılar, padişahın onayından geçmesi şartıyla kazaskerler tarafından seçilmiştir. Bu tarihten sonra kazaskerin seçme yetkisi kaza kadıları ile sınırlandırılmış, eyalet kadılarının seçimi şeyhülislam tarafından yapılmıştır.¹²⁶

Görev süreleri 17. yy'a kadar iki ile üç yıl arası, sonrasında ise bir yıl olacak şekilde kısa tutulmaya çalışılmış,¹²⁷ bununla da halk ile yakınlaşmalarının önüne geçilmek istenmiştir.¹²⁸ İncalcık ise bunun sebebinin kadıların nüfuz sahibi olmalarını engellemek dışında atanmak üzere tayin bekleyen adaylara kadro açılması ve siyasi meseleler için olabileceğini belirtir.¹²⁹ Fendoğlu ise sürenin kısa

¹²⁴ Ortaylı, s. 7-9.

¹²⁵ Fendoğlu, 2012, s. 664.

¹²⁶ Özkorkut, s. 232.

¹²⁷ Akbulut, 2000, s. 226.

¹²⁸ Ortaylı, s. 12

¹²⁹ İncalcık, "Kadılık", s. 134.

olmasının, yargı teşkilatını bozduğunu, işsiz kalma korkusuyla kadıların kanuna aykırı işler yaptığını, kadıların belirli bir süre sonunda görevden alınmaması gerektiğini belirterek kısa süreli görev değişikliklerinin Osmanlı yargı sisteminin bozulmasına neden olan ana etkenlerden olduğunu ileri sürer.¹³⁰

Nizamiye mahkemelerinin kurulması ile beraber liyakate göre seçim ve atama yapılması için 1888 yılında yürürlüğe giren Kanun ile sınav usulü getirilmiştir. Öncelikle sicil araştırması yapılarak adaylar Mecelle’de ve uygulanan kanunlar hakkında yazılı ve sözlü sınava tabi tutulmaktaydı. Zira o dönem itibariyle yapılan şikâyetler ve müfettişler tarafından tespit edilen usulsüzlükler bunu gerektirmiştir. Örneğin, Kırıkkilise sancağında görev yapan mahkeme reisi ile ilgili, baktığı bir cinayet davasında, kendisinin de ticaretle uğraşması nedeniyle davanın tarafları ile aralarında gizli bir ticari ilişki bulunduğu, bu nedenle zanlıları kolladığı, yargılamanın adil ve tarafsız bir şekilde yapılmasının istendiği görülmektedir.¹³¹

3. Kadı Bağımsızlığı ve İdare İle İlişkileri

Hüküm kurma ve verilen hükmün infazı için birbirlerine ihtiyaçları olduğundan, kadıların mülki amirler ile yakın bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Ancak kadılar beylerbeyi ya da sancakbeyine bağlı değildir. Diğer mülki amirler kadıya yardım etmekle görevlidir. Ankara sancak beyi Mustafa Bey’in 1598-99 seferinde kadı İbrahim Çelebi’yi şehre vekil olarak bıraktığı, valinin göreve başlayabilmesi için tayin beratının kadı tarafından onaylanması ile gerçekleşmesi gibi olaylar ve uygulamalara rastlamak mümkündür. Hatta Ankara kadısı Vildanzade Ahmet Efendi, 1607 yılında Ankara’ya sancakbeyi olarak atanan kişiyi eşkıya gibi geldi diyerek şehre almamıştır.¹³²

Genel olarak söylemek gerekirse bugünkü anlamıyla siyaset yapmaları ya da devlet yönetimine karışmaları istenmemiştir. Bu nedenle siyasi ve idari

¹³⁰ Fendoğlu, 2012, s. 667.

¹³¹ Bir başka örnekte, yapılan teftiş sonucu, Kırkağaç kazasında görevli Bidayet Mahkemesi reisinin rüşvet olarak bal ve on adet mecdiye aldığı, başka bir yaralama olayında da beş adet keçi aldığı tespit edilmiştir. Fatmagül Demirel, "Osmanlı Devleti’nde Hâkimlerin Seçimi ve Tayinlerinin Yargı Etiği Açısından Değerlendirilmesi", *Uluslararası Yargı Etiği Sempozyumu*, ABSGBY, 2016, İstanbul, s. 57-58.

¹³² Ortaylı, s. 28-49.

konulardan uzak tutulmaya çalışılmıştır. Özlük işlerinde yerel yönetimlere değil de kazaskerlere bağlı olmaları bunun doğal bir sonucudur. Taraflar arasında zaman zaman çekişmeler görülse de, yargı yetkisi esas itibariyle kadıya ait olduğundan idari teşkilatın yargıya müdahale yetkisi yoktur. Tüm bürokratik teşkilat arasında dengeleyici bir görev ve yetki paylaşımı olup, aralarında ast üst ilişkisi bulunmamaktadır. Hatta kadı'nın beylerbeyinin uygulamalarına karşı arzda bulunma yetkisi nedeniyle onun üzerinde etkili olduğu görülmektedir.¹³³ Osmanlı devlet yönetiminde genel olarak askeri yetkililere hassas ve kuşkuyla yaklaşılmış olup, kadıların özlük hakları ve diğer konularda mahalli idarecilere bağımlı bir şekilde görev yapmaları istenmemiştir. Bu nedenle idarecilere duyurulan emrin ayrıca kadınlara da duyurulduğu görülmektedir.¹³⁴ Bu yönüyle kadılık kurumu halk için bir güvence teşkil ettiği gibi devletin de hem halka hem de diğer askeri ve idare görevlilerine karşı güvencesi olmuştur. Devletin askeri erkânının geniş yetkileri, son dönem itibariyle oluşan askeri ayaklanmalar ve isyanlar bakış açısının doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Kadı ile yürütmenin diğer bir deyişle yargı ile padişah ve hükümetin tamamen birbirinden ayrı olması günümüzde de olduğu gibi tabii ki mümkün değildir. Kadı, vermiş olduğu kararları yürütme aracılığıyla yerine getirmektedir. Ancak genel olarak belirtmek gerekirse, padişahın kadılar üzerindeki yetkisi onları atamak ve görev alanlarını belirlemek olup, kadıya müdahale edemez. Hatta valiler, adliye işlerine müdahale etmemeleri konusunda padişah fermanı ile uyarılmıştır. Bir kadı'nın yargılanması gerekiyor ise bu, ancak Divan-ı Hümayun'da gerçekleşir. İdari ya da askeri yetkililer kadıyı yargılayamaz.¹³⁵ Beylerbeyi ya da sancakbeyinin kadı'nın yargı yetkisine karışması, verdiği hükümleri uygulamaması çöküş dönemlerinde rastlanan ve devamlılığı olmayan bir durum olarak göze çarpmaktadır.¹³⁶

¹³³ Fendoğlu, 2012, s. 677-679., 1644 yılında Rumeli Beylerbeyi olan Faik Paşa, halka zulüm ederek bir konuda Sofya kadısından yardım ister. Kadı talebi kabul etmeyerek İstanbul'a gelir ve durumu Divan-ı Hümayuna arz eder. Faik Paşa derhal görevden alınır ve yapılan araştırma sonucu kadı'nın haklı olduğu anlaşılınca Faik Paşa boğularak öldürülür. Bkz. Mehmet Ali Ünal, "Tanzimat'tan Önce Osmanlı Devletinde Memur Yargılanması", *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, On İki Levha Yayıncılık, Ed: Fethi GEDİKLİ, İstanbul, 2014, s. 286-287.

¹³⁴ Fendoğlu, 2012, s. 677.

¹³⁵ Fendoğlu, 2012, s. 672-673.

¹³⁶ Ortaylı, s. 48-49.

Osmanlı devletinde kadılar ilmiye sınıfının ayrıcalıklarına sahip olarak protokolde ayrı bir yere sahiptiler. Kadının görev yaptığı mahkeme ve kayıtlarına müdahale edilemezdi. Yargı yetkisi açısından müdahaleden azade olan kadılar, mülki, idari ve mali konularına ilişkin yetkiler açısından merkezi hükümetin emri doğrultusunda hareket ederdi. Ayrıca halkın taleplerini gözeterek hükümete arzda bulunması, diğer görevlilerden farklı bir konumda olduğunu göstermekteydi. Bu nedenlerle siyasi müdahale ve cezalardan muaftı.¹³⁷ Kadılar arasında rütbe, maaş ve kıdem konusunda farklılıklar olsa da kendi aralarında hiyerarşi ilişkisi yoktur. Mülki amirin de herhangi bir kontrol yetkisinin olmaması, bugün ki anlamıyla temyiz merciinin olmaması sebeplerindedir.¹³⁸

Öte yandan kadı'nın siyasi ve devlet yönetimini ilgilendiren idari karar verme yetkisi bulunmamaktadır. Yargılama yetkisi dışında görev yapabilmesi, padişahın izni ile mümkün olabilir. Siyasetle uğraşmaları yasaklanmıştır. Buna mukabil yargı bağımsızlığı korunmuş, padişaha bile üstünlük tanınmamıştır. Aynı zamanda siyaset de yargıya müdahale edemez.¹³⁹ Yargı işlerinde bağımsız olan kadılar, şer'i hukuku uyguladıkları sürece, İslam hukuku padişahın üstün olduğundan, kadılar da bağımsızlık yönüyle padişahın da üzerindedir.¹⁴⁰ Hatta geniş yetkilerinin bulunmasına rağmen, hukuku uyguladıkları sürece yürütmeye karşı bağımsızlıklarını korumaları nedeniyle, yürütmenin yargıya bağlı olduğu ileri sürülmüştür.¹⁴¹

Şer'i konularda karar verme yetkisi kadıya ait olup, kadı'nın verdiği karar kesindir. Örfi hukuk alanında karar verme yetkisi bulunan padişahın bu yetkisi de 1839'da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu (Tanzimat Fermanı) ile kaldırılarak kadılara devredilmiştir. Kadılar görevlerini yerine getirirken tarafsız ve adil olmaları şartıyla müdahaleden muaftır. Osmanlı'da yönetim itibarıyla kuvvetler ayrılığı bulunmasa da genel olarak yargının bağımsızlığı temin edilmiştir.¹⁴²

¹³⁷ Ortaylı, s. 52-53.

¹³⁸ Demir, 2010, s. 42.

¹³⁹ Fendoğlu, 2012, s. 676-677.

¹⁴⁰ Aslan, s. 150.

¹⁴¹ Demir, 2010, s. 18.

¹⁴² Özkorkut, s.231-235, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Şeyhülislam olan Ebussuud Efendi, padişahın emriyle haramın helal olamayacağını söylemiştir. Bu açıdan bir bakıma yürütme yargının denetimi altındadır denilebilir. Fendoğlu, 2012, s. 681., Aynı şekilde kadı'nın verdiği karar da haramı helal, helali haram kılmaz ancak mevcut haliyle davayı sonuçlandırır. Köse, s. 231.

Adaletle hükmettikleri sürece bağımsız olmaları hukuken hakları olup bu bağımsızlıkları keyfi uygulamalarla hareket etmelerine yol açmamalıdır. Bu nedenle bağımsızlığı zaafa uğrayan kadı'nın istifa etmesi görüşü benimsenmiştir. Burada padişahın ataması kontrol görevi kapsamında olup, bağımsızlığa müdahale olarak değerlendirilmemelidir.¹⁴³ Özkorkut, yargının bağımsız olmakla beraber, uygulama itibarıyla mülki amirler ve nüfuzlu kişilerin kadı'nın yargı görevini yaparken müdahale ettiklerini, özellikle kapitülasyonlardan sonra yargı bağımsızlığının zedelendiğini belirtir.¹⁴⁴ Öte yandan kadıların siyasi sebeplerle cezalandırıldığı birkaç örnek dışında görülmemiştir. Bu da istisnai olan bir durumdur.¹⁴⁵

İlk zamanlarda cami ve mescitlerde yargılama yapıldığı görülse de, daha sonraki dönemde, saygısızlık olabileceği düşüncesiyle, genelde kadı'nın evinde yapılmıştır.¹⁴⁶ Bu nedenle Osmanlı devletinde ayrı bir mahkeme binası bulunmamaktadır. Mahkeme binası olarak genelde kadı'nın evi kullanılmıştır. Halk mahkeme binası özelliği kazanan evi serbestçe takip edebilmiştir. Kadı'nın zaman içerisinde yetkilerinin azalması ile 1837 yılında ilk olarak İstanbul kadısına boş bir oda verilerek resmi bir mahkeme binası verilmiştir.¹⁴⁷ Bu tarihlerden itibaren özellikle Tanzimat Döneminde yetkilerinin azaltılması sonucu sadece şer'i konularla ilgili davalara bakmışlardır. 1869 ve 1871 tarihinde temyiz makamı olarak Nizamiye mahkemeleri kurulmuş, 1879 tarihinde de tam anlamıyla teşkilatlanması sağlanarak, aynı tarihli kanun ile müdde-i umumilik, bugünkü manasıyla savcılık makamı kurulmuştur.¹⁴⁸

Mahkeme binası kadı'nın özel ikameti olmasına rağmen dokunulmazlığı vardır. Bu anlamda şahsi bir yerleşim yeri olsa da, resmi özellik kazanmıştır. 16. yy' da yaşanan bir olayda, halkın bir kesiminin ayaklanarak mahkemeyi basmaları

¹⁴³ Cin, Akgündüz, s. 398.

¹⁴⁴ Özkorkut, s. 235.

¹⁴⁵ IV. Murat, Bağdat seferi sırasında İznik kadısını idam ettirmiş, buna itiraz eden Şeyhülislam'ı da sürgüne göndermiştir. Ortaylı, s. 20-21.

¹⁴⁶ Demir, 2010, s. 34.

¹⁴⁷ Ortaylı, s.57.

¹⁴⁸ Karaman, s. 300.

üzerine, merkezi hükümetin emri ile olayın neden kaynaklandığı araştırılmadan isyancılar cezalandırılmıştır.¹⁴⁹

Gerek İslam hukukunda gerekse de İslam hukukuna göre yönetilen Osmanlı Devletinde yargıya oldukça önem verilmiş, yeterli ücret ödenerek bağımsız ve tarafsız olmaları sağlanmıştır. Hz. Ömer döneminde hâkimlerin rüşvetten uzak durmaları için maaşları yüksek tutulmuştur. Ayrıca zengin ve nüfuzlu kişilerin hâkim olarak atanması esası benimsenmiş ve ticaretle uğraşmaları yasaklanmıştır.¹⁵⁰ Osmanlı devletinde de Abdülaziz döneminde kadılar maaşa bağlanmış olup buna ilaveten yaptığı işe karşılık olmak üzere harç almışlardır. 1910 tarihli bir maaş bordrosunda kadı'nın 35, başkâtip 10, kâtip 8, hademenin de 2 Osmanlı altını maaş aldığı görülmüştür.¹⁵¹ Maaşların genel olarak yüksek tutulduğu, bunun da kadınların bağımsızlığı sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir.

Tanzimat döneminden sonra nizamiye mahkemelerin kurulması ile hukuk ve ceza daireleri ayrılmıştır. Bu tarihten sonra hâkim atama ve seçimlerinde, bir hâkimin görevden alınma sebebi ve yerine atanan hâkimin özellikleri yazılmakta idi. Ayrıca mezuniyet derecesi, sınava girip girmediği, kötü bilinen bir şöhretinin olup olmadığı, bulunduğu yörenin dilini bilip bilmediği gibi özellikleri dikkate alınırdı. Göreve başlarken görevlerini dürüst bir şekilde, devlete ve padişaha sadık kalarak yerine getireceklerine dair yemin ederlerdi. II. Abdülhamit'in üst düzey bürokratların alım ve tayinlerini yaparken bizzat ilgilendiği, hakim tayinlerinde ise müdahalede bulunmadığı bilinmektedir. Adliye nazırının boş bir kadro için üç hâkim öneren tezkeresini iade ederek, o makama uygun olan kim ise onun arz edilmesini söylemiştir.¹⁵² Görüleceği üzere dönem itibariyle her ne kadar hâkim bağımsızlığının zedelendiği uygulamalar olduğu görülmüş ise de, devletin gelenekleri itibariyle adalete verilen değer her zaman korunmaya çalışıldığı görülmektedir.

¹⁴⁹ Ortaylı, s. 58.

¹⁵⁰ Özkorkut, s. 232.; Halifeler döneminde hâkimlerin ticaret yapmasının yasaklanması maaşlarının yüksek olmasındandır. Zaten ek gelire ihtiyaç duymamışlardır. Bkz. Yıldırım, s. 45.

¹⁵¹ Fendoğlu, 2012, s. 686.; İslam Devleti'nde Halifeler döneminde hâkimler devlet memurları arasında en yüksek maaşı almaktaydı. Devletin geliri arttıkça hâkimlerin maaşı da artırılarak ekonomik bağımsızlık sağlanmaya çalışılmıştır.; Yıldırım, s. 43.

¹⁵² Demirel, s. 54-55.

İlk Osmanlı Anayasası olan 1876 tarihli Kanun-ı Esasi’de Mehâkim başlığı ile 81-91. maddeler arasında daha çok yargı bağımsızlığıyla ilgili düzenlemeler mevcuttur. Anayasanın 81. maddesinde hâkimlerin istifa dışında görevden alınamayacakları, meslekte yükselme, tayin, emeklilik ve mahkûmiyet halinde görevden alma gibi durumların özel kanunla düzenleneceği, 86. maddesinde mahkemelerin her türlü müdahaleden muaf oldukları, 90. maddesinde hiçbir hâkimin maaşlı başka bir işte çalışmayacağı hükmü mevcuttur. Ayrıca 82. maddesinde aleni yargılamadan ve 85. maddede de davaların yetkili mahkemede görüleceği ve hükümet ile ilgili davaların da genel mahkemelerde görüleceği belirtilmiştir.¹⁵³ Kanun-ı Esasi ile Mecelle’nin yürürlüğe girdiği tarihlerin hemen hemen aynı olduğu dikkate alınır, günümüz uygulamasına benzer şekilde Anayasada daha çok mahkemelerin bağımsızlığına ilişkin hükümlerin bulunduğu, etik ilkelerin Mecelle’de düzenlendiği görülecektir.

4. Kadıda Bulunması Gereken Vasıflar

Osmanlı Devletinde yargı görevini yerine getiren kadılarda aranan vasıflar şunlardır; tam ehliyetli ve hür olmaları, kişinin göz, kulak ve konuşmasında sağlık yönünden herhangi bir engellerinin bulunmaması gerekir. Görme özürlüler, dilsiz ve sağır kadı olamazlar. Güvenliği devlet tarafından sağlanan gayrimüslimin, gayrimüslime kadılık yapması dışında Müslüman olmaları şarttır. Uygulamada rastlanmasa da had ve kısas cezaları dışında kadınlar da kadılık yapabilir. Aynı zamanda kadınların anlayışlı, dürüst, güvenilir, irade sahibi, hukuki konularda ve yargılama usullerinde eğitim almış, davaları şer’i esaslara göre karara bağlama yeteneğine sahip olmaları gerekir.¹⁵⁴ Genel olarak Osmanlı devleti uygulamasında memurluk yapabilmek için ehliyet ve hak ediş zorunlu bir şart olarak görülmüştür. Padişah, bu koşulları göz ardı ederek kadı adaylığı için ilmîye sınıfından birini gösterebilse de, tayin kuralları çiğnenmezdi. Bu yönüyle padişahın kendisi de hukuku çiğneyemezdi.¹⁵⁵ Zira İslam hukuk

¹⁵³Gökçen Topuz, Belkıs Konan, “Geçmişten Günümüze Türk Hukukunda Hâkimin Tarafsızlığı”, *AÜHFĐ*, S. 66/4, 2017, s.773.

¹⁵⁴ Cin, Akgündüz, s.279.; Had cezaları şunlardır; “*hırsızlık, zina, şarap içmek veya sarhoş olmak, kazif (birine zina isnat etmek), yol kesme, irtidat yani İslam dinini terk etmek ve değişik görüşler olmakla beraber isyan.*” İlhan Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, *AÜHFĐ*, C.52., S. 1., 2003, s.173.

¹⁵⁵ İnalçık, “Kadılık”, s. 137.

anlayışında adalet ve eşitliğe oldukça önem verilmiş, hâkimin yargılama esnasında taraflar arasında eşitliği sağlaması vâcip olarak görülmüştür. Adalet, eşitlik ve yargılama makamlarının ehliyetli kişilerden seçilmesi Kur'an'ın emridir.¹⁵⁶

Kadı görevini yaparken birinci derece yakınlarına ait davalara bakamaz. Hastalık ve aşırı yorgunluk gibi haller dışında müracaatları almak zorundadır. Her iki tarafa eşit davranmak, taraflara kaba davranmamak, güzel bir şekilde giyinmek, taraflarla selamlaşmamak, selam verilir ise iade etmek, dava konusu dışında taraflarla konuşmamak, şakalaşmamak, tarafların davetlerine katılmamak zorundadır.¹⁵⁷

Hâkimlerin atanması ve görevden alınması sıkı şartlara tabi tutulmuştur. Ali Haydar Efendi yazmış olduğu Mecelle şerhinde¹⁵⁸ hâkimlerde aranan vasıfları açıkladıktan sonra belirtilen şartları taşımadığı halde hâkim olarak atama yapan kişilerin iki haksızlığa yol açtığını belirtmiştir. Birincisi hak etmeyen kişinin hâkim olmasına yol açmaları, ikincisi de hak eden kişilerin hâkim olmasını engellemeleridir.¹⁵⁹

Özellikle devletin yükselme döneminde kadılar, nitelikli kişilerden seçilmesi nedeniyle adil kararlar vererek, devletin hükmettiği topraklarda sorunların çözümünde önemli bir rol almışlardır. Adaletin tesisinde ayırım gözetilmediği, Hristiyan halkın taleplerinin baskıya maruz kalmadan karşılandığı, kendilerine ait uyuşmazlıkların kadı huzuruna getirilerek sorunların çözülmesi yoluna gidildiği görülmektedir.¹⁶⁰ Tanzimat döneminden sonra *Nuvvab mektebi*¹⁶¹ dışında bu devirden itibaren kadılık eğitimi veren medreselerin zamanla niteliğini

¹⁵⁶ Demir, 2010, s. 25.

¹⁵⁷ Ortaylı, s. 62-63.

¹⁵⁸ Mecelle kanun olarak tamamlandıktan sonra farklı tür ve usullerde birçok kez şerhedilmiştir. Ali Haydar Efendi "Dürrü'l Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm" adlı şerhinde, Mecelle'de belirtilen konulara kaynak olan fıkıh kitaplarına, fetvalara ve kitaplara atıf yapmış, konunun açıklanması için örnekler vermiştir. Mecelle şerhleri içerisinde en kapsamlı ve güvenilir şerh olarak kabul edilmektedir. Bknz: Sami Erdem, "Türkçede Mecelle Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005, s. 686.; Demir, 2008, s. 215.

¹⁵⁹ Ali Haydar Hocaeminefendizade, *Dürrü'l Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, Osmanlıca aslından çev.; Raşit Gündoğdu/Osman Erdem, Gül Neşriyat, C.4., İstanbul, 2006, s.429.; Hz. Ömer, hâkim atamalarında şu niteliği esas almıştır "Ne başkasının malına göz koyacak kadar yoksul; ne de insanlar arasında onurunu koruyamayacak kadar soysuz biri hâkim olarak atanmamalıdır."; Fendoğlu, 2012, s. 663.

¹⁶⁰ Akbulut, 2000, s. 229.

¹⁶¹ Bu okulun fıkıh anlayışına uygun ve Batılı bir eğitim verdiği, yetiştirdiği hukukçular itibarıyla bu eğitimin yeterli düzeyde olduğu ileri sürülmektedir. Ortaylı, s. 84.

kaybetmesi, kadı sayısında azalma meydana getirmiş, zamanın gereklerine uygun hukuk eğitimi veren kurumlar kurulamamıştır. 1854 yılında “*Muallimhane-i Nüvvab*” ismiyle okul açılmış ise de, iki yıl sonra bir mezun vermiştir. Bu nedenler ve yıkılma dönemi ile ortaya çıkan gelişmelere uyum sağlayamama sorunu, kadılık kurumunun niteliğini kaybetmesine yol açmıştır.¹⁶²

Diğer yandan, 1876 tarihli Kanun-u Esasiye göre yargının bağımsız ve tarafsız olduğu belirtilmiş ve devlet yöneticilerinin padişah da dâhil bunu koşulsuz kabul ettiklerini beyan etmiş iseler de, uygulamada, mahkemelerin mülki amirlerin denetimine sokulduğu görülmektedir. Mülki amir ve memurların dava açılmasını engelleme, açılan davanın durdurulması, dava açmak için bu memurların havale işlemi yapması ile mümkün hale gelmiştir. Kadı yetiştirecek okul bulunmaması ve bunun sonucu olarak ilmiye sınıfının önemini kaybetmesi bu türden uygulamalara meydan vermiştir.¹⁶³

Kadı'nın görevden alınma sebepleri, göreve başlama esnasında bulunan özelliklerin kaybedilmesi ve görevini yaparken kanun hükmünü ihlal etmesidir. Bunların sebepleri arasında, aklını ve temyiz kudretini kaybetmesi, görevini yerine getirirken kanun hükmünü ihlal etmesi, imanını kaybetmesi, yolsuzluk yaptığının ortaya çıkması, bilgisiz olduğunun anlaşılması gibi durumlar bulunmaktadır.¹⁶⁴ Bunun dışında istifa, ölüm, yöre halkının yazılı şikâyetleri gibi hallerde de görev süreleri sona ererdi. Öte yandan kadıların mülki görevleri ile ilgili olarak da görevden alındıkları örnekler bulunmaktadır. Örneğin, Alosonya kadısı, talep edilen kürekçi sayısını toplayamadığı için görevden alınmış, bu sayıyı bulacağını taahhüt eden başka biri onun yerine göreve getirilmiştir.¹⁶⁵

Osmanlı'da hâkimlerin yaptıkları işlerde rüşvet almalarını ve usulsüzlük yapmalarını engellemek amacıyla çıkarılan 1838 tarihli Tarik-i İlmiyeye Dair Ceza Kanunnamesinde¹⁶⁶ hâkimlerin rüşvet ve iltimas yoluyla karar vermeleri yasaklanmış, taraflar arasında ayırım gözetmeden hüküm vermeleri gerektiği

¹⁶² Kaşıkçı, s. 48-49.

¹⁶³ Fendoğlu, 2010, s. 157.

¹⁶⁴ Ortaylı, s. 5.

¹⁶⁵ İnalçık, “Kadılık”, s. 135.

¹⁶⁶ Kanunname için bkz; Musa Çadırcı, "Tanzimat'ın İlanı Sıralarında Osmanlı İmparatorluğunda Kadılık Kurumu ve 1838 Tarihli Tarik-i İlmiyeye Dair Ceza Kanunname'si," *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 14., S. 25, (1981-82), s. 139-161.

belirtilerek tarafsızlık ilkesi üzerinde durulmuştur. Bunun yanında 1876 Anayasa'sında hâkimlerin bir suçtan hüküm giymedikçe azledilemeyecekleri ve mahkemelere müdahale edilemeyeceği belirtilmiştir.¹⁶⁷ Yine 1913 tarihli “Hükkam-ı Şer’ ve Mehakim-i Şer’iyye Hakkında Kanun-u Muvakkat”ın 23. maddesine göre bir hâkim yasal bir neden olmadan görevden alınamaz veya başka bir göreve verilemez.¹⁶⁸ Aynı kanunun 17. maddesine göre de, hâkim olabilmek için 25 yaşını bitirmiş olmak, tam ehliyetli, karakteri sağlam, verdiği karardan vazgeçmeyen, güvenilir ve emin olmak ve hafif meşreb olmamak, bir suçtan ötürü bir yıl ve üzeri mahkûmiyet hükmü almamış olmak ve Medresetü'l Kudattan mezun olma gibi şartlar aranmaktaydı.¹⁶⁹

5. Denetim Usulleri

Genel anlamda kamu görevlilerini ve yargı makamlarını denetim gibi yaptırımlarla tamamen kontrol etmek zordur. Bu nedenle İslam hukuk temelinde, Allah korkusu ve ahiret inancı nedeniyle kadıların vicdanlarına göre karar vermeleri gerektiği inancı, doğru kararlar verilmesi açısından etkili olmuştur. Hz. Ömer, bu konuyla ilgili kadıların ilk önce vicdani denetim yapmaları gerektiğini belirtmiştir.¹⁷⁰ İlk denetim mekanizmasının, kişinin vicdanı olması, kamu otoritesinin denetim yapmaması anlamına gelmemektedir. Tabi ki uygulama birliği sağlanması, meslek sahibi kişilerin belirli etik kurallarına uyma zorunluluğu, ehliyet ve liyakat gibi hususların mutlaka denetim yapılarak kontrol edilmesi gerekmektedir.

Osmanlı Devleti'nde kadıların denetiminin çeşitli usullerle yapıldığı görülmektedir. Kadıların vermiş olduğu kararlara ilişkin şikâyetler, doğrudan ya da yöre halkının toplu başvurusu ile yapılabilmıştır. Hatta bu şikâyetlerin imzalı bir kâğıda yazılarak doğrudan doğruya Divana yapıldığı da görülmüştür.¹⁷¹ Yapılan şikâyetler mutlaka dikkate alınarak gerekirse merkezden gönderilen müfettişler eliyle incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucu sicil durumu ile arzda

¹⁶⁷ Özkorkut, s. 233-234.; Kanun-u Esasi'nin 86. maddesi; “*Mahkemeler her türlü müdehelâttan âzâdedir.*”

¹⁶⁸ Özkorkut, s. 233.

¹⁶⁹ Fendoğlu, 2012, s. 666.

¹⁷⁰ Yıldırım, s. 35.

¹⁷¹ Akbulut, 2000, s. 226-227.

bulunulup sonuca göre görevden alma, yer değişikliği, sürgün ve kürek cezaları verilmiştir. Eğer şikâyet asılsız ise şikâyetçiler İstanbul'a getirtilip cezalandırılırdı.¹⁷²

Ayrıca yargı bağımsızlığını ve tarafsızlığını sağlamak için şühüd'ül hal uygulaması yapıldığı görülmektedir. Şühüd'ül hal uygulaması, toplum içerisinde dürüstlüğüyle bilinen, hukuk alanında uzman kişilerin, kolluk kuvveti mensuplarının ve davadan menfaati bulunan kişilerin oluşturduğu bir heyettir. Duruşmalara katılarak hem hâkimin bağımsız ve tarafsız olup olmadığını denetleme hem de hâkime yapılacak müdahaleleri önleme amacıyla duruşmada hazır bulunmaktadır.¹⁷³ Günümüzde bazı ülkelerde uygulanan jüri sistemi, şühüd'ül hal uygulaması ile benzerlik gösterse de aralarında temel farklar vardır. Jüri, karara doğrudan etki ederken şühüd'ül hal heyetinin böyle bir yetkisi yoktur. Bu heyet bazı durumlarda davanın taraflarına göre belirlenmiştir. Eğer dava konusu ulemayı ya da askeri kişileri ilgilendiriyorsa o kesimden kişilerin heyette yer alması sağlanarak dava türüne göre heyet oluşturulmuştur. Bu heyetin görevi yargılamanın adil bir şekilde yapılmasını sağlamaktır. Aynı zamanda hâkimleri de denetleyerek adil bir yargılamayı tüm unsurlarıyla sağlamaya çalışmıştır.¹⁷⁴ Bu heyet üyesi olabilmek için kadıda aranan şartlara sahip olmak gerekirdi. Ancak Müslüman olmaları şart değildi. Halk arasında sayılan ve sevilen, değer verilen kişilerden olması gerekirdi. Bu nedenle bir anlamda yargılamanın tanıklığını yaparlardı. Bu da temyiz sisteminin olmadığı bir yargı sisteminde denetim görevini çok iyi bir şekilde sağlamıştır.¹⁷⁵ Bu nedenlerle şühüd'ül hal uygulaması denetim ve koruma amacı taşır. Kadı'nın verdiği karara müdahale edemez. Kısacası yargılama makamına müdahalede bulunamaması, hem adil yargılama yapılması hem de kadıya yapılması muhtemel baskıları önleme görevinin de bulunması, jüri sisteminden farklı olduğunu gösterir. Günümüz Anglosakson ülkeleri ve Amerika'da uygulanan sistem, bir anlamda hâkimin yardımcısı gibi çalışmaktadır.

¹⁷² Ünal, s. 288-289.

¹⁷³ Özkorkut, s. 234.

¹⁷⁴ Demir, 2010, s. 20.

¹⁷⁵ Fendoğlu, 2012, s. 686.

6. Kadı Yardımcıları: Naib ve Diğer Görevliler

Günümüzde olduğu gibi kadıya yargılama, yönetim ve asayiş gibi konularda yardım etmek üzere birtakım görevliler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi naib olup, kadı tarafından tayin edilen yardımcı personeldir. Kadılar iş yüküne göre nahiyelerine naib atadığı gibi kendi mahkemelerine de bazı işleri görmek üzere atama yapmışlardır. Bir kadı'nın naib atayabilmesi için padişah tarafından yetki verilmesi gerekir. Naibler görevlerini kadı tarafından belirlenen yer, zaman ve konuyla ilgili olarak kadı vekili sıfatıyla yerine getirmiştir.¹⁷⁶ Kadılar, padişahın vekili olarak görev yaptıkları için zaman zaman onlara da naib denildiği görülmüştür.¹⁷⁷ Naib atamalarında genel olarak kadıda aranan vasıfların arandığı ve yetkileri ile yaptığı işlerin günümüz anlamında adliyelerde bulunan yazı işleri müdürlüğü ötesinde, eskiden uygulanan ve günümüzde de yeniden getirilmesi gündeme gelen hâkim savcı yardımcısı gibi çalıştığı görülmektedir.

Naibler hakkında 1540 tarihli bir adaletnamede, ihtiyacı olan bölgelere naip atanması, atanırken de faydalı olacak kişilerden seçilmesi emredilmiştir. 1438 yılında padişahın Balya kadısına gönderdiği yazıda, naip atama görevinin kadılara ait olduğu ve atama yapılırken halka zulüm yapmayan ve İslam hukukunu uygulayan kişilerin seçilmesi söylenmiştir.¹⁷⁸ Naibler dışında tarafları mahkemeye getirmekle görevli muhızrlar, kolluk görevini yerine getiren subaşı ve asesbaşlar, hapis ve ilamların icrasıyla görevli çavuş, müşavir, tercüman, kâtip, mübaşir, miras taksimi yapan kassam gibi görevliler de bulunmaktaydı.¹⁷⁹

II.MECELLE'DE HÂKİMİN VASIFLARI

Osmanlı Devletinde hukuk kaynaklarının oldukça geniş ve çeşitlilik arz ettiğini belirtmiştik. Bu kaynakların derlenmesi amacıyla oluşturulan Mecelle'de Yargı etiğine ilişkin önemli maddeler bulunmaktadır. Esasında Mecelle'de bulunan vasıflar, bir yenilikten ziyade, yukarıda da belirtilen uygulamaların metin haline getirilmiş halidir. Bu vasıflar, İslam Hukuku içerisinde yer alan, uygulama

¹⁷⁶ Demir, 2010, s. 46-47.

¹⁷⁷ Cin, Akgündüz, s. 278.

¹⁷⁸ Halil İnalçık, "Osmanlı Hukuk Sisteminde Adaletin Üstünlüğü", *Adalet Kitabı*, Editörler: İNALCIK Halil/ARI Bülent/ ASLANTAŞ Selim, Kadim Yayınları, Ankara, 2012, s. 181.

¹⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Demir, 2010, s. 51-63.; Cin, Akgündüz, s. 279-281.

itibariyle Osmanlı Devletinde de üzerinde durulan konulara ilişkindir. Konumuzun bu bölümünde Mecelle hakkında bilgi verildikten sonra, Mecelle’de bulunan Yargı ve yargılamaya ilişkin hükümler ile hâkimlerin vasıfları üzerinde durulacaktır.

A. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye

Mecelle, kelime anlamı itibariyle hikmetli kitap anlamına gelmekte olup, tam ismi olan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye ise adliye ile ilgili kuralların derlenerek toplandığı eser anlamına gelmektedir. Genel itibariyle Mecelle şeklinde kısaltılmış haliyle adlandırılır.¹⁸⁰

19. yüzyılda Batı’da başlayan kanunlaştırma hareketleri, geniş coğrafyaya hükmeden Osmanlı Devletinde hukuksal sorunların çözümü için medeni kanun yapılmasını zorunlu hale getirmişti. Bu zorunluluktan yola çıkılarak, Fransa medeni kanununun tercüme edilmesini isteyenlerin aksine milli bir kanun yapılması taraftarı olan Ahmet Cevdet Paşa’nın oluşturduğu Mecelle Cemiyetinin 1869-1876 yılları arasında hazırladıkları metin kabul edildi. Temel hukuk kurallarının yanında, eşya hukuku, usul hukuku, borçlar hukuku ve ticaret hukuku konularının bulunduğu Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, 16 kitaptan oluşmaktadır.¹⁸¹ Yargı bölümü Kitab’ül-Kaza adıyla son bölümde düzenlenmiş olup, hâkim, hüküm, hükümden sonraki işlemler ve tahkimle ilgili konulara dair olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.¹⁸² Hâkimlikle ilgili kısım da kendi içinde, hâkimin vasıfları, uyması gereken ahlâki kurallar, görevleri ve yargılama esnasında dikkat edilecek şekli kurallar olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

Mecelle içeriği itibariyle genel olarak şer’i hukuka ilişkin olup, örfi hukuka ilişkin hükümler bulunmamaktadır. İstisnai olarak artık şer’i kural haline gelen hükümler ile o zamana dek ortaya çıkan içtihatlardan tercih edilenin bulunduğu görülmektedir. Bu nedenle şekil itibariyle örfi hukuk içerisinde yer alan Mecelle, içerik itibariyle şer’i hukuka tabidir.¹⁸³ Bütün bunların yanında

¹⁸⁰ Kaşıkçı, s. 23.

¹⁸¹ Fendoğlu, 2012, s. 246-247., Gür’ün deyimiyle, “*Muhteşem hukuki abideyi diken adam*” Ahmet Cevdet Paşa ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Refik Gür, *Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle*, Sebil Yayinevi, B.3., İstanbul, 1993, s. 28-92.

¹⁸² Cengiz İlhan, *Günümüz Türkçesiyle Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye)*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011, s. 567-583.

¹⁸³ Kaşıkçı, s. 24.

Mecelle, bir medeni kanun ve borçlar kanunudur. Genel olarak Hanefi mezhebi esas alınarak oluşturulmuş ise de belirlediği ilkelerin birçoğu günümüzde de geçerliliği olan evrensel ilkeleri barındırmaktadır. Bu yönüyle Mecelle, çok önemli bir hukuk kitabı, yol göstericisidir.¹⁸⁴ Her ne kadar yürürlüğe girdiği dönem itibariyle batılılaşma hareketleri yoğun bir şekilde devam etse de, içerik itibariyle Batı Hukukuyla ilgisi yoktur. Ayrıca yeni bir hüküm ya da mevzuat değişikliği de getirdiği söylenemez. O döneme kadar uygulanan kuralların derlemesi şeklinde ortaya çıkmıştır.¹⁸⁵

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde Mecelle'nin hazırlanış şekli ve içerdiği hükümler itibariyle yerli ve milli bir kanun olduğu açıkça görülür. Bunun dışında genel olarak, içerik bakımından şer'i olmakla beraber, evrensel ilkeler benimsemesi, nakle dayalı olması ve kendine özgü dili ve şeklinin bulunması diğer özelliklerindedir.¹⁸⁶

Mecelle'nin yürürlüğe girdiği dönem itibariyle geç kaldığı söylenemez. Zira o döneme kadar Osmanlı Devletinde yazılı kanunlar bu ihtiyacı karşılamakta idi. Ayrıca Batılı devletler de henüz kanunlaştırma dönemine tam anlamıyla başlanmamıştı.¹⁸⁷

Genel itibariyle tüm Osmanlı toplumu için hazırlanan bu Kanun, aile ve miras hukuku alanlarında müslim ve gayrimüslim ayrımı yaparak ayrı hükümler belirlemiştir. Bu sebeple esas itibariyle şer'i mahkemeler için değil, Nizamiye mahkemeleri hâkimleri için hazırlandığı söylenebilir.¹⁸⁸ Mecelle, 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Konumuzla ilgili olmak üzere hâkimin niteliklerine dair kısımlar üzerinde durulacaktır.

¹⁸⁴ İlhan, s. 19.

¹⁸⁵ Siddık Sami Onar, "Osmanlı İmparatorluğunda İslam Hukukunun Bir Kısımının Codification'u Mecelle", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt. 20, S. 1-4., 1955, s. 58.

¹⁸⁶ İrem Karakoç, "Roma Özel Hukuku ile Osmanlı Özel Hukukundaki Gelişmeler Bağlamında Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyyenin Özellikleri", *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, On İki Levha Yayıncılık, Edit: Fethi GEDİKLİ, İstanbul, 2014, s. 87-111.

¹⁸⁷ Mecelle'den önce medreselerde okutululan ve resmi olarak olmasa da fiilen kanun gibi değerlendirilip uygulanan kaynaklar, padişah tarafından onaylanıp yürürlüğe girmeyen ilmi eserlerdir. Bu eserler için Bkz.Kaşıkcı, s. 27.

¹⁸⁸ Demir, 2008, s. 212., Mecelle'nin hazırlanış sebepleri, metodu ve cemiyetin çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Karaman, s. 309-319.; Kaşıkcı, s. 41-60,

B. Mecelleye Göre Hâkimin Vasıfları

Mecelle'nin 1784-1851. maddeleri arası yargıya ilişkin hükümlerle ilgili olup, toplam 67 maddeden oluşmaktadır. “*Hüküm ve hâkimlikten*” bahseden 16. kitabının 1. babının 1, 2, 3 ve 4. fasıllarında hâkimin vasıfları, adabı, vazifesi ve yargılama şekilleri düzenlenmiştir. Mecelle'nin 1785. maddesinde hâkim, kişiler arasındaki dava ve husumeti yürürlükte bulunan hükümlere göre çözen, sultan tarafından atanmış kişi olarak tanımlanmaktadır. 1792. maddesine göre “Hâkim, hakîm, fehîm, müstakîm, emîn, mekîn ve metîn olmalıdır.”¹⁸⁹ Günümüz Türkçesi ile hâkim, “*bilge, iyi kavrayışlı, doğru ve güvenilir, kararlı, itibar edilir olmalıdır*”.¹⁹⁰ Mecelle’de belirtilen bu vasıflar ve tanımlar, hâkimlik mesleğinin sıradan bir memurluk olarak görülmediğini ortaya koymaktadır. Hâkim, padişah adına hüküm veren ve hareket eden vekil konumundadır.¹⁹¹ Bu ilkelere genel olarak dikkat edildiği, uygulama itibarıyla üzerinde durulduğu görülmektedir. Örneğin, 1891 yılında Radovişte kazası naibinin görevden alınma sebebinin adab-ubudiyete aykırı hareketler olduğu görülmektedir. Yine 1813 tarihli bir vesikada, eski Edirne kadısı Nafiz Efendi, yüksek miktarda borç edinmiş, bu borçların edebe aykırı hareketleri yapmaya yol açma ihtimali olduğundan, borcu yapılandırılarak verilen ceza ile Keşan’a sürgün edilmiştir.¹⁹²

Bu maddede sayılan özellikler, hâkimlerde bulunması gereken ahlaki değerleri, diğer bir deyişle etik ilkeleri belirlemektedir. Günümüz yargı sisteminde bu vasıflara benzer bazı hükümlerin Türk yargı sisteminde de bulunduğu görülmektedir. Esasında bu maddede belirtilen özellikler günümüz anlamıyla ehliyet ve liyakat ilkesinin daha özel şekilde anlatılmış halidir. Bununla beraber hâkimlerin dava ve hüküm verirken yapmaları gereken bazı hususlara da değinilerek günümüzde de kabul gören evrensel ilkelere değinilmiştir.

Genel olarak Mecelle’de maddeler halinde belirtilen hükümlerin, o döneme kadarki uygulamalar sonucu belirlenen ilkeler olduğu görülmektedir. Esasında Osmanlı Devleti uygulaması itibarıyla, eğitim ve nitelik itibarıyla kadılık

¹⁸⁹ Hocaeminefendizâde, s. 426.

¹⁹⁰ Yusuf Sancak, Emre Kıyak, “Günümüz Türkçesiyle Mecelle’nin On Altıncı Kitabı Kitabü’l Kaza Günümüz Düzenlemeleriyle Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *SÜHFD*, C. 22, S. 2, 2014, s. 55-56

¹⁹¹ Onar, s. 83.

¹⁹² Kılınç, s. 140.

kurumuna yeteri kadar önem verdiği, bunun sonucunda teşkilatının uzun süre sağlıklı şekilde işleyerek ayakta kalabildiği görülmüştür. Devletin son döneminde eğitim verilecek hukuk okullarının, genel manada diğer okulların da niteliğini yitirmesi, devletin son dönemi itibariyle çöküş dönemi olması gibi hususlar ve hukuk kitabı hazırlanması, Mecelle’de hâkimin niteliklerinin belirtilerek hüküm altına alınmasına yol açmıştır. Tabi ki bu niteliklerin genel manada kuruluştan beri önemsendiği görülmektedir. Ancak zaman zaman ihlal edildiği, eğitim ve devletin çöküşü ile paralellik gösterdiği görülmektedir. Sonuç itibariyle bu vasıflar, Osmanlı devletinin genel olarak kabul edip uyguladığı, aynı zamanda İslam Hukukuna göre benimsenmiş ilkelerdir.

1. Hâkime İlişkin Vasıflar

a. Hakîm

Kelime anlamı itibariyle “*bilge, âlim, bilgin, her şeyi bilen, felsefeci*”,¹⁹³ “*âkil, âdil, sâlih olan*”¹⁹⁴, akıllı ve görevini sağlam ve kusursuz yapan, ilmi hüküm veren¹⁹⁵ anlamlarına gelir. Ali Haydar Efendi Dürerü’l Hukkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm adlı eserinde, bu maddeye atfen yazmış olduğu şerhde, hâkimin, “*hikmetle muttasıf olan kimse*”, diğer bir tabirle hikmet sahibi olması gerektiğini belirtir. Yine hikmetin de hakkaniyet, doğruluk, takvâ ve akıl gibi anlamlara geldiği açıklar. Hakîm olmanın, âdil, akıl sahibi, haramdan ve günahattan çekinen sâlih kimse olması gerektiği, âdil olmayan kişilerin hâkimlik yapmaması gerektiği, adaletle hükmedemeyecek kişilerin hâkimlik mesleğini kabul etmelerinin haram olduğunu belirtir. Son olarak, adaletin, insafa uygun olmak şartıyla hak ile hükmetmek olduğu, ahmak olan kimsenin hâkim olamayacağı, sonucu dikkate almadan hükümde acele etmenin de ahmaklık olduğu üzerinde durur.¹⁹⁶

Hakîm ilkesiyle bağlı olarak 1793. maddede hâkimin hukuk kuralları ve yargılama usulü konularında bilgili olması gerektiği, bu bilgisini de davaya konu

¹⁹³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 25. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008, s. 313.

¹⁹⁴ Bilmen, s.213.

¹⁹⁵ Mustafa Avcı, “Mecelleye Göre Hâkimin Nitelikleri ve Yargılama Etiği”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S. 27. 2016, s. 47.

¹⁹⁶ Hocaeminefendizâde, 426-427.; İlhan, s. 568-569.

olaya tatbik edebilmesi, uyuşmazlığı çözebilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁹⁷ Ayrıca 1794. maddeye göre, “*Hâkimin temyîz-i tâmma muktedir olması lazımdır.*” Bu madde ile hâkimin ayırt etme gücünün bulunması gerektiği, maddenin devamında da küçüklerin, bunak ve yüksek sesle konuşmaları duymayacak şekilde işitme engellilerin, görme engellilerin yargılamalarının geçerli olmayacağı belirtilerek hâkimlerde aranan bedeni ve zihinsel şartlar belirtilmiştir.¹⁹⁸ Bunlar iyi ile kötüyü ayırt etmek için bulunması gereken özelliklerdir. Bu şartları taşımayan birinin yapmış olduğu yargılama geçerli bir yargılama olmayacaktır.¹⁹⁹

Görüldüğü gibi hâkimin âdil olması kadar âdil gözükmemesinin önemine vurgu yapılmış, adaletin içerik bakımından olduğu kadar şeklen de olması gerektiği belirtilmiştir. Çağdaş hukuk sistemlerinde üzerinde önemle durulan tarafsızlık ve adil yargılanma hakkı maddelerle hüküm altına alınmış, duruşma esnasında hâkimin tarafsızlık ilkesini zedeleyici davranışlardan kaçınması gerektiği belirtilmiştir.

b. Fehîm

Fehîm, kelime olarak, “*fetânetli, vücuh-ı fıkha, sünnete, asara ve nasın adetlerine vakıf,*²⁰⁰ *kavrayışı yüksek, anlatılanları çabuk ve doğru şekilde anlayan*”²⁰¹ anlamlarına gelmektedir. Buna göre hâkimin hukuk kurallarını bilmesi, anlaması ve kavraması gerekir.²⁰² Madde şerhinde Ali Haydar Efendi, fehîm kavramının sözlükte anlamak anlamında olduğunu, hâkimin fıkıh ilmine, sünnete ve eserlere âlim olması gerektiğini belirtir. Yazara göre kitap, sünnet ve içtihadî konularda âlim olmayanlar hâkim olmamalıdır. Zira hâkimin, hak ve adaletle hükmedebilmesi, bunları bilmesiyle mümkündür. Her olaya uygulanacak kanun bulunması mümkün olmadığından hâkim, içtihat konularını çok iyi bilmelidir. Bu açıdan bilgisine güvenmeyen kişiler, hâkimlik mesleğini kabul etmemelidir.²⁰³ Burada İslam hukuku yönünden hem hâkim olan hem de onu hâkimliğe kabul eden kişi ya da makam yönünden bir uyarı vardır. Bilgisine

¹⁹⁷ İlhan, s. 568-569.

¹⁹⁸ İlhan, s. 568-569.

¹⁹⁹ Recep Akcan, *Hâkimin Vasıfları*, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara, 2014, s. 19.

²⁰⁰ Bilmen, s. 213.

²⁰¹ Selçuk Hondu, “Türk Hukuk Tarihi Perspektifinden Yargı Etiği”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, Ankara, 2013, s.154.

²⁰² Akcan, s. 17.

²⁰³ Hocaeminefendizâde, s. 427-428.

güvenmeyen ve ehil olmayan kişiler, hâkimliğe talip olmamalıdır. Böyle bir kişi de mesleğe kabule yetkili makam ya da kişilerce hakimliğe kabul edilmemelidir. Hatta bu durumda olan bir kişinin hâkim olması, haram olarak görülmüş, âdil bir cahile ve zâlim bir âdile yargı yetkisi vermek, diğer bir tabirle onu hâkimlik makamına getirmek uygun görülmemiştir.²⁰⁴

Hâkimin husumeti çözebilmesi, iki tarafı dosdoğru dinlemesi ve dinlediğini anlaması ile mümkün olduğundan, hâkim, fehm yani fetânetli olmalıdır. Hz. Ömer Ebu Musa'ya yazdığı bir mektupta “*fehmini tefrîğ et, tâ ki, senden istenilen şeyi anlayabilesin*” diyerek konunun önemini belirtmiştir. Ayrıca “*câhil-i müttekî, hâkimliğe âlim-i fâsıktan daha evlâdır.*” denilerek hâkimin cahil olsa bile verdiği hükmün geçerli olacağı belirtilmiştir.²⁰⁵ Ancak fasık²⁰⁶ olma sebebi rüşvet ise o kişinin görevli makam tarafından azledilmesi vâciptir. Yine atandıktan sonra fasık olmasına yol açacak davranışlarda bulunursa azil sebebi olur. Hanefi âlimler bu hükmün yargının adalet üzerine olması nedeniyle olduğunu, diğer devlet görevlileri yönünden fasık olan birinin azlinin vacip olmadığını belirtir.²⁰⁷ Netice itibarıyla, hâkimin sağlam karakterli ve tarafsız olması, bilgili ve zeki olmasından daha önemli görülmüştür. Zira bilmediği konularda raporlar ve mütalaa ile sorunu çözme imkânı vardır. Burada cahillikten kastedilen, müçtehit seviyesinde olmayan, ancak asgari seviyede de olsa hukuk bilgisi olan kişidir.²⁰⁸ Dolayısıyla, asgari seviyede hukuk bilgisi olan hâkimin verdiği karar, geçerli kabul edilmiştir.

1793. maddede hâkimin hukuki konularda yeterli bilgiye sahip ve muhakeme usulüne ilişkin kuralları uygulamada yeterli bilgi ve tecrübe sahibi olması, bu bilgi ve tecrübesini bakmakta olduğu davalara uygulamaya muktedir olması gerektiği belirtilmiştir.²⁰⁹ Hâkimin bilgili, kuvvet ve anlayış sahibi olması, tarafsız bir şekilde delilleri değerlendirerek karar vermesi gerekir. Bu şekilde

²⁰⁴ Avcı, s. 41.

²⁰⁵ Bu durum Hanefî mezhebine göre olup, İmam Şafi'î “*Hâkim-i câhilin hükmü bâtl olur*” demiştir. Hocaeminefendizâde, s. 428.

²⁰⁶ Türk Dil Kurumuna göre fasık: Allah'ın emirlerini tanımayan, sapkın, günah işleyen, kötülük eden, fesatçı anlamlarına gelmektedir. www.tdk.gov.tr, E.T., 02.02.2018.

²⁰⁷ Aslan, s. 45.

²⁰⁸ Maliki, Şafii ve Hanbelilere göre ise fasık olan kişi hakim olarak atanamaz.; Avcı, s. 42.

²⁰⁹ Mecelle 1793. maddesi şu şekildedir: “*Hâkim, mesail-i fikhîyyeye ve usul-i muhakemeye vakıf ve deavi-i vakiyî anlara tatbikan fasl ve hasme muktedir olmalıdır.*” Akcan, s. 18

davranıp da doğru karar vermese dahi, kararından sorumlu tutulamayacağı ileri sürülmüştür.²¹⁰

Osmanlı devlet anlayışında insanlara makam ve mevki verirken ehil kişileri seçmek ve görevi onlara vermek padişah için vaciptir. İslam Hukuku anlayışına göre padişahın, emaneti ehline vermesi gerekir. Ehliyetsiz kişilere makam ve mevki vermek hem Devletin hem de milletin büyük zararlar görmesine yol açar. Birçok adâletsiz uygulamaların temelinde ehliyet ve liyâkat sahibi olmayan kişilerin makamlara getirilmesi yol açar. Bu nedenle seçim yapılırken ehliyet ve liyâkat esas alınmalı, bunun önüne geçecek rüşvet, yakınlık nedeniyle haksız yere arka çıkma gibi adaletten uzak tavırlar sergilenmemelidir. Görevi hak etmeyene yardımda bulunmak, görevi hak eden ehil kişilere kötülük olduğu gibi, mesleki yeterliliği bulunmayana yani câhile iyilik de âlimlere ihanet olur. Ayrıca aynı konumda bulunan görevliler arasında haksız şekilde yapılan uygulamalar, hakkı ihlal edilenin mesleki şevkini kıracağı gibi düşmanlığa da yol açabilir. Bu nedenle herkes hak ettiğini, hak ettiği kadar almalıdır.²¹¹ Esasında hâkimin vasıfları ya da etik ilkeler, hâkim olduktan sonra uyulması gereken kurallar olabileceği gibi, mesleğe kabul esnasında da olması gerekebilir. Ayrıca eğitim süreci de bu konuda oldukça önemlidir.

c. Müstakîm

Kelime olarak “*doğru, düz, dik,²¹² iffetli, namuslu, hilesi olmayan*”²¹³, dürüst ve ılımlı, kaba, kibirli ve inatçı olmayan, şiddete varmayan otorite sahibi²¹⁴ anlamına gelir. Müstakimden kastedilen, hâkimin, hilesi ve inadı olmayan, rüşvet ve hediye almayan, doğru sözlü, namuslu olması gerektiğidir.²¹⁵ Ali Haydar Efendi maddeye ilişkin yazmış olduğu şerhinde, doğruluktan kastın, hâkimin hilekâr, dediğini yapmak isteyen, halktan hediye ve rüşvet alan kimse olmaması gerektiğini, müstakim kişinin, namuslu olması anlamına geldiğini, namuslu olmayan kişilerin asla hâkimlik yapamayacağı belirtir. Bu kişiler, yani müstakîm vasıfları bulunmayanlar hâkimlik görevini yapmamalı, yapıyor ise derhal

²¹⁰ Avcı, s. 42.

²¹¹ Unan, s. 115-116.

²¹² Devellioğlu, s. 744.

²¹³ Hondu, s. 155.

²¹⁴ Avcı, s. 48.

²¹⁵ Bilmen, s. 213.

görevden alınmalıdır. Sebebi ise bu gibi kişilerin güvenilir olmalarından kaynaklanmaktadır.²¹⁶

Osmanlı Devleti döneminde hâkim olmak isteyen bir kişiyi araştırmaya giden görevlinin, hâkim adayının yürümeyen bir hayvanı yürütmesi için ot kopararak vermesi üzerine, aday hakkında aldatma temayüllü olduğuna dair rapor verdiği görülmektedir.²¹⁷ Bu anlayış ve uygulamalar sonucu, kadıların genel olarak devlet yönetiminde dürüst ve güvenilir kişiler oldukları, bu nedenle mühimme defterlerine bakıldığında onlar hakkında yapılan şikâyetlerin diğer yöneticilere oranla oldukça az olduğu görülmüştür.²¹⁸

d. Emîn

Emîn kavramı sözlükte, “*emniyet sahibi, korkusuz, birine emniyet eden, güvenen, şüphe etmeyen, kendisine güvenilen kimse,*”²¹⁹ anlamlarına gelir. Hâkim, vefasız, merhametsiz, hain olmamalıdır. Hatta göreve başladığı sırada emin vasfına sahip olup, sonradan bu özelliğini yitirse görevden alınması gerekir.²²⁰ Emîn olmak, ehliyetli, aklı başında, her bakımdan mükemmel olmakla mümkündür. Arzularına uyarak, korkuyla ve herhangi bir ümitle karar veren kişiler emîn sıfatını kazanamazlar.²²¹ Hâkimin güvenilir, emîn olması hem toplum nazarında hem de verdiği kararların sorgulanması açısından oldukça önemlidir.

Bu ilkenin sonucu olarak Osmanlı Devleti uygulamasında eşitliğe oldukça önem verilmiş, yargılama makamlarınca konumu ne olursa olsun herkese eşit şekilde davranılmıştır. Adaletnamelerde, genel olarak, bir yerde haksızlık ve zulüm olduğu zaman bunun orda bulunan memurlar ve kadıların işini düzgün yapmamasından kaynaklandığına, kadıların eşit ve âdil olması gerektiğine değinilmiştir. Osmanlı Devletinde bulunan Avrupalı gezginlerin yazmış oldukları hatıralara göre, Osmanlı Devletinde hangi dine mensup olursa olsun herkes

²¹⁶ Hocaeminefendizâde, s. 428.

²¹⁷ Hondu, s. 155.

²¹⁸ Demir, 2010, s. 46.

²¹⁹ Devellioğlu, s. 218.

²²⁰ Hocaeminefendizâde, s. 428.

²²¹ Avcı, s. 48. “*İnsanları adalet ve hakkaniyetle yönet, sakın heva ve hevesine uyma; yoksa seni Allah yolundan saptırır*”. Sad suresi, 38/26 ayeti.

hakkını alabilmek için hâkimlere rahatlıkla açıklama yapabilmekte, bunun için herhangi bir avukata dahi ihtiyaç duyulmadığı belirtilmiştir.²²²

e. Mekîn

Mekîn ile kast edilen, ağır başlı ve şerefli, karakter itibariyle alt tabakadan ve hafif meşrep olmayan,²²³ “*iktidar sahibi, nasıl davranacağını bilen*”²²⁴ anlamlarına gelmektedir. Ali Haydar Efendi, mekîn olmanın rütbe ve derece sahibi, güçlü, ağırbaşlı ve şerefli olması gerektiğini, hâkimin, hafifmeşrep, sefil ve alçak insanlardan olmaması gerektiğini belirtmiştir.²²⁵

Mekîn olma ile bağlantılı olarak Mecelle'nin 1795. maddesinde hâkimin duruşma sırasında alışveriş yapma ve şakalaşma gibi duruşmanın saygınlığını zedeleyecek hal ve hareketlerden kaçınması gerektiği belirtilmiştir.²²⁶ Burada belirtmek istenen, duruşma esnasında mesleğin saygınlık ve itibarına aykırı hareketlerde bulunmamaktır. Bu anlayış, Bangalor Yargı Etiği İlkeleri 6.7. maddesinde “*Hâkim, yargısal görevlerini layıkıyla yerine getirmesine uygun düşmeyen davranışlar içerisinde bulunamaz*” denilmek suretiyle daha geniş bir şekilde karşılığını bulmaktadır.²²⁷ Her iki maddeye bakıldığında, yargılama esnasında hâkimin makamın saygınlığını koruması, buna uygun düşmeyen söz ve davranışlardan kaçınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Zira taraflar arasında hüküm verecek olan kişinin vakurlu ve sakin olması, kişilerin o makama ve verilecek karara bakışı açısından oldukça önemlidir.

Madde metni itibariyle hâkimin duruşma sırasında alışveriş yapmaması gerektiği belirtilmiş ise de, Osmanlı devleti hukukçuları bu yasağın mahkeme dışında da olması gerektiğini belirtmişlerdir. Çözüm olarak ise hâkimin alışveriş yapması için emin bir kişiyi kendi adına görevlendirmesi, görevlendirilecek bu kişinin de hâkimin vekili olduğunu bilmemesi gerekir. Ancak genel manada mahkeme dışında alışveriş yapması uygun görülmesi de hukuka aykırı bir durum olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca hâkimin ağır başlı ve vakurlu olması gerektiği

²²² Demir, 2010, s. 27.

²²³ Pınar, s.228.

²²⁴ Hondu, s. 155-156.

²²⁵ Hocaeminefendizâde, s. 429.

²²⁶ MAA 1795. maddesi :”*Hâkim, meclis-i muhâkemedede alış veriş ve mulâtafe gibi mehâbet-i meclisi izale edecek ef’âl ve harekâtdan içtinâb etmelidir.*”, İlhan, s.569.

²²⁷ Sancak, Kıyak, s. 59.

düşüncesiyle de mizah ve şakalaşmadan uzak durarak mahkemenin itibarını zedelememelidir.²²⁸

f. Metîn

Sözlükte “sağlam, dayanıklı, metanetli”²²⁹, etki altında kalmayan, merhametli, sabırlı olan²³⁰ anlamlarına gelmektedir. Bu da hem ruhen hem de bedenen sağlam olmakla mümkündür.²³¹ Metin ile kastedilen, hâkimin, dayanıklı ve güçlü, tesir altında kalmayan, şiddet ve sertlikten uzak bir ciddiyet gösteren, azametli ve sabırlı olması gerektiğidir.²³² Bu ilke ile hâkimin iç ve dış herhangi bir etkiden bağımsız ve tarafsız bir şekilde, önyargılı olmadan, kanuna ve vicdana ve adalete uygun şekilde karar vermelidir.²³³

Ali Haydar Efendi, metîn olmaktan kastın metânetli olmak anlamına geldiğini, bunun da nesnede bulunan sertlik, katılık gibi sağlam olması gerektiğini belirtir. Yoksa sertlikten kastın asık suratlı olmak anlamında olmadığını, hâkimin güler yüzlü ve tatlı sözlü olması gerektiği, makamındaki kişilere güzel davranması gerektiği üzerinde durur.²³⁴ Yumuşak huylu olmakla beraber bunun zafiyete yol açacak derecede olmaması gerekmektedir. Aynı şekilde güçlü olmalı ancak sertlik ve kabalıktan uzak durmalı, görünüş itibariyle zalimleri korkuturken, baskıcı ve zorba olmamalıdır. Görüldüğü üzere belirlenen vasıflar ölçülülük çizgisi içerisinde sınırı aşmayacak şekilde oluşturulmuştur.²³⁵ Hâkimlik mesleğinde insanları dinleme ve anlama oldukça önemlidir. Bunu sağlamak için de sabırlı olmalı, öfkeli hal ve hareketlerden kaçınmalıdır. Bu yönüyle sabırlı olmak hâkimlerde bulunması gereken en önemli vasıflardandır.²³⁶

Bu vasıfların her biri birbiriyle bağlantılı olup gerek anlamları gerekse de kanun şerhinde Ali Haydar Efendi'nin konuyu açıklama şekli görüldüğünde bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekir. Her bir özellik birçok anlam ifade etmekte

²²⁸ Kılınç, s. 143-144.

²²⁹ Devellioğlu, s. 633.

²³⁰ Avcı, s. 48.

²³¹ Hondu, s. 156.

²³² Bilmen, s. 213.

²³³ Akcan, s. 18.

²³⁴ Hocaeminefendizâde, s.429.

²³⁵ Avcı, s. 46.

²³⁶ Selma Çetiner, “Hukuk Eğitimi ve Etik”, *Uluslararası Yargı Etiği Sempozyumu*, ABSGBY, 2016, İstanbul, s. 273.

olup o dönemin bakış açısını yansıtmaktadır. Esasında bu vasıflar İslam hukukunu ve örfi hukukun şer'i hukukuna uygun kısımlarını uygulayan Osmanlı Devleti ve İslam Hukuku'nun ortak ürünüdür. Osmanlı Devleti uygulaması ve özellikle Mecelle'de yer alan hükümler başta olmak üzere yazılı metinler göstermektedir ki hâkimlerin bağımsızlığı, tarafsızlığı, dürüst, tutarlı ve eşit olmalarına son derece önem verilmiş, ideal bir hâkimin nasıl olması gerektiği belirtilmiştir. Bugünkü anlamda Bangalor etik ilkeleriyle tanımlanan doğruluk, dürüstlük, ehliyet ve liyakatin, bu ilkelere daha geniş anlamda olduğu görülmektedir.

2. Yargılamaya İlişkin Vasıflar

Hâkimin şahsıyla alakalı bu ilkelerin yanında, yargılama faaliyeti yapılırken veya genel olarak hareket edilmesi gereken vasıflar da bulunmaktadır. Bunlar aşağıda ayrı başlıklar halinde ele alınacaktır.

a. Hediye veya Menfaat Temin Etmeme

Mecelle'de hâkimin adabı başlıklı ikinci faslın 1796. maddesinde, “*Hâkim, iki hasmdan hiç birisinin hediyesini kabul etmez.*” denilmektedir. Bu madde ile hediye alışverişi yasaklanmıştır. Ayrıca 1797. maddede “*Hâkim, mütehâsımeynden hiç birisinin ziyafetine gitmez.*” denilmektedir. 834. maddeye göre hediye de, bir kimseye ikram amacıyla götürülen ya da gönderilen mal olduğu belirtilmiştir. Bağımsızlık ve tarafsızlık ilkeleri için mutlak gerekli olan hediye almama ve taraflardan menfaat temin etmeme günümüz hukukunda da oldukça önem arz etmektedir. Buna paralel bir hüküm Bangalor İlkeleri 4.14.' de bulunmaktadır. Bu madde de yargısal görevi ile ilgili olarak hediye, kredi, bağış ve iltimas talebinde bulunmaması ve kabul etmemesi gerektiği belirtilmiştir.

İslam hukukunda hediye alınmaması konusunda çok sayıda hadis bulunmaktadır. Hediyeleşme yasağının istisnaları ise şunlardır; daha kıdemli birinden verilmesi, davası bulunmayan akrabasından gelen hediye ve davası bulunmayan ve daha önce de hediyeleştiği arkadaşından gelen olağan sayılabilecek miktardaki hediyelerdir. Burada hediye, veren kişi, süre ve miktar yönünden sıkı bir şekilde yasaklandığı görülmektedir.²³⁷ Belirtilen istisnalar

²³⁷ Kılınç, s.152-153. Bir hadis-i şerifte: “*Benim gönderdiğim memura ne oluyor ki, bu sizin bu da bana hediye edildi diyor! Babasının yahut da anasının evinde otursaydı, kendisine hediye edilecek*”

kapsamında, Osmanlı devleti uygulamasında kadıların kazasker ve şeyhülislamdan gelen hediyeleri atama makamı olmaları nedeniyle kabul ettikleri görülmüştür.²³⁸ Burada hediye kabul edilmesi ölçüsünün kişinin vicdanıyla yapması gerekir. Eğer hâkim olmasaydı da o hediye kendisine gelecek bir hediye olacak idiye kabul etmelidir. Bunun dışında miktarına bakılmaksızın o makamda bulunması nedeniyle gelen hediyelerin reddedilmesi gerekir. Bu şekilde kamuda oluşan gereksiz israf da önlenmiş olur.

16. yy'da yaşamış ve bir dönem kadılık ve kazaskerlik yapmış olan Kınalı-zade'nin Ahlak-ı Alai adlı eserinde belirtildiği üzere, hediye ve rüşvetin bulunduğu tüm Dünya düzenlerinde adalet ve eşitliği sağlamak mümkün değildir. Ayrıca yönetici makamında bulunanlara da hediye verilmemesi gerekir. Bu tür davranışlar ehliyet ve liyakat sahibi olmayan kişilerin hak etmedikleri göreve gelmesine yol açarak, hak sahibinin hak ettiğini almamasına diğer bir deyişle adalete gölge düşürecektir. Osmanlı Devletinde devlet adamlarına hediye vermek rüşvet olarak görülmüş, “*ashab-ı hükümet ve erbab-ı kaza vü kısmet olanlara hediye rüşvet-i mahz*” ilkesi benimsenmiştir.²³⁹ Ayrıca hediye almak, verene karşı bir sempati doğurabileceğinden, bu kişiye karşı borçlu hissedilmesine yol açacaktır. Hediye yasağı kapsamına, bir malın değerinden ucuz satılması, kendisine borç veya ödünç verilmesi hususları da dâhildir. Genel olarak tüm bu hususlar rüşvetle eşdeğer görülerek bu kapsamda değerlendirilmiştir. Hediye yasağının istisnalarına bakacak olursak, dikkat edilecek husus, hediye sahibinin hâkimlik mesleği ile ilgisinin bulunmamasıdır.²⁴⁰ Ayrıca, hâkimliğe atanmak için rüşvet veren kişi hâkimlik sıfatını kazanamaz. Bu şekilde hâkim olan kişi doğru bir karar verse bile bu kararı geçersizdir. Hanefilere göre, görevini yerine getirirken rüşvet aldığı tespit edilirse azledilmesi gerekir. Diğer üç mezhebe göre de azle gerek kalmadan görevi sona erer.²⁴¹

mi edilmeyecek mi baksaydı ya!..” buyrulmaktadır. Buhari'den aktaran Kılınç, s. 150.; İslam Hukuku anlayışında genel olarak “*Hediye kapıdan girince görev sorumluluğu ve hassasiyeti pencereden çıkar*” görüşü hakimdir., Köse, s. 231.

²³⁸ Avcı, s. 53.

²³⁹ Unan, s. 116.

²⁴⁰ Aslan, s. 51-52.

²⁴¹ Avcı, s. 43.

16. yy'dan evvel padişaha sunulduğu anlaşılan bir raporda, hak etmeyen kişilerin rüşvet alan aracı kişiler yüzünden kadı olarak atandığını, bu uygulamadan vazgeçilerek kadıların tayininde esas alınması gereken en önemli özelliğin düzenli eğitim ve bilgi ile öğrenime devam etmek olması gerektiği belirtilir. Rapora göre, bir kadı adayının ehil olup olmadığına bakılmadan araçlar vasıtasıyla görev almasının haksız bir uygulama olduğu, bu kişilerin haksız yere tayin ve terfi aldıkları, hizmet içi eğitimle de üst görevlere atanabildikleri üzerinde durulur. Aynı şekilde II. Bayezid zamanında yazılan anonim Tevarih-i Al-i Osman adlı eserde, önceleri sorumluluk yüklediği için insanların kadı olmak için talepte bulunmadıkları, ancak o dönem için liyâkatin esas alınmadığı, araçlar vasıtasıyla kadılık yapılabildiği belirterek o dönemde dahi ehliyet ve liyakatin ihlal edilebildiği eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır.²⁴²

Yıldırım Bayezid dönemine ait aktarılan bir rivayette, padişahın, kadıların yanlış uygulamaları ve görevlerini istismar etmeleri nedeniyle onları toplayarak bir eve hapsedtiği ve yakmaya karar verdiği belirtilir. Bunun da sebebini fazladan alınan vergiler olduğu aktarılır.²⁴³ Başka bir kaynakta kadıların rüşvet ve irtikâp yoluyla menfaat temin etmeleri nedeniyle padişahın bu kararı aldığı, sebebini araştırdığında ise kadı maaşlarının az olduğunun tespit edilmesi üzerine ücretlerinin artırıldığı belirtilir.²⁴⁴

Devletin genel uygulamasına bakıldığında, hâkimlerin katıldığı ziyafetlerin hazine tarafından karşılanarak muhasebe defterine kaydedildiği görülmektedir. Bu şekilde zan altında kalmaları önlenmiştir.²⁴⁵ Hâkimin iki tarafın ziyafetine katılmaması da hüküm altına alınarak olumsuz düşüncelerin oluşması engellenmek istenmiştir. Ebussuud Efendi vermiş olduğu bir fetvasında, kadı olan bir kişinin taraflardan birinin yemeğini yemesi halinde vereceği hükmün geçerli olmayacağını belirtmiştir.²⁴⁶ Bu şekilde hâkimin bağımsız ve tarafsız görünmesinin önemi de görülmektedir. Hâkimin davasına baktığı kişilerin hükümden sonra da

²⁴² İnalçık, “Kadılık”, s. 131-132.

²⁴³ İnalçık, “Adaletin Üstünlüğü”, s. 179.

²⁴⁴ Demir, 2010, s. 43.

²⁴⁵ Kılınç, s.160-161.

²⁴⁶ Kılınç, s. 159.

ziyafetlerine katılmaması gerekir. Karşı tarafta şüphe oluşturma ve kişileri töhmet altında bırakma ihtimali kuvvetle muhtemeldir.

b. Taraflara Eşit ve Adil Davranma

Mecelle'nin 1798. maddesi de hâkimin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile ilgilidir. Hâkimin, dava devam ederken taraflardan yalnızca birini kabul etmesi, karar aşamasında biriyle yalnız kalması, taraflardan birine işaret ederek veya diğerinin bilmediği dil ile söz söylemesi gibi diğer taraf açısından suçlamalara sebep olabilecek tutum ve davranışlardan kaçınması gerektiği belirtilmiştir. 1799. maddesinde de hâkimin her iki tarafa da âdil davranması gerektiği, tarafları kimden olursa olsun duruşma sırasında oturtması, duruşma esnasında söz ve bakışları ile taraflara hitap ederken yargılamaya ilişkin tüm işlemlerde tamamen âdil ve eşit davranması gerektiği belirtilmiştir.²⁴⁷ Bununla hâkimin taraflardan birinden ya da dışardan gelen müdahalelerden etkilenmemesi amaçlanmıştır.²⁴⁸

Bu hükümlerin genel olarak Bangalor İlkelerinde de düzenlendiği görülmektedir. İlke 2,2'de, yargı ve hâkim bağımsızlığı açısından taraflar ve kamuoyu ile mesleğin güvenini sağlaması ve artırması gerektiği, 3,1 düzenlemesi ile hâkimin makul düşünen bir kişide serzenişe yol açacak davranışlarda bulunmaması, 3.2 ile de, bu hal ve davranışların yargının doğruluğuna ilişkin inancı kuvvetlendirmesi gerektiği belirtilmiştir. Son cümlede ise adil olmak kadar adil görünmek gerektiği, zira adaletin gerçek anlamda bu şekilde sağlanacağı hüküm altına alınmıştır.²⁴⁹

Hız. Ömer, halife olduğu dönemde kendisine dava açılması üzerine kadı olan Sabit'in kendisine özel ilgi göstermesi üzerine, kendisi, davacı şahsın yanına oturmuş ve kadıya yaptığının adaletsiz olduğunu söyleyerek onu uyarmıştır. Daha sonra kadı'nın davacıya davasından feragat etmesi yönünde telkinde bulunması üzerine, kendisi ile bir başkasının kadı karşısında eşit olarak görülüyor ise, bu şekilde hareket eden kadı'nın o makama layık olmadığını söylemiştir.²⁵⁰ Osmanlı kadısının da siyasi anlamda baskı altında olmadığı, hüküm verirken vicdanına göre

²⁴⁷ Mecelle 1799. maddesi: “*Hâkim beynel hasmeyn adl ile memurdur*” İlhan, s.569.

²⁴⁸ Akcan, s. 20

²⁴⁹ Sancak, Kıyak, s. 60.

²⁵⁰ Benzer örnekler için bkz: Fendoğlu, 2012, s. 674-675.

hareket ettiği gör÷lmektedir. Padişahın kadının tarafsızlığına m÷dahale hakkı yoktur. Fatih Sultan Mehmed'in dñnemin kadısı Hızır Bey huzurunda yargılanması bunun en güzel örneklerindedir. Ayrıca Bursa kadısı Molla Fenari'nin Sultan olan Yıldırım Beyazid'in cemaatle namaz kılmaması nedeniyle bir davada şahitliğini kabul etmemiştir. Sebebi ise, Allah'ın belirlediği kurallara uymayan bir kişinin kul hakkının önemini yeterli derecede bilemeyeceği inancıdır.²⁵¹

Oysa Batı hukuk geleneğinde önemli bir yeri olan Roma imparatorlarından Justinyen ve haleflerinin hukuk anlayışında imparatorun yasalar tarafından kısıtlanamayacağı ilkesi geçerlidir ve kendilerini yasaların üzerinde görmüşlerdir. Hatta prensi memnun etmenin kanun hükmünde yetki verdiği ilkesi de bulunmaktadır. Açıkça hukuka aykırı olan bu anlayış, yolsuzluklar ve adaletsizliklere sebep olmuştur.²⁵² Kral ya da imparatorların bırakın yargılanmayı, sözlerinin kanun hükmünde olduğu bir dönem bu şekil adil uygulamalara İslam hukukunda sıkça rastlamak mümkündür.

Osmanlı hukukçuları kadılarda bulunması gereken etik ilkeleri genel olarak, adaletli olmak, haksızlığı ve eziyeti önlemek, taraflardan birine meyletmemek, diğer bir deyişle tarafsız olmak, İslam hukukuna göre benimsenen ahlaki davranışlara uymak şeklinde belirtmişlerdir. Bangalor Etik İlkeleri madde 4.37'de, hâkimin hukuk mesleğini yerine getiren kişilerle olan ilişkilerinde objektif olarak bakıldığında bir tarafa meyletme görüntüsü ya da şüpheli hallerden kaçınması, tarafsız olması gerektiği belirtilmiştir.²⁵³

c. Karar Verilmesine Engel Durumlar

Mecelle'nin 1812. maddesinde hâkimin üzüntü, kaygı, açlık ve uykulu olması halleri gibi sağlıklı düşünmeye engel olabilecek bir durumda akli karışık olduğu durumlarda hüküm vermemesi gerektiği belirtilmiştir.²⁵⁴ Sebebi ise bu duygular içerisinde iken dikkat dağınıklığı ve duygusal davranma eğilimi olabileceği, bunun da haksız uygulamalara yol açabilecek olmasıdır. Bu kural

²⁵¹ Avcı, s. 50.

²⁵² Sellers, s. 191.

²⁵³ Kılınç, s. 139.

²⁵⁴ Buhari'den aktarılan bir hadiste Hz. Peygamber'in şu tavsiyesi konuyla doğrudan ilgilidir: "Hâkim öfkeli iken karar vermemelidir.", Yıldırım, s. 47.

esasinda hüküm verecek kişinin beden ve ruhen ideal olması gerektiği üzerinde durur. Ancak bunu sağlamanın da her zaman mümkün olmadığı düşünülürse, emredici bir hüküm olmadığı, bu halde de hüküm verilirse ve verilen hüküm doğruysa geçerli olacaktır.²⁵⁵ Burada hedeflenen hâkimin dikkatini dağıtabilecek duygular içindeyken, bu duyguların etkisi altında kalarak karar vermesini engellemektir. Bu durumlara ek olarak İslam hukukçuları, aşırı tokluk, soğuk ve sıcaktan bunalma, sevinçli olma, birtakım kötü duygu ve isteklerin etkisi altında kalma gibi durumları da eklemiştir. Bu anlayış ile hâkimin, tam bir sükûnet içinde olması hedeflenmektedir.²⁵⁶

Bu maddeler tüm vasıflarla ilgili olup hâkimin doğru karar vermesi için duruşmayı erteleyebileceği, bunun yanında suiistimal edilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Türk hukukunda ve evrensel hukukta bu maddenin karşılığı bulunmamaktadır. Hatta ülkemizde duruşmaların sebepsiz yere ertelenmesi eleştiri konusu yapılmaktadır. Duruşmanın sürüncemede bırakılmaması şartıyla hâkimin takdirine bağlı olarak duruşmaları ertelemesinin önü açılmalıdır. Hâkimin de insan olduğu gerçeği gözetilmeli, üzüntülü olması, zihnini meşgul eden ve doğru karar vermesine yol açabilecek durumlarda bulunması halinde duruşmaları ertelemesinin aleyhe sonuç doğurması gerekir. Bunun yanında 1813. maddede de hâkimin işi sürüncemede bırakmaması gerektiği belirtilerek aradaki dengenin sağlanması amaçlanmıştır. Bangalor da bu hüküm, 6.5.'de, hâkimin yargısal görevlerini yerine getirirken adilane ve makul bir sürede bunu yerine getirmesi gerektiği belirtilerek benzer şekilde hızlı ve adil yargılamanın önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Burada da Mecelle'ye benzer şekilde hızlı yargılama yapılması ancak adaletten taviz verilmemesi arasındaki denge özellikle belirtilmiştir.

Mecelle'nin 1808. maddesinde günümüz hukukunda da bulunan bir kısım akrabalar lehine hüküm verilemeyeceği kuralı bulunmaktadır. Bu maddeye göre hâkim, üstsoyun, altsoyun, eşi ya da hükmolunacak malda ortağı, ücretli çalışanı, kendi yardımı ile geçinen biri lehine hüküm veremez. 1809. maddesinde de, yukarıda sayılan kişilerin hâkimin görev yaptığı yöre halkından biriyle davası

²⁵⁵ Aslan, s. 57-58.

²⁵⁶ Kılınç, s. 185.

olması halinde, varsa başka bir hâkimin davaya bakması, yoksa rızaları ile belirleyecekleri bir hâkimin davaya bakması, anlaşamamaları halinde de yetkili bir hâkim talep etmeleri gerektiği hüküm altına alınmıştır. Esasında bunlar hâkimin davaya bakmaktan yasaklı halleridir. Bangalor etik ilkeleri 4.4.'te de buna benzer şekilde, hâkimin ailesini temsil eden birinin davasına bakmaması gerektiğini belirtir.

Öte yandan tek hâkimli ve sade görüntüsüyle yargılama yapan Osmanlı mahkemelerinde, yargılamaların kısa sürede sonuçlanmasına oldukça önem verilmiş, “geç gelen adalet zulümdür” ilkesi gereği davaların en kısa sürede sonuçlandırılması amaçlanmıştır. Yapılan araştırmalarda yargılamaların en hızlı şekilde çoğunlukla bir iki gün içinde karara bağlandığı tespit edilmiştir. 16. ve 18. yy'da Osmanlı ülkesinde araştırma yapan yabancılar, Osmanlı mahkemelerinin dünyadaki en hızlı mahkemeler olduğunu, kapsamlı davaların dahi üç dört gün içinde sonuçlandığını belirtmişlerdir. Kanuni döneminde İngiltere kralının yargı sisteminde yapacağı reformlar için heyet gönderdiği bilinmektedir.²⁵⁷ Hızlılık ilkesi her ne kadar hâkimlik mesleğinin vasıfları ile doğrudan ilgili gözükmesine de, yargıya müdahale edilmemesi ve bunun sonucu bağımsızlık için oldukça önemlidir. Davaların uzun sürmesi şaibeleri artıracak gibi adalete olan inancı da büyük oranda sarsan bir durumdur. Bu nedenle hızlı bir yargılama hem tarafları hem de hâkimleri korumak adına oldukça önemlidir. Tabii burada hızlı yargılamanın kişi hak ve hürriyetlerini kısıtlamamasına özen gösterilmelidir.

²⁵⁷ Demir, 2010, s. 20-22.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YARGI ETİĞİ KURALLARI

Ülkemizde 1982 anayasası ile mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik ve savcılık mesleği hüküm altına alınmış, hâkim ve savcılarının nitelik, atanmaları, hak ve ödevleri, aylık ve ödenekleri gibi durumları düzenlemek amacıyla 26.02.1983 tarih ve 17971 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu kabul edilmiştir. Bunun dışında özel kanunlarda yargı etiğine ilişkin yapılan atıflar bulunmaktadır. Ayrıca uluslararası sözleşmelerden doğan birtakım kurallar ve iç hukukta uygulanması kabul edilen ilke ve sözleşmeler de bulunmaktadır. Yürürlükteki kanunlara geçmeden önce Cumhuriyet dönemi ile 1982 Anayasası ve 2802 sayılı kanuna kadar uygulanan mevzuat özetlenecek, daha sonra yürürlükte bulunan hukuk mevzuatı ile ülkemizde de kabul edilen uluslararası ilkelere, yargı kararlarına değinilecektir.

I. ULUSAL MEVZUATTA YARGI ETİĞİ

A. 1982 Öncesi Dönem

1921 tarihli Teşkilat-ı Esasi Kanunu, meclis hükümeti sistemini benimsemiş olup, bu Anayasada yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Doktrinde, 1921 anayasası ile Kanun-ı Esasi yürürlükten kaldırılmadığı için 1924 tarihine kadar Kanun-ı Esasinin, 1921 Anayasasına aykırılık teşkil etmeyen hükümlerinin teorik olarak geçerli olduğu belirtilir.²⁵⁸

1924 Anayasasının kabulü ile yargıya ilişkin hükümler getirildiği görülmektedir. 54. maddede hâkimlerin dava ve hüküm verirken bağımsız olduğu, hâkimlere müdahale edilemeyeceği ve kanun hükmüne bağlı olmaları hüküm altına alınmıştır. 55. madde ile de kanunda belirtilen usul ve durumlar dışında azledilemeyecekleri belirtilmiş ve azil sebepleri kanuni düzenlemelere

²⁵⁸ Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Orion Kitabevi, B. 5., Ankara, 2009, s.137.; Yavuz atar, *Türk Anayasa Hukuku*, Mimoza Yayınları, B. 7, Konya, 2012, s. 23.; Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 2016, B. 26. s. 253.; Hasan Tunç, Faruk Bilir, Bülent Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, B. 5., Adalet Yayınevi, Ankara, 2014, s. 33.

bırakılmıştır. 56. maddesi ile de hâkimlerin hak ve görevleri, tayin usulleri, görevden alınma şekillerinin kanunla düzenlenmesi ön görülmüştür. Anayasanın 52. maddesinde tüzüklerin kanuna aykırılığı iddiasının çözüm yeri meclis olarak belirlenmiştir. Bu maddelerin genel olarak sınırlayıcı düzenlemeler olduğu, özellikle hâkimlerle ilgili hususların kanunla düzenlenmesinin yargı bağımsızlığı açısından olumsuz bir düzenleme olduğu görülmektedir.²⁵⁹ 1924 anayasasına bakıldığında yargılamanın aleniliği ve hâkimlik teminatının hüküm altına alındığı görülmektedir. Ayrıca hâkim kararının yasama ya da yürütme organlarıncı değiştirilemeyeceği düzenlenmiştir. Doğal hâkim ilkesi mecliste tartışılmış ise de kabul edilmemiştir.²⁶⁰

Cumhuriyet kurulduktan sonra hâkimlerle ilgili yürürlüğe giren ilk kanun 20.03.1926 tarihli resmi gazetede yayınlanan 03.03.1926 tarih ve 766 sayılı Hâkimler Kanunu'dur. Kanunun 2. maddesine göre, hâkim olabilmek için Türk vatandaşı olmak, yirmi yaşını bitirmiş olmak, askerlik görevini yapmış ya da tecilli olmak, görevi yapmaya engel hastalığı bulunmamak, hapis cezası almamış ve halk tarafından kötü huyları ile bilinmemiş olmak, hukuk fakültesi mezunu olmak ve bir mahkemede en az altı ay zabıt kâtipliği görevi yapmak zorunlu şartlar arasında sayılmıştır. Hâkimlerin terfi, tayin ve diğer işlemlerinin "İntihap Encümeni" adıyla kurulan kurulun yaptığı görülmektedir. Bu kurul, Adalet Bakanı'nın başkanlığında, bakanlık müsteşarı, temyiz mahkemesi üyeleri, bakanlık genel müdürlerinden oluşmaktadır. Kanunun 20. maddesine göre, görevini büyük bir başarı içerisinde yerine getiren hâkimlere intihap komisyonunca takdirname verilerek terfi dönemlerinde üç takdirname alanlara bir yıl kıdem verileceği belirtilmiştir.²⁶¹ Görevi ifa ederken özensiz ve kayıtsız davranmak, taraflara sert davranmak gibi hallerde ihtar yapılacağı, toplam üç defa bu şekilde ihtar edilme, kasıtlı olarak kanuna aykırı karar verilmesi, mesleğin saygınlığı ve itimadına aykırı fiil ve harekette bulunmak veya belirli suçlardan mahkûm olmak gibi hallerin meslekten çıkarma cezası ile cezalandırılacağı

²⁵⁹ Özkorkut, s. 236.

²⁶⁰ Topuz, Konan, s. 774.

²⁶¹ 766. Sayılı kanun 20. maddesi; "*Vazifesinde daimî ikdam ve ehliyeti ve fevkalâde muvaffakiyeti görülenlere intihap komisyonunun kararile vekâletçe takdirname verilir. Takdirnamelerde itasına sebep olan hizmet tasrih edilmek şarttır. Terfi için muayyen her müddet zarfında üç takdirname alanların kdemlerine bir sene zammolunur. Üçüncü takdirmeden sonra terfi için muayyen olan her müddet zarfında beş takdirname alanlar bir sene kıdem zammına nail olurlar.*"

belirtilmiştir (m.22). Ayrıca haklarında, Adalet Bakanının emri ile müfettişler ya da başka bir hâkim tarafından soruşturma yapılmaktadır. Bunun dışında kanunda terfilerle ilgili bazı düzenlemeler bulunmakta olup, toplam 42 maddeden oluşan bu Kanunun oldukça yüzeysel ve yetersiz olduğu görülmektedir. Cumhuriyetin henüz yeni kurulması bu durumu anlaşılır kılmaktadır ve nitekim bu kanun 1934 yılında değişecektir.

4 Temmuz 1934 tarihinde, 766 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılarak 2556 sayılı Hâkimler Kanunu, 14.07.1934 tarih ve 2751 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun, 766 sayılı Kanuna göre ayrıntılı ve yerinde düzenlemeler ile günümüz mevzuatında bulunmayan birtakım kural ve uygulamalar getirmiştir. Kanuna ilişkin komisyon raporunda, hâkimlerin yeni kurulan Cumhuriyetin kanunlarını tatbik edebilecek seviyeye gelmesi ve hukuk zihniyetini kazanması için tedbirler alınması gerektiği, kanunların başarılı bir şekilde uygulanmasının ehliyet ve liyakat sahibi hâkimler tarafından sağlanacağı, hâkimlerin terfiinin bağımsızlık ve görevden alma kadar önemli olduğu, hâkimlerin tayin ve mesleğe başlama, görevden alınma, disiplin işlemleri gibi konular üzerinde durulmaktadır.²⁶²

Kanunun hâkimler ve savcılarının göreve başlama, adaylık süreci, atama ve terfi, görevden alınma gibi hususları düzenlediği görülmektedir. 3. maddesinde adaylığa kabul için gerekli olan şartlar sayılmış ve ahlak ve karakter itibariyle hâkimliğe yaraşmayacak bir durum nedeniyle konuşulmamış olmak şartını aramıştır. Aday adaylarının çokluğu halinde diploma derecesinin temel alınacağı belirtilmiştir. (m.4). Adaylığa kabul edilen adaylara savcılıklarda iki yıl staj süresi öngörülerek bu süre içerisinde kâtiplik ve yazı işleri müdürlüğü görevleri ile verilecek diğer görevlerde çalışmaları esası getirilmiştir.(m.5). Bu süreyi başarıyla tamamlayanlar ile karakter ve ahlaki yönden kabule engel hali bulunmayanların sınava tabi tutularak sonucuna göre mesleğe kabul edilme veya mesleğe alınmama esası benimsenmiştir. Kanuna göre ahlaki ve karakter yönünden adaylığa engel hallerin neler olduğu belirtilmemiş olup bu yönüyle eleştiriye açık bir şekilde düzenleme yapıldığı görülmektedir.

²⁶²Bkz.<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c023/tbmm04023076ss0279.pdf>, E.T., 20.02.2018, s. 1-8.

Terfiler günümüzde olduğu gibi iki yıllık sürelerle yapılması esası belirlenmiş olup, üçüncü sınıfların yedinci derecesinde olan görevlerden birine tayin edilebilmek için 26. maddede belirtilen ihtisas sınavından başarıyla geçme şartı aranmıştır. (m.21). Bu sınavın mesleki konularla ilgili tez hazırlanması şeklinde olduğu görülmektedir. Bu maddeye göre meslek içinde terfiler için yazılı sınav yapıldığı, yerinde bir düzenleme ile mesleki bilgilerin belirli aralıklarla ölçüldüğü görülmektedir. Öte yandan aynı Kanunda bu dereceyi kazananların hâkimlik teminatı altında olduğu hüküm altına alınarak belirli haklar tanındığı görülmektedir. Yine 96. maddeye göre “Haysiyet Divanı” kurulmuş ve kurul üyeleri temyiz merci üye ve reislerinden oluşmuştur. Bu kurul hâkimlik vakar ve şerefine aykırı davranan ya da görevin gereklerine uymayan hâkimler hakkında yapılan inceleme sonucu tavsiye ya da istifaya davet kararları vermektedir. Esasında bu kurulun günümüzde HSK’nın disiplin yönünden üstlendiği görevi yerine getirdiği görülmektedir. Kurulun amacının münhasıran mesleki vakar ve şerefi korumak olduğu, bu açıdan ileri seviyede bir düzenleme olduğu görülmektedir. Esasında bir anlamda hâkimler için etik kurulun kurulduğu söylenebilir. Bu divanın bundan başka tek görevi yedinci derece veya üzeri hâkimlerin, adliyenin nüfuz ve itibarına aykırı hareket etmeleri halinde görevden uzaklaştırma kararı verebilmeleridir. Bu yetki ayrıca inzibat meclisine de aittir. Divanın başkaca bir görevinin bulunmaması, kanunun mesleğin itibarını korumadaki amacını ortaya koymaktadır.

Son olarak, 766 sayılı Kanunla kabul edilen Ayırma Meclisi devam ettirilmiştir. Günümüzdeki HSK’ya benzer yetkileri bulunan bu kurul yüksek yargı üyeleri ve Bakanlık genel müdürlerinden oluşmakta olup, hâkimlerin tayinlerinde tek yetkili Adalet Bakanıdır. (m.79).

Belgesay, bu Kanuna ilişkin yapmış olduğu analizde, Kanunun adaletin en iyi şekilde yapılmasını sağlamak amacıyla hazırlandığını, olumlu düzenlemeler bulunmakla beraber bazı kural ve uygulamaların eleştirildiği görülmektedir. Yazara göre, hâkimlerin seçimi sistemi karmaşık olup, hâkimliği hak eden adaylar arasında seçim yapılırken Kanunda yazılı şartların zorunlu olarak bulunması gerekir. Bir kişinin hâkim olabilmesi için bilgi ve ehliyetini hukuk fakültesi diploması ile ispatlaması, mezuniyet derecesinin iyi olması önemlidir. Yine hâkim olabilmek için aşağı bir yaş sınırı belirlenmesi, bunun da muhakeme kabiliyetinin

oluştugu 25 olması ile yukarı yaş sınırının 30 dan fazla olması gerektiğini belirtir. Zira hâkimlik bedeni bir faaliyet olmadığı için yaş büyüklüğü daha ziyade tercih sebebi olabilir. Bakanın ahlaki sebeplerle adayları hâkimliğe kabul etmeyebileceği, bu karara karşı da itiraz merciin bulunmadığı, yine hâkimliğe alınacak sayıdan fazla aday bulunması halinde diploma derecelerinin esas alınacağı, ancak mezun olduktan sonra iyi bir şekilde çalışıp mezun olanların bu haktan mahrum kalabileceği, bunun için de dereceleri düzeltmeye imkân verilecek bir sınav yapılmasının uygun olacağını belirtir.²⁶³ 1924 Anayasası ve Hâkimler kanunu, eksik yönleri bulunsa da, ülkenin içinde bulunduğu koşullar itibariyle hâkim bağımsızlığını sağlamaya yönelik düzenlemeler getirdiği görülmektedir. Mesleğe başlama esnasında diploma notunun esas alınması, tayin ve terfilerin sıkı şartlara tabi tutulması, Haysiyet Divanı kurularak ahlaki ilkelere aykırı davranışların denetlenmesi, terfiler için yazılı ve tez yazımı şeklinde sınav usulünün benimsenmesi gibi uygulamaların yerinde olduğu görülmektedir. Bu Kanun ve getirdiği uygulamalar ile zaman içerisinde yapılan değişiklikler, 1983 yılında kabul edilen 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun kabulüne kadar devam etmiştir.

1960 yılında yapılan darbe sonucu yeni bir anayasa hazırlanarak 1961 anayasası yürürlüğe girmiş ve birtakım yenilikler getirmiştir. Anayasa ile yargı mensuplarından oluşan Yüksek Hâkimler Kurulu kurulmuş, 20.09.1971 tarih ve 1488 sayılı Anayasa Değişikliği Hakkındaki Kanun ile yapılan değişiklikle de Yüksek Savcılar Kurulu kurularak Adalet Bakanı ve müsteşar Kurula dâhil edilerek Kurul kararlarına karşı yargı yolu kapatılmıştır. Anayasanın 7. maddesine göre günümüzde olduğu gibi, yargı yetkisinin Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağı belirtilmiştir. Anayasa ile yargı ayrı bir bölüm olarak düzenlenmiş olup, mahkemelerin görevlerinde bağımsız oldukları, hiçbir organ, makam, merci veya kişilerin mahkeme ve hâkimlere emir ve talimat veremeyeceği, genelge gönderemeyeceği, tavsiye ve telkinde bulunamayacağı belirtilerek hâkimlik teminatı anayasal güvence altına alınmıştır. (m. 132). Yine günümüz hukukunda olduğu gibi sağlık ve mesleği yapmaya engel bir suçtan hüküm giyenler ile meslekte kalmaları uygun olmadığına karar verilenler

²⁶³ Kanuna karşı yapılan ayrıntılı analiz için bkz., Mustafa Reşit Belgesay, “Yeni Hâkimler Kanunu”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 1., S. 1., 1935, s.67-78.

hakkındaki istisnalar saklı kalmak üzere hâkimlerin azledilemeyeceği, kendileri istemedikçe emekliye ayrılamayacakları, aylıklarından yoksun bırakılmayacakları hüküm altına alınmıştır (m. 133). Her iki yüksek kurul hâkim ve savcılarının bütün özlük işleri hakkında karar vermekte olup, 1971 değişikliği ile Adalet Bakanının kurulda oy hakkı olduğu kabul edilmiştir. Yine yukarıda belirtildiği üzere, 1934 tarihli Hâkimler Kanununun yapılan değişikliklerle beraber bu dönemde de yürürlükte bulunduğu görülmektedir.

B. 1982 Sonrası Dönem ve Yürürlükteki Mevzuat

1. 1982 Anayasası

1982 Anayasası 9. maddesinin ilk halinde, 1961 Anayasasında olduğu gibi yargı yetkisinin Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağını belirtilmiştir. 21.1.2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanunun 1. maddesiyle önemli bir değişiklik yapılarak, bu maddede yer alan “bağımsız” ibaresinden sonra gelmek üzere “ve tarafsız” ibaresi eklenmiştir. Bu değişiklikle tarafsızlık ilkesi ilk olarak anayasada yer almıştır. Mahkemelerin bağımsızlığı kadar tarafsızlığı da oldukça önemlidir. Bu açıdan her ikisi birbiriyle yakından ilgili olsa da, ayrıca belirtmek suretiyle hüküm altına alınması olumlu bir gelişme olmuştur. Madde metninde kastedilen mahkemenin hâkimleri kapsadığı aşikârdır. Zaten teklifin gerekçesinde de yargının bağımsızlığının tarafsızlığını da içerdiğini vurgulamak amacıyla yapıldığı belirtilmektedir.

1982 Anayasası 138. maddesi ile “Mahkemelerin bağımsızlığı” başlığı altında hâkimlerin görevlerinde bağımsız olduğu, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm vermeleri gerektiği belirtilmiştir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında yargı yetkisinin kullanımıyla ilgili mahkeme ve hâkimlere emir ve talimat verilemeyeceği, genelge gönderilemeyeceği, tavsiye ve telkinde bulunulamayacağı hüküm altına alınmıştır. Devamında da görülmekte olan bir dava hakkında yasama organının yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili tasarrufta bulunamayacağı belirtilmiştir. Son olarak da mahkeme kararlarına uymanın zorunlu olduğu ve yerine getirilmesinin geciktirilmemesi gerektiği belirtilmiştir.

Anayasa'nın “Hâkimlik ve savcılık teminatı” başlıklı 139. maddesinde belirli istisnalar dışında azlolunamayacağı, kendileri istemedikçe emekliye

ayrılmayacakları, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun bırakılmayacakları belirtilmiştir. Anayasanın 140. maddesinde hâkim ve savcılarının kanunda belirtilenler dışında resmi ve özel hiçbir görev alamayacakları, idari görevleri yönünden ise Adalet Bakanlığı'na bağlı oldukları belirtilmiştir.

Anayasanın 141. maddesinde, duruşmaların herkese açık şekilde olacağı, davaların da en az gider ve mümkün olan en kısa sürede sonuçlandırılmasının yargının görevi olduğu belirtilmiştir. Davaların mümkün olan en kısa sürede sonuçlandırılmasının Anayasa ile hüküm altına alındığı, bununla beraber uygulamada bunun sağlanamadığı görülmektedir. Genel olarak Cumhuriyet döneminden itibaren Türk yargısının hızlı bir yargılama yapamadığı bilinmektedir.²⁶⁴ Ünlü şair Karakoç'un Hâkim Beğ²⁶⁵ adlı şiiri “*gene tehir etme üç ay öteye*” diye başlamakta ve uzun süren bir davayı kendine özgü üslubuyla eleştirmektedir. Yargılamaların uzun sürmesinin birçok sebebi bulunmaktadır. Bunlar hâkim savcı ve yardımcı personel sayısı, nitelikleri, iş yoğunluğu, karar verilen dosyaların temyiz mahkemelerinde bekleme süresi gibi nedenlerdir.

Diğer yandan, yargı etiği açısından hâkimin adil olması kadar adil gözükmemesinin önemine değinmiştik. Bu kapsamda olması gerekenden daha fazla süren davaların insanlar nezdinde yargıya güveni sarstığı, bu nedenle hak sahipleri tarafından hak arama yollarında başka yollara tevessül edildiği görülmektedir. Bu olumsuz durumun ve diğer sorunların ortadan kaldırılması için son yıllarda bazı düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. 07.10.2004 tarih ve 25606 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak kabul edilen, 26.09.2004 tarih ve 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun ile Bölge Adliye Mahkemelerinin kurularak İstinaf kanun yolu kabul edilmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesi fiziki yetersizlikler nedeniyle ertelenmiş ve nihayet 20.07.2016 tarihinde faaliyete geçirilmiştir. Bu

²⁶⁴ 1961 yılında dönemin Yargıtay Birinci Başkanı olan Dr. Ahmet Recai SEÇKİN, aynı yıla ait yapmış olduğu adli yıl açılış konuşmasında, Yargıtay'a 1945 yılında devirle beraber gelen işlerin toplamının 101413, 1959'da yine devirle beraber gelen işlerin toplamının ise 180796 olduğunu, artış oranının % 78 seviyesinde olup, 1945'de Yargıtay'da 12 daire bulunduğu halde 1959 Eylül ayında yürürlüğe giren Kanun ile daire sayısının 16'ya çıktığını, artış oranının sadece % 33'te kaldığını, iş yükünün oldukça fazla olduğunu belirtmektedir.

Bkz; <https://www.yargitay.gov.tr/sayfa/adli-yil-acilis-konusmalari/documents/acilisKonusma/1960-1961.pdf>.

TÜİK verilerine göre 1960 yılı Türkiye nüfusu 27.754.820'dir. Bkz; *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü İstatistik Göstergeler 1923-1990*, Ankara, 2001, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, s. 5.

²⁶⁵ Şiirin tamamı için bkz; <https://www.antoloji.com/hakim-beg-siiri/>.

kanunla Yargıtay'ın iş yükü hafifletilerek asli görevi olan temyiz mahkemesi olarak çalışması hedeflenmiştir. Buna rağmen Yargıtay'ın 2017 yılı iş yükünün halen oldukça fazla olduğu görülmektedir. Yargıtay Büyük Genel Kurulu'nun 09.02.2018 tarih ve 2018/1 sayılı iş bölümü kararında,²⁶⁶ Hukuk Daireleri bakımından 2016 yılından devredilen ve 2017 yılı gelen dosya sayısı toplamının 668.557 olduğu, toplam çıkan dosya sayısı düşüldükten sonra derdest dosyaların 319.051 olduğu görülmektedir. Ceza Dairelerinin ise 2016 yılından devredilen ve 2017 yılı gelen dosya sayısı toplamının 617.831 olduğu, derdest dosya sayısının da 341.275 olduğu görülmektedir. Yargıtay Başkanı İsmail Rüştü CİRİT, 23 Şubat 2018 tarihli, 2017 Yılı Değerlendirme ve Meslek İçi Eğitim Programı konuşmasında,²⁶⁷ 2016 yılı verilerine göre soruşturmaya konu olan şüpheli sayısının 6 milyon 300 bin olduğunu, bunlardan 2,5 milyon kişiye kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildiğini, görevsizlik ve yetkisizlik kararları dışında kalan 2,5 milyon şüphelinin de 800 bine yakınının uzun ve zor bir yargılama sonucu adli para cezası ve hapis cezası aldıklarını belirtmiştir.

Sorunların tespiti ve çözümüne yönelik olmak üzere, Adalet Bakanlığınca Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik 23.06.2017 tarihli ve 30105 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak 01.09.2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin amacının soruşturma, kovuşturma veya yargılamaların tamamlanması için öngörülen hedef sürelerin belirlenmesi ve uygulanmasına dair usul ve esasları düzenlemek olduğu görülmektedir (m.1). Yönetmeliğe göre soruşturma, kovuşturma ve yargılama faaliyetleri açısından Bakanlık tarafından hedef süreler belirleneceği, bu sürelerin tespitinde hâkim ve savcı sayısı, her birine düşen dosya sayısı, usul kuralları gibi hususların göz önüne alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca bu sürelerin soruşturma ya da yargılamayla ilgili taraflara da hedef süre içeren bir belge verilmesi esası benimsenmiştir. Hedef sürelerin aşılması halinde, gecikme nedenlerinin ilgili hâkim ya da savcı tarafından UYAP üzerinden ilgili ekrana işletilmesi ile hedef sürelere ilişkin ölçüleme bilgilerinin ayrıca performans değerlendirme ve geliştirme formu düzenlenirken değerlendirmeye esas alınacağı

²⁶⁶ Karar için bkz; <http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/yargitay-b%C3%BCy%C3%BCk-genel-kurul.pdf>.

²⁶⁷ Konuşma için bkz; <https://www.memurlar.net/haber/730396/yargitay-baskani-hukuk-bir-silah-gibi-kullanildi.html>.

belirtilmiştir (m.8). Yönetmelik yürürlüğe girmekle beraber hedef süre uygulaması, Bakanlık internet sitesinde ilan edilmediğinden henüz başlamamıştır. Yönetmeliğin soruşturma ve yargılamaları hızlandırma yanında hazırlanan raporlar ile sebeplerini tespit ederek çözüm yolları bulma amacıyla olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönleriyle yerinde düzenlemeler getirdiği, soruşturma ve davaların gereksiz yere uzaması halinde bunun rapor haline getirilmesi ve kayıt altına alınmasının hem sorunların tespitinde hem de zamanında karar verme açısından etkili olacağı düşünülmektedir.

Anayasanın 144. maddesi ile adalet hizmeti ile savcıların idari yönden denetiminin Adalet Bakanlığınca müfettişler ve iç denetçiler aracılığıyla, araştırma, inceleme ve soruşturma işlemlerinin ise adalet müfettişleri tarafından yapılması hüküm altına alınmıştır. Burada belirtilen denetimin hâkimler yönünden, bakmış oldukları mahkeme vezneleri, harç ve yargılama giderleri, savcılar açısından ise noterlik denetimi, adli emanet dairesinin, vezneler, harcama birimleri, nezarethaneler, cezaevi idaresi gibi idari işlemlere ilişkin olduğu görülmektedir.

1982 Anayasası 1961 Anayasasından farklı olarak Yüksek Hâkimler Kurulu ve Yüksek Savcılar Kurulunu, Hâkimler ve Savcılar Kurulu²⁶⁸ olarak tek çatı altında toplamıştır. Anayasanın ilk halinde Kurul 7 asıl 5 yedek üyeden oluşmakta olup, Adalet Bakanı ve müsteşar kurulun doğal üyesiydi. Diğer üyeler de Yargıtay ve Danıştay üyeleri tarafından Cumhurbaşkanı tarafından seçilen üyelerden oluşmaktaydı (m. 159). 2010 yılında yapılan değişiklikle Kurul üye sayısı artırılmış, 22 asıl 12 yedek üyeden oluşan yeni bir sistem getirilmiştir. Bu üyelerden 7 asıl ve 4 yedek üye adli yargı hâkim ve savcılar arasında, 3 asıl 2 yedek üye ise idari yargı hâkimlerince, 3 asıl 3 yedek üye Yargıtay, 2 asıl 2 yedek üye Danıştay, 1 asıl ve 1 yedek üye Adalet Akademisi tarafından seçilmekteydi. Adalet Bakanı ve müsteşarın doğal üyeliği devam etmekte olup, kalan 4 üye Cumhurbaşkanı tarafından avukatlar ve öğretim üyeleri arasında seçilmekteydi. Kurul üzerinde yapılan bu değişiklik, yapısına ilişkin ortaya konulan tartışmaları sonlandırmamış, bilakis seçim sisteminin getirilmesi, buna hazır olmayan Türk yargısında olumsuz gelişmelere sebebiyet vermiştir. Her ne kadar bu değişiklik

²⁶⁸ 21.1.2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanununun 14. maddesiyle, “Yüksek” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

daha demokratik görölse de, hâkim ve savcıların siyasi hareket etmelerine yol açarak, belirli amaçlar doğrultusunda yargıyı hedef alan yapıların önünü açmıştır.

Ayrıca bu kurulda meclis tarafından seçim yapılmaması, milli iradenin kurula yansımadağını göstermektedir. Bu nedenle kurulun yapısı 6771 sayılı Kanunla tekrar değiştirilmiş ve günümüzdeki halini almıştır. Kanunun genel gerekçesinde²⁶⁹ 1961 ve 1982 Anayasalarının milli iradeyle oluşan iktidara güvensizlik anlayışıyla oluşturulduğu, bu nedenle seçimle göreve gelmeyen, milli iradeye ortak olan ve onu kontrol eden vesayet sisteminin getirildiği belirtilmektedir. Darbelerle oluşan bu anlayışın kendisini iktidarın gerçek sahibi olarak görmesi nedeniyle, son olarak 15 Temmuz 2016'da milli iradeye başkaldırarak suretiyle, iktidarı, vatani ve Devleti işgal girişiminde bulunduğu belirtilmektedir. Bu anlayışlarla Anayasada yapılan değişiklikle, kurulun üye sayısı 13'e dūřürölmüř, 3 üyesi adli, 1 üyesi idari hâkim ve savcılar arasından Cumhurbaşkanınca, üç üyesi Yargıtay, bir üyesi Danıştay ve üç üyesi avukatlar ve öğretim üyelerinden olmak üzere Meclis tarafından seçilmesi esası getirilmiştir.

Anayasanın 159. maddesi ve 6087 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kurulu Kanunu'nun 4. maddesi gereğince Kurul; adli ve idari yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, her türlü yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görölmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapmaktadır. Bu nedenle, hâkim savcılar üzerinde tek yetkili olan Kurul, tüm işlemlerde söz sahibidir. Kurulun oluşumu, çalışma şekli itibariyle yargı etiğinin oluşumunda oldukça önemli bir yere sahip olduğu görölmektedir. Bağımsız ve tarafsız yargının işleyebilmesi, kanunlar ya da Uluslararası metinlerde belirtilen etik davranışların uygulanabilmesi, tamamen kurulun yetkisindedir. Bu nedenle yargı etiğinin istenen seviyeye gelebilmesi, gerçek manada bağımsız bir kurulun işlemesiyle mümkün olacaktır.

15 Temmuz darbe girişimden itibaren yaklaşık dört bine yakın hâkim ve savcı FETÖ/PDY terör örgütüne irtibatı, iltisakı nedeniyle HSK tarafından

²⁶⁹ Gerekçe için bkz: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss447.pdf>

Kanuna karşı yapılan eleştiriler için bkz; Kemal Gözler, *Elveda Anayasa 16 Nisan 2017'de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2017.

meslekten ihraç edilmiştir. Kurulun bu ihraçlar nedeniyle yapmış olduğu gerekçeli kararlarında²⁷⁰ özetle, Fetö terör örgütünün diğer kurumlar yanında adli teşkilatı amaçları doğrultusunda kullanabilmek için hedef aldığı, mülkiye, adliye, emniyet, eğitim ve ordu içerisindeki kadrolaşmasını tamamladıktan sonra Anayasal düzeni yıkararak rejimi değiştirmek için artık zamanın geldiğini düşünerek 15.07.2016 günü Cumhuriyet tarihinin en kanlı darbe girişimine imza attığını, hakkında açığa alma veya ihraç kararı verilen adli yargı hâkim ve Cumhuriyet savcılarını ile idari yargı hâkimlerinin, 15.07.2016 tarihinde darbe girişiminde bulunan FETÖ/PDY örgütüne mensup olduklarına dair kuvvetli delil ve şüphenin bulunduğu, ilgililerin görevlerine devamlarının, soruşturmanın selametine, yargı erkinin nüfuz ve itibarına zarar vereceğine kanaat getirilmekle, 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 77/1'inci ve 81/1'inci maddeleri gereğince görevden uzaklaştırılmalarına karar verdiği görülmektedir. Tüm kararların oy birliği ile alındığını belirtmek gerekir. Karar gerekçelerinde örgüte bağlı olduğu tespit edilen hâkim ve savcılarının, örgütün çıkarları doğrultusunda hareket ederek mesleğin en önemli unsurlarından bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerini yok saydıkları anlaşılmaktadır.

Yapılan ihraç ve açığa alma işlemlerinin kanuni dayanağı, 23.07.2016 tarih ve 29779 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 667 Sayılı Olağanüstü Hâl Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin 3/1'inci maddesidir. Bu maddeye göre “*Terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut*

²⁷⁰ HSK'nın yapmış olduğu ihraçlara ilişkin vermiş olduğu gerekçeli kararlar için bkz; 05.10.2017 tarih ve 2017/770 sayılı kararı için; <http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/karar06-10-2017.pdf> , 03.04.2017 tarih ve 2017/665 sayılı kararı için; <http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/04-04-2017-karar.pdf>, 13.02.2017 tarih ve 2017/35 sayılı kararı için; [http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/GerekceliKarar\(1\).pdf](http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/GerekceliKarar(1).pdf), 15.11.2016 tarih ve 2016/440 sayılı kararı için; <http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/c160bbb7-e86b-490c-8f1a-73ed4606d0f0.pdf>, 04.10.2016 tarih ve 2016/430 sayılı kararı için; [http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/karar\(1\).pdf](http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/karar(1).pdf). 31.08.2016 tarih ve 2016/428 sayılı kararı için <http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/gerekceli-karar.pdf>, 24.08.2016 tarih ve 2016/426 sayılı kararı için <http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/karar.pdf> , E.T. 04.04.2018.

bunlarla irtibatı olduğu değerlendirilen... hâkim ve savcılar hakkında HSK Genel Kurulunca meslekte kalmalarının uygun olmadığına ve meslekten çıkarılmalarına karar verilir...” hükmü yer almaktadır. Bu maddeye dayanarak yapılan ihraç ya da açığa alma işlemlerinde esas alınan hususların, hâkim ve savcılarının mesleğe kabulleri ile başlayan, adaylık dönemi faaliyetleri, hizmet içi eğitim ve yabancı dil eğitimlerine katılımlarına, yurtdışına gönderilmelerine, özel yetkili savcılıklara veya mahkemelere yahut idari görevlere atanmalarına ilişkin bilgiler ile bu görevlendirmelerde ve yine bir silah olarak kullanılan özel yetkili mahkemelere hâkim veya unvanlı olarak, idari görevlere ilişkin atamalarda dikkate alınan kriterler, özlük dosyalarındaki bilgi ve belgeler, sosyal medya hesaplarındaki paylaşımları, ilgililer hakkında Hâkimler ve Savcılar Kuruluna intikal eden şikâyet, ihbar, inceleme ve soruşturma dosyaları ile bu dosyalar hakkında verilen kararlar, mahallinde yapılan araştırmalar, FETÖ/PDY terör örgütü ile ilintili dosyalarda görev alanların bu dosyalarda yapmış oldukları işlemler ve verdikleri kararlar, örgüt mensuplarının haberleşme için kullandıkları şifreli programlarda yer alan kayıtlar, Hâkimler ve Savcılar Kurulunun FETÖ/PDY mensubu oldukları Emniyet Genel Müdürlüğü terörle mücadele birimlerince düzenlenen raporlarla sabit olan örgüt üyeleri hakkında tayin ettiği disiplin cezaları ve muhalefet şerhleri, sosyal çevre bilgileri, ilgililer hakkında Ankara Cumhuriyet başsavcılığınca başlatılan soruşturmanın niteliği ve isnat edilen suçlamalar ile gözaltı ve tutuklama kararları, soruşturma kapsamında ifadelerine başvuru hâkim ve Cumhuriyet savcılarının ifade ve sorgu tutanakları, itirafçıların beyanları ile diğer bilgi ve belgeler olduğu belirtilmiştir.

Kurul kararlarında, yapılan soruşturma neticesinde tespit edilen ve bir kısım itirafçı ifadelerinde FETÖ/PDY silahlı terör örgütü tarafından üyelerine hâkimlik ve savcılık mesleğine yönlendirilerek, örgütün amaçları doğrultusunda sınav sorularının yasal olmayan yollarla temin edilip sınavdan birkaç gün önce örgüt mensubu kişiler tarafından cevapları işaretlenmiş kitapçıklar halinde üyelere verilerek bu şekilde başarılı olmalarının sağlandığı belirtilmiştir. Haksız bir şekilde hâkim savcı ya da başka bir mesleği elde edenlerin bütün etik ilkeleri daha en baştan ihlal ettikleri tartışmasız bir gerçektir. Kurul kararlarına göre, örgüt üyelerinin adalet, hukuk gibi kavramları amaç olarak değil de bir araç olarak

gördükleri, örgütün bu araçları pervasızca kullanabildiği belirtilmektedir. Bu şeklide Türk yargısı büyük bir yara almış olsa da, ehliyet ve liyakat esasları ölçüsünde topyekûn bir yenilenme ile daha güçlü ve tek amacı adalet olan, hukuk kurallarına bağlı bir yargı teşkilatı kurulmasının önü açılmıştır.

2. 2802 Sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu

2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 1. maddesinde kanunun amacı tarif edilmiştir. Buna göre; *“Adli ve idari yargı hâkim ve savcılarının niteliklerini, atanmalarını, hak ve ödevlerini, aylık ve ödeneklerini, meslekte ilerlemelerini, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesini, haklarında disiplin kovuşturması açılmasını ve disiplin cezası verilmesini, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri veya kişisel suçlarından dolayı soruşturma yapılmasını ve yargılamalarına karar verilmesini, meslekten çıkarılmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik hallerini, meslek içi eğitimlerini ve diğer özlük işlerin düzenlemektir.”*

Kanunun amacına bakıldığında hâkim ve savcılık mesleğinde öngörülen etik kuralların uygulanması ve bu kurallara aykırılık teşkil eden tutum ve davranışların disiplin ve cezai işlem yoluyla yaptırıma bağlanmasının hedeflendiği görülmektedir.²⁷¹

Kanunun 8. maddesinde adaylık şartları belirtilmiştir. Bunlar, Türk vatandaşı olmak, otuzbeş yaşını geçmemiş olmak, hukuk fakültesi mezunu olmak, kamu haklarından yasaklı olmamak, askerlikle ilgisi bulunmamak, vücut, akıl hastalığı veya engelliği, konuşma ve hareketlerini kontrol zorluğu gibi engelleri bulunmamak, yazılı yarışma ve sözlü mülakatı başarıyla geçmek, mesleğe yakışmayacak tutum ve davranışlarda bulunmamış olmaktır. Avukatlık mesleğinden hâkim adaylığına geçiş için ise, mesleklerinde en az üç yıl çalışmış ve kırkbeş yaşını geçmemiş olmak, yazılı sınavı ve mülakatı başarıyla geçmiş olmak zorunludur. Burada sınavın avukatların kendi arasında yapıldığını belirtmek gerekir. Maddenin h) fıkrasında taksirle işlenen suçlar hariç olmak üzere zimmet, irtikâp, ihtilas, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik gibi yüz kızartıcı suçlar

²⁷¹ Ulutaş, Atabey, s. 15.

ile şeref ve haysiyet kırıcı suçlardan hükümlü bulunmamak veya bu suçlardan dolayı soruşturma ve kovuşturma altında bulunmamak gerektiğini belirtmiştir. Böyle bir iddia altında bulunan kişinin soruşturma ve kovuşturma sonucu aklanmadan aday olamayacağı belirtilmiştir. Burada masumiyet karinesinin ihlal edildiği düşünülse de kanun koyucunun, yargı yetkisini kullanan kişilerde aradığı değeri göstermektedir.

Aynı maddenin j) bendinde adaylığa kabul için “j) *Hâkimlik ve savcılık mesleğine yakışmayacak tutum ve davranışlarda bulunmamış olmak*” koşulu aranmaktadır. Bu fıkra ile adayların meslek öncesi yaşamlarının etik ilkelere uygun olması gerektiği anlaşılmaktadır. Mahkûmiyet ve cezai yaptırım olmasa dahi etik ilkelere aykırı hareket ettiği tespit edilen kişilerin adaylık başvurusu reddedilebilecektir.²⁷² Ancak burada özellikle hâkim ve savcılık mesleğine yakışmayacak tutum ve davranışın neler olduğu konusunda açıklık bulunmamaktadır. Bu tutum ve davranışların ulusal ve Uluslararası belgelerde kabul edilen etik ilkeleri kapsadığı kuşkusuzdur. Ancak suiistimale açık bulunması göz önüne alınarak hangi etik ilkelerin kapsama dâhil edildiği, belirtilen etik ilkelerin objektif ve evrensel ilkeler bağlamında tanımı yapılarak sayılması yerinde olacaktır.

Adaylığa kabul kararı veren mülakat kurulu, Kanunun 9/A maddesine göre, Adalet Bakanlığı Müsteşarı veya görevlendireceği Müsteşar Yardımcısı başkanlığında, Teftiş Kurulu Başkanı, Ceza İşleri, Hukuk İşleri ve Personel Genel Müdürleri ile Türkiye Adalet Akademisi Yönetim Kurulunun her sınav için kendi üyeleri arasından belirleyeceği iki üye olmak üzere toplam yedi üyeden oluşmaktadır. Aynı maddede mülakatta esas alınan kriterlerin, ilgilinin muhakeme gücü, özetleme ve ifade yeteneği, genel ve fiziki görünüm ile davranış ve tepkilerinin mesleğe uygunluğu ve liyakati, yetenek ve kültürü ile çağdaş bilimsel ve teknolojik gelişmelere açıklığıdır. Bu kriterleri sağlayan adaylar hakkında yazılı sınav sonuçları da dikkate alınarak başarı sıralaması düzenlenir ve adaylığa kabul bu sıralamaya göre yapılır. Kanuna göre doktora yapanlar yazılı sınavdan muaf tutulmuştur. Adaylık süreleri Kanunun 10. maddesine göre hazırlık eğitimi ve staj döneminden oluşur. Bu süre, 23.07.2003 tarihinde kabul edilen 4954 sayılı

²⁷² Ulutaş, Atabey, s. 15.

Türkiye Adalet Akademisi Kanunu 28. maddesine göre iki yıl olup, 01.07.2016 tarihli kanunla eklenen geçici 14. maddesi ile Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş yıllık süre içinde staj süresinin bir yılını tamamlayan adayların, HSK tarafından mesleğe kabul edilmeleri halinde atamaları yapılabilecektir. Geçici maddeye göre staj süresi avukatlık mesleğinden geçenler için altı aydır.

Her ne kadar bu düzenlemeler ile mevcut hâkim savcı sayısı nedeniyle oluşan boşluğun doldurulması hedeflenmiş ise de, bu durumun eleştiriye açık bir uygulama olduğu görülmektedir. Zira aşağıda üzerinde durulan, ülkelere göre hâkim savcı sayısı ile hukuk sistemi arasındaki gelişimin doğru orantılı olmadığı görülmektedir. HSK'nın Şubat 2018 tarihinde yayınladığı 2017 yılına ait faaliyet raporunda²⁷³ 2017 yılı sonu itibariyle Türkiye'de bulunan hâkim savcı sayısı 16.101 olup, 100.000 kişiye düşen hâkim sayısının 11 olduğu tespit edilmiştir. Bazı Avrupa Konseyi üye ülkeleri ile yapılan karşılaştırmada bu oranlar İngiltere-Galler'de 3, Fransa'da 10, Almanya'da 24, İtalya'da 11, İspanya'da 12, Yunanistan'da 21, Bulgaristan'da 31, Gürcistan'da 7'dir. 100.000 kişiye düşen savcı sayısı Türkiye'de 6,8 iken Konsey üyesi olan İngiltere-Galler'de 3,9, Fransa'da 2,8, Almanya'da 6,5, İtalya'da 3,4, İspanya'da 5,2, Yunanistan'da 5,3, Bulgaristan'da 20,4, Gürcistan'da 11,8'dir. Baz alınan ülkeler karşılaştırıldığında, kişi başına düşen hâkim savcı sayısı ile yargıya olan güven ve adalet hizmetlerinin orantılı olmadığı dikkat çekmektedir. İngiltere'de bu oranlar oldukça düşükken, Bulgaristan'da en yüksek seviyededir. Bu açıdan bakıldığında, hâkim savcı sayısının başlı başına hukuk ve adalet için yeterli olmadığı sonucu çıkmaktadır. Yeterli yargı mensubunun bulunması zorunlu olmakla beraber, sorunun diğer etkenlerle ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle adaylık süresinin yeniden gözden geçirilerek, ehliyet ve liyakate öncelik verilecek düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekir.

Günümüz tecrübesi göstermiştir ki, sayının çokluğu hiçbir şekilde adaleti sağlamak için kesin çözüm olamamıştır. Zaten aday sayısının çokluğu da yeterli araştırma ve performans ölçümü yapılmasına engel olmaktadır. Mesleğe kabul

²⁷³ Rapor içeriği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; <http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/HSK%202017%20YILI%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU.pdf>.

aşamasında acele etmeye gerek yoktur. Konunun zaman zaman da gündeme gelen hâkim savcı yardımcılığı ile beraber ele alınması daha doğru olacaktır. Belirli bir süre adayların hâkim ve savcılar yanında yardımcı olarak atanıp, gösterdikleri ehliyet ve liyakat, görev bilinci, bilgi ve tecrübesi, etik ilkelere belirtilen hususlar itibariyle kapsamlı değerlendirme yapılarak, mesleğe kabullerinin yapılması yerinde olacaktır. Bu sayede hem seçerken hak edenin alınacağı bir sistem getirilmiş olur hem de hâkim savcılara yardımcı olan kişiler sayesinde, onların iş yükü hafifletilerek asli işlerini yapmaları sağlanır. Osmanlı Devletinde kadı yardımcısı naiplerin bu görevi yaparak kadınların asli işlerini yapmaya imkân verildiği görülmektedir.

Öte yandan Avrupa birliğine üye bazı ülkelere ait mesleğe kabul şartları incelendiğinde farklı uygulamalar olduğu görülmektedir. Almanya'yı ele alacak olursak, staj süresi bulunmamaktadır. Ancak birinci devlet sınavından başarıyla geçenlerin, savcılık ve mahkemelerde, idari makamlarda, dava vekilliği ve müşavirliklerde iki yıl süreyle ortak eğitim alması zorunludur. Bu eğitim ile beraber yapılan ikinci devlet sınavı sonucu, başarılı olanlar Yargı makamında görev alabilme koşullarını kazanmaktadır. İkinci sınavdan başarılı olanların, hâkim olarak mesleğe atandıkları, ancak en az üç yıl en çok beş yıllık sürelerle Eyalet Adalet Bakanının gözetimi altında çalıştıkları görülmektedir. Deneme süresi içerisinde hâkimler bağımsız olmakla beraber, ilk iki yıl için sebep göstermeksizin, iki yıldan sonra ise alınan karar üzerine azledilebilmektedir. Bu deneme süresini başarıyla bitirenler, tam anlamıyla hâkim veya savcı olarak atanmaktadır.²⁷⁴ Görüldüğü üzere Almanya, hâkim ve savcılarını mesleğe kabul için acele davranmamakta, hâkim savcı teminatını belirli aşamalardan sonra sağlamaktadır. Bu şekilde seçim yapılırken daha dikkatli ve özenli davranılacağı açıktır.

²⁷⁴ Yay. Haz. : Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, *Avrupa Birliği Ülkelerinde Hâkim ve Savcılık Yüksek Yargı Organları Yargı Üst Kurulları*, Ed: Fatih DENİZKUŞLARI vd., Ankara, 2016, s.3-4., Belçika, en az bir yıllık avukatlık tecrübesi aramakta olup, staj süresi üç yıldır. DENİZKUŞLARI, s. 9-10. Benzer örnekler ve staj süresine ilişkin eleştiriler için ayrıca bkz; Serhat Sinan Kocaoğlu, "Türkiye Cumhuriyeti Yargı Sisteminin Temel Sorunu Hâkim (Savcı) Niteliği ve Bu Hususta Eklektik Bir Çözüm Önerisi Cassandra'nın Çılgılığı", *Ankara Barosu Dergisi*, S.3, 2011, s. 64 vd.

Mesleğe kabulden sonraki dönem içerisinde etik ilkelere aykırı birçok hareketin disiplin cezasına konu olacağı aynı Kanunun 62. maddesi ve devamında hüküm altına alınmıştır. Dikkat çeken düzenlemelerden bazıları şunlardır; 63. maddeye göre görevini düzensiz ve kayıtsız yapma, çalıştığı kişiler ile muhatap olduğu kişilere karşı kırıncı davranma uyarma cezasını, 65. maddede, resmi sıfatın verdiği saygınlık ve güven duygusunu sarsacak davranışlar, devlete ait araç ve gereçleri özel işlerde kullanma, görevini işbirliği ve uyum içinde yapılması engelleyici hareketler kınama cezasını, 66. maddeye göre, aşırı borçlanma ve süresi içinde mal beyanında bulunmama kademe ilerlemesinin durdurulması cezasını, son olarak da 68. maddeye göre mesleğin şeref ve nüfuzunu veya şahsi onur ve saygınlığı yitirmek, görevini doğru yapamayacağı kanısını uyandırmak, hatır ve gönül yoluyla ya da kişisel duygulara kapılarak görev yapmak, rüşvet aldığı veya irtikâpta bulunduğu kanısını uyandırmak, hediye almak, iş sahiplerinden borç istemek veya almak gibi hususlar da yer değiştirme cezasını gerektirir. Ayrıca 69. maddede meslekten çıkarma cezasını gerektiren fiiller belirtilmiş, son fıkrasında ise disiplin cezasını gerektiren fiillerin suç teşkil etmemesi ve hükümlülük sonucu doğurmasa bile mesleğin şeref ve onurunu, nüfuz ve itibarını bozacak nitelikte olması halinde meslekten çıkarma cezasının verilebileceği belirtilmiştir. Görüldüğü üzere kanun koyucu disiplin cezasını gerektiren fiiller dışında da meslek etiğine uygun olmayan ve kanunda sayılmayan fiillerin de meslekten çıkarma sonucu doğurabileceğini hüküm altına almıştır.

HSK İkinci Dairesince hâkim savcılar hakkında verilen bazı disiplin işlemlerine ilişkin kararlar Kurul sitesinde kişisel bilgilerden arındırılarak yayınlanmıştır. Bazı kararlara ilişkin yapılan incelemede, bila tarihli bir kararda²⁷⁵, hâkimin, duruşmaya başörtülü olarak gelen bir avukata, yasak olduğu gerekçesiyle duruşmaya ara vererek, davalı tarafa başka bir vekille temsil için davetiye çıkarılmasına karar verildiği, Kurul tarafından yapılan inceleme sonucu, 2802 Sayılı Kanunun 65/2 maddesi (1) bendi uyarınca kınama cezası vermiştir. Başka bir kararda²⁷⁶, bir kısım şüphelilerle beraber araç içerisinde uyuşturucu madde ile yakalanarak hakkında uyuşturucu madde ticareti suçundan kamu davası açılan

²⁷⁵ Karar için bkz; <http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9d841568-b87a-4918-8465-466807a86417.pdf>.

²⁷⁶ Karar için bkz; <http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/09bb3931-f82b-4248-95a4-0f7112febb15.pdf>.

Cumhuriyet savcısının 2802 sayılı kanununun 69. maddesi gereği meslekten çıkarılmasına karar vermiştir.

HSK'nın yukarıda ayrıntıları belirtilen 2017 yılına ait faaliyet raporunda yargı teşkilatı açısından önemli veriler ve önümüzdeki süreçte yapılması planlanan hedefler bulunmaktadır. Bilindiği üzere 6087 sayılı kanunun 13/1 maddesi ve Genel Sekreterlik ve Teftiş Kurulu Bürolarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmeliğinin 10. maddesi gereği 04.02.2016 tarihinde Kurul bünyesinde Yargı Etiği Bürosu kurulmuştur. Büronun kurulma sebepleri arasında, Bakanlar Kurulunca kabul edilerek TBMM tarafından onaylanan ve 6 Temmuz 2013 tarihinde Resmi Gazetenin mükerrer sayısında yayınlanan 10. Kalkınma Planında (2014-2018) yargıya ilişkin etik ilkelerin evrensel ölçütler ışığında belirlenerek hayata geçirilmesinin bulunması da vardır. Ayrıca Yargı Reformu Stratejisinde yargı mensuplarının etik kodlarının belirlenmesi, hedefler arasında bulunmakta olup, HSK'nın 2017-2021 Stratejik planında da yargıya olan güveni artırmak amacıyla yönelik olarak mesleki etik kuralları oluşturmak üzere çalışmalar yapılması hedefine yer verilmiştir. Faaliyet raporunda söz konusu hedeflere ulaşılabilmesi için, "Türkiye'de Yargı Etiğinin Güçlendirilmesi Projesinin" uygulanmaya başlandığı, proje kapsamında Türk Yargı Etiği Bildirgesinin yazım çalışmalarının tamamlandığı, HSK Genel Kurulu'nun anılan etik ilkeleri kabulü sonrasında yakın zamanda ilan edileceği belirtilmektedir. Hazırlanan Etik Bildirgenin, hâkim ve savcılar hakkında etik davranış ilkelerinin belirlenmesi, Kurul tarafından tavsiye ve danışmanlık görevleri de dâhil taleplerin alınması ve yargı mensupları tarafından iletilen hususlarda Kurul tarafından tavsiyede bulunması, yargıda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapılması ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek olunmasının hedeflendiği, yapılan işlem ve faaliyetlerin sekretaryasını yürütmek üzere Büronun kurulduğu belirtilmektedir.

Rapordan anlaşılacağı üzere Kurulun Yargı Etiği Bürosunu aktif hale getirerek, etik ilkeler oluşturacağı, bu kapsamda hazırlıklar yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, evrensel ilkeleri de içine alacak şekilde yerli ve milli ilkeleri kapsayan etik kodlar oluşturulması, yerinde bir düzenleme olacaktır. Kurul bünyesinde kurulan Yargı Etiği Bürosunun kapsamı genişletilerek, Kurula

bağlı olmakla beraber Yüksek Yargı Organları ve öğretim üyeleri dâhil çeşitli meslek gruplarının büroda çalışabilmesine olanak sağlanmalıdır. 1934 tarihli Hâkimler Kanunu ile uygulamaya konulan Haysiyet Divanına benzer şekilde sadece etik ile ilgili görevi bulunan etkili ve yaptırım gücü olan bir Kurulun oluşturulması yerinde olacaktır. Bu şekilde etik kültürün oluşması sağlanarak yargının sorunlarının tespiti ile giderilmesi sağlanabilir. Esasında ikili bir ayırım yapılarak adaylık öncesi ve mesleki kuralların ayrı ayrı belirlenerek tek bir mevzuat altında birleştirilmesi, meslek öncesi ilkeler oluşturulurken ehliyet ve liyakat ilkesinin en üst düzeyde sağlanması yerinde olacaktır.

Faaliyet raporuna göre, 2017 yılında HSK birinci dairesinin bakmış olduğu toplam karar sayısının 20.134 olduğu görülmektedir. Bu kararlardan 712 tanesi meslek içi eğitim bürosu, 6 tanesi yargı etiği bürosu, 18.194 tanesi de hâkim savcı şikâyet bürosunca alınan kararlardan oluşmaktadır. Hâkim ve savcılar hakkında disiplin işlemleri yönünden yapılan inceleme sonucu, 8.774 dosya hakkında şikâyet ve ihbarın işleme konulmaması, 3416 dosya hakkında ise soruşturma izni verilmesine yer olmadığına karar verilmiştir. Konumuz bağlamında, 2017 yılında 61 disiplin cezası, 7 tane yer değiştirme ve 14 kişiye meslekten çıkarma cezası verilmiştir. Şikâyet sayısı itibariyle ceza verilen hâkim savcı sayısı oldukça az sayıdadır. Kurulun hazırlamış olduğu raporda, mesleğe kabul edilen hâkim savcı aday sayısının 2015 yılında 66, 2016 yılında 4.612, 2017 yılında ise 741 olduğu görülmektedir. Bunlardan 3.838'i adli ve idari yargı hâkimlerinden, 1574 tanesi de savcılardan oluşmaktadır. 15 Temmuz 2016 tarihinden sonra yapılan ihraçlar nedeniyle oluşan boşluğun, kısa zaman içerisinde bu alımlarla giderildiği görülmektedir. Son olarak raporda, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığını güçlendirmek, yargıya olan güveni artırmak, hâkimlik ve savcılık teşkilatını, kurumsal altyapı ve kapasiteyi güçlendirmek, yargının etkin ve verimli çalışmasını sağlamanın amaç ve hedefler arasında olduğu belirtilmiştir.

Öte yandan Avrupa Komisyonu İlerleme Raporlarında, yargı teşkilatı yoğun bir şekilde eleştirilmeye devam etmektedir. Avrupa Komisyonunun 2013 tarihli ilerleme raporunda, Adalet Bakanı ve Bakanlık Müsteşarına verilen rol dâhil olmak üzere, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu'na yönelik eleştiriler vurgulanmış, Adalet Bakanı ile Adalet Bakanlığı Müsteşarı'na verilen

roller gibi hususların ele alması gerektiği belirtilmiştir.²⁷⁷ 09.11.2016 tarihli ilerleme raporunda da²⁷⁸, önceki yıllarda yapılan eleştirilerin devam ettiği, yargı kararlarında son yıllarda iyileşme görülmekle beraber son dönemde yapılan ihraçlar ve çok sayıda yapılan acele alımlar nedeniyle riskli bir durum olduğu belirtilmiştir. Ayrıca hâkim ve savcılara yönelik özel etik kurallar bulunmadığı, yargının iş yükünün azaltılarak hızlı bir şekilde yargılama yapılması gerektiği hususları belirtilmektedir. Konsey, 15 Temmuz 2016 tarihinden sonra yapılan ihraçlar nedeniyle oluşan boşluğu eleştirmiş ise de, yukarıda değinildiği üzere yeni alımlarla eski sayıya ulaşıldığı görülmektedir. Konsey'in ihraç nedeniyle yaptığı eleştirilerde, darbe girişimi tabirini kullanmakla beraber darbeyi gerçekleştiren örgütün varlığını görmemekte ve ihraçlar için HSK tarafından açıklanan kararlara dahi değinmemektedir. Ülkenin ve özede Türk yargısının olağanüstü bir dönemden geçtiği, ihraç olan birtakım hâkim savcılarının vermiş olduğu itiraflarda etik ilkelerin yok sayıldığı, örgüt tarafından hukukun araç olarak kullanıldığı gerçeği²⁷⁹ göz ardı edilmiştir. Son olarak 2018 tarihli ilerleme raporunda da²⁸⁰, önceki eleştirilerin genel olarak devam ettiği, yargı bağımsızlığı açısından geriye doğru bir gidiş olduğu, HSK'ya ilişkin yapılan değişikliğin Kurul'un bağımsızlığını zayıflattığı belirtilmiştir. Hâkim ve savcılarının mesleğe kabulünde ve terfilerde, objektif, liyakati esas alan kuralların eksikliği üzerinde durulmuştur.

²⁷⁷ 16 Ekim 2013 tarihli Avrupa Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46224&l=1>, E.T. 20.02.2018.

²⁷⁸ Rapor içeriği için bkz;

http://www.abgm.adalet.gov.tr/avrupabirligi/turkyargisi/ilerleme/Turkiye_Ilerleme_raporu_2016.pdf, E.T., 20.02.2018

²⁷⁹ Kamuoyuna yansıyan haberlere göre Ankara Cumhuriyet başsavcılığının yürüttüğü soruşturmalar kapsamında, Fetö Terör Örgütünün 2011 ve 2012 yıllarına ait hâkimlik sınav sorularını önceden temin ederek bir kısım mensuplarına verdiği, bu hususun örgüt üyelerinin kullandığı yazışmalar ve itirafçı beyanları ile sabit olduğu, sınav sorularıyla ilgili birçok şüpheli hakkında kamu davaları açıldığı ve yargılamaların halen devam ettiği, hatta sınav sorularını çaldığı tespit edilen eski hâkim savcı eş hakkında örgüt üyeliği suçundan haklarında hapis cezası verildiği görülmektedir. Bkz;<https://www.memurlar.net/haber/660193/feto-hakim-savci-adaylarina-sorulari-kota-ile-vermis.html> ,

<http://www.gazetevatan.com/sinav-sorularini-veren-feto-cu-hakime-7-5-yil-1142416-gundem/>.

<http://www.star.com.tr/guncel/feto-askeri-hakimlik-sinav-sorularini-da-sizdirmis-haber-1319764/>.

E.T. 06.04.2018.

²⁸⁰ Orijinal metin için bkz; <https://www.ab-ilan.com/20180417-turkey-report/>.

II. ULUSLARARASI BELGELER

A. Bangalor Yargı Etiği Kuralları

Hâkimlerin görevlerini yerine getirirken uymaları gereken vasıfları belirleyen en önemli Uluslararası metinlerden biri Bangalor²⁸¹ Yargı Etiği Kuralları'dır.²⁸² Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun 23 Nisan 2003 tarihli oturumunda kabul edilmiş olan Bangalor Yargı Etiği İlkeleri, Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nun 27.06.2006 gün ve 315 sayılı kararı ile de benimsenmesine karar verilmiş ve tüm teşkilata duyurulmuştur. Bu belgede hâkimlerin uyması gereken altı temel değerden bahsedilmiştir. İkelere ait metnin önsözünde, hâkimlere yönelik etik davranış standartları oluşturmak, onlara rehberlik sunmak, yargı etiği üzerine bir çerçeve sunarak yol göstermek olduğu belirtilir. Bu ilkeler, hâkimlere yönelik etik davranış ilkelerinin standardını oluşturmak amacıyla tasarlanmış, hâkimlere rehberlik etme ve ilkeler konusunda yargıya çerçeve sunma amacını taşımaktadır. Nitekim uygulama metninde, kendi hukuk sistemlerinde bu ilkeleri uygulamaya yönelik organları bulunmayan yargı teşkilatlarına, bunları temin etmek için etkili tedbirler alması gerektiği üzerinde durulmuştur. Öte yandan etik ilkelerin Anayasanın 90. maddesi kapsamındaki usule göre kabul edilmemiş olsa da, gerek HSK'nın bu ilkelerin benimsenmesine karar vermesi, gerekse de Yargıtay'ın hâkim ve savcılar hakkında vermiş olduğu bir kısım kararlarda bu ilkelere doğrudan atıf yaptığı görülmüştür. YCGK 2007 yılında vermiş olduğu bir kararda²⁸³ hâkim ve savcılarının evrensel anlamda kendilerini bağlayan bu hukuk kurallarına uymaları gerektiğini belirtmiştir. Bu ve benzer kararlara ilerleyen kısımda değinilecektir. Şimdi bu ilkelere değinilecektir.

1. Bağımsızlık

Bangalor yargı etiği ilkelerine göre en önemli ve birinci ilke bağımsızlıktır. Buna göre “*Yargı bağımsızlığı, hukuk devletinin ön koşulu ve adil*

²⁸¹ Hindistan'da bir şehir.

²⁸² Türkçe metin için bkz;

<http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/4a92e0cc-e94b-4912-aaf9-5dfc5b885e98.pdf>.

²⁸³ YCGK'nun 20.11.2007 tarih ve 2007/5-83 esas, 2007/244 sayılı kararı. Benzer bir kararda da, hâkimin tahliye konusunda aracılarda görüşmesi, menfaat teminine yönelik beklenti içine girmesinin, Bangalor Yargı Etiği İlkelerine aykırılık teşkil edeceği, mevcut olayın görevde yetkiyi kötüye kullanma suçunu oluşturacağı belirtilmiştir. YCGK'nun, 22.01.2008 tarih ve 2007 5 MD/101, 2008/3 Sayılı kararı.

yargılanmanın temel garantisidir (İlke 1.).” Hâkim, dışardan gelen müdahalelere, rüşvet, tehdit, baskı gibi dış etkilerden uzak bir biçimde vicdani kanaatlerine göre hukuka uygun şekilde yargısal görevlerini yerine getirmelidir (İlke1.1). Ayrıca hâkim hem genel olarak yasama ve yürütme organlarından hem de davanın tarafları ile olan ilişkilerinde bağımsız olmalıdır. Aynı zamanda makul bir gözlemci, hâkimin dış etkenlerden bağımsız olduğuna kanaat getirmelidir. Diğer bir deyişle bağımsız olmak kadar bağımsız görünmek de önemlidir. Ayrıca hâkim tek başına karar vereceği hallerde meslektaşlarından da bağımsız olmalı, onların etkisi altında kalmadan karar vermelidir (İlke 1.1-1.6). Ülkemiz açısından yukarıda değinildiği üzere mahkemelerin bağımsızlığı, 1982 Anayasasının 9. maddesi ile hüküm altına alınmıştır.

Doktrinde yargı bağımsızlığının, görevin icrası sırasında ve görevin icrası dışında olmak üzere ya da bireysel kurumsal, iç ve dış bağımsızlık olarak ele alındığı görülmektedir. Görevin icrası sırasında bağımsızlık, hâkimin atanma ve mesleğine ilişkin güvencenin verilmesi, görev süresi ve çalışma koşullarına ilişkin güvence, ekonomik bağımsızlığın temini amacıyla maaş ve emekli aylığı güvencesi, iç işleyişte ve meslektaşlarına karşı bağımsızlık ve bağımsız bir görünüm olmayı gerektirir. Ayrıca hâkimin görevin icrası dışında da bağımsız olması gerekir. Siyasi faaliyetlerinde ve sosyal ilişkilerinde dikkatli olması gerekir. Hâkimin toplumdan soyutlanmadan sosyal faaliyetlerde bulunması insan olmanın sonucu iken bu faaliyetleri yerine getirirken normal insanların sergilediği seçicilikten daha fazlasını sergilemesi gerekir.²⁸⁴

İnsan Hakları Evrensel Beyannameinde de bağımsız ve tarafsız mahkemenin önemi vurgulanmaktadır (m.10). AİHS'nin 6'ncı maddesinde “*Herkes, gerek medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili nizalar, gerek cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini istemek hakkına sahiptir*” denilerek bağımsızlık ve tarafsızlık ilkesi üzerinde durmaktadır.

²⁸⁴ Sibel İnceoğlu, *Yargı Bağımsızlığı ve Yargıya Güven Ekseninde Yargıcın Davranış İlkeleri*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 15-83.; AİHM 28.07.1984 tarih ve 7819/77, 7878/77 başvuru numaralı 1984 tarihli Campbell ve Fell v. Birleşik Krallık davasında, bağımsız bir görünümü olmayan mahkemenin AİHM'nin 6/1 maddesini ihlal ettiği vurgulanmıştır. İnceoğlu, 2008, s. 27.

Yargının bağımsız olması gerektiğine kuşku yoktur. Ancak bu bağımsızlık hâkim için bir güvence olup, buna mukabil yargılama faaliyetinde serbestçe ve dilediği gibi davranma hakkı vermez. Bağımsızlık, etik ilkelere ve hukuka uygun olmalıdır. Bağımsızlığı zedelemeyecek şekilde denetim yapılması, bu denetimi yapan organların da bağımsız ve tarafsızlığını koruması gerekir. Osmanlı Devleti uygulamasında kadıların devlet otoritesinden tamamen serbest ve vicdani kanaatlerine göre karar verdikleri, Padişahların bu bağımsızlık ve tarafsızlığa sadık kaldıkları görülmektedir.²⁸⁵

2. Tarafsızlık

Bangalor ilkelerine göre yargı görevinin tam ve doğru bir şekilde yerine getirilmesi tarafsızlık ile mümkündür. Tarafsızlığın, verilen karar için geçerli olduğu gibi karar verilmeden önceki süreç için de gerekli olduğu vurgulanmıştır (İlke 2). Bunun yanında hâkimin, görevini yerine getirirken tarafsız, önyargısız, iltimasız olması (2.1), hâkimin mahkeme içinde ve dışında tarafsızlığını artıracak davranışlar içerisinde olması (2.2), reddini gerektirecek durumlardan kaçınması gerektiği belirtilir (2.3). Hâkim, tarafsızlık ilkesine aykırılık nedeniyle reddini gerektirecek durumlara yol açmamalı, önüne gelme ihtimali olan dava ve olaylar hakkında yorum yapmamalıdır. Hâkim, tarafsız olamayacağı izlenimi verir ya da makul bir gözlemcide böyle bir izlenim oluşursa hâkimin davadan çekilmesi gerekir. Bunun yanında acil hallerde yapılacak işleri yapmaya devam etmelidir (2.5).

Görüldüğü üzere tarafsızlık ilkesinden kastedilen, bağımsızlık ilkesinde olduğu gibi fiili tarafsızlıktan, hâkimin görünüş itibariyle de tarafsız olması gerektiğidir. İç hukukumuzda tarafsızlık ilkesine aykırılık Hakimler ve Savcılar Kanununa göre disiplin cezasını gerektirir.²⁸⁶ Bununla beraber tarafsızlık ve bağımsızlık ilkeleri birbirleriyle bağlantılı olup tarafsızlığın ön koşulu bağımsız olmaktır. Değindiği üzere Anayasaya 2017 yılında mahkemelerin bağımsızlık yanında tarafsız olması da metne işlenmiştir.

²⁸⁵ Avcı, s. 50.

²⁸⁶ Sibel İnceoğlu, “Yargı Etiği Bakımından Uluslararası Belgeler Işığında Türkiye Uygulaması”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, Ankara, 2013, s.89.; Tarafsızlık ile ilgili ayrıca bkz: Levent Gönenç, *Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı*, Tepav Anayasa Çalışma Metinleri, 2011.

Günümüz hukukunda hâkimin tarafsızlığını yitirdiği veya tarafsız kalamayacağı durumlarda hâkimin davadan çekilmesi ya da hâkimin reddine yer verilmiştir. 12.01.2011 tarihinde kabul edilen ve 04.02.2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu 34-49. maddeleri arası hâkimin davaya bakmaktan yasaklılığı ve reddine ilişkin hükümler içermektedir. 34. maddeye göre, hâkimin davaya bakmaktan yasaklı olduğu haller, kendisi, eşi, altsoy, üstsoy, evlatlık, 3. derece dâhil kayın hısımlığı, nişanlılık, taraflardan birinin vekil, vasi, kayyım, yasal danışman gibi görevleri üstlenmesi sayılmıştır. 36. madde ile de ret sebepleri hüküm altına alınmıştır. Bunlar, taraflara yol göstermiş ya da öğüt vermiş olma, taraflara ya da başka birine görüşünü önceden açıklama, davaya ilişkin daha önceden tanık ve bilirkişi olarak beyanının alınması, aynı davada hâkimlik ya da hakemlik yapması, davanın 4. derece dâhil yan soy hısımlarına ait olması, taraflarla aralarında düşmanlık bulunması halleridir. Benzer düzenlemeler 17.12.2004 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 22-32. maddelerinde hüküm altına alınmıştır. 24. maddeye göre ret sebepleri arasında, hâkimin davaya bakamayacağı haller ve tarafsızlığını şüpheye düşürecek diğer sebepler bulunmaktadır.

Bangalor ilkelerinde de bu hususa değinilmiştir. Hâkimin davanın taraflarıyla ilgili önyargı içinde olması ya da taraflılık içinde olması, davayla ilgili delil niteliğinde bilgiye sahip olması, olaya ilişkin tanık sıfatının bulunması veya daha önceden o olayla ilgili avukat olarak görev yapması, görülen davada ailesinden birinin maddi bir menfaatinin bulunması hallerinde davadan çekilmelidir (2.5). Esasında makul bir gözlemci açısından tarafsızlığın sağlandığının görülmesi kadar hâkimin tarafsız olup olamayacağını en iyi kendisi bileceğinden şüpheye düştüğü takdirde davadan çekilmesi gerekir.

Hâkim, devam eden davayla ilgili davanın taraflarıyla iletişim kurmamalı, devam etmekte olan davayla ilgili yorum yapmamalı, gerek duruşma içinde gerekse de duruşma dışında hâkimin reddine sebebiyet verecek hal ve hareketlerden kaçınmalıdır.²⁸⁷ Öte yandan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesinin 10. maddesinde bağımsız ve tarafsız mahkemeye vurgu

²⁸⁷ Inceoğlu, 2008, s. 84-87.

yapılarak, herkesin davasını bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde görülmesini isteme hakkı olduğu hüküm altına alınmıştır.

3. Doğruluk

Bangalor ilkelerine göre yargı görevinin düzgün ve doğru bir şekilde yerine getirilmesinde doğruluk esastır. Hâkim, makul bir gözlemci açısından kınanacak davranışlardan kaçınmalı, hal ve davranışları ile toplumu dürüstlüğüne olan inancını kuvvetlendirici olmalıdır (3.1). Hâkimin hal ve davranışları, yargının doğruluğuna ilişkin kuvvetlendirici nitelikte olmalıdır. Adaletin gerçekleşmesinin yeterli olmadığı, sağlandığının görüntüsünün de yansıtılması gerektiğine vurgu yapılmıştır (3.2). Mecelle kısmında bahsi geçen müstakim terimi doğruluk ilkesini de kapsayan daha geniş bir amacı ifade etmektedir.

4. Dürüstlük

Bangalor ilkelerine göre hâkim, tüm faaliyetlerini yerine getirirken dürüst olmalı ve dürüst bir görüntü vermelidir(4). Bu ilkeye göre, hâkimin uygunsuz davranışlardan uzak durmalı (4.1), yargı göreviyle uyumlu şekilde davranmalı (4.2), mahkeme işlemlerinde hukuk mesleğini yerine getirenlere karşı tarafsızlık ve iltimas görüntüsünden kaçınmalıdır (4.3). Sosyal ve diğer ilişkilerinin mesleki davranış ve kararlarını etkilemeye izin vermemeli (4.8), mesleğin itibarını kendisi, ailesi ya da herhangi birine menfaat sağlayacak şekilde kullanmamalıdır (4.9). Mesleği nedeniyle öğrendiği gizli bilgileri başka amaçlar için kullanmamalı ve ifşa etmemelidir (4.10). Ayrıca hâkimin, görevli iken avukatlık yapamayacağı (4.12), ancak hâkimlerle ilgili derneklere katılabileceği, dernek kurabileceği (4.13) belirtilir.

Dürüstlük kuralı 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 2. maddesi ile hukukun koruması altındadır. Maddeye göre herkesin, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kuralına uyması zorunlu olup, bir hakkın açıkça kötüye kullanımının hukuk düzeni tarafından korunmayacağı hüküm altına alınmıştır.

Dürüstlük ilkesi gereği hâkim, bütün faaliyetlerinde mesleğe yaraşır bir tutum içinde olmalıdır. Ayrıca hâkimin, mesleğe yakışmayan tutum ve

davranışlardan kaçınması gerektiği, mesleğinin onuruyla uyumlu şekilde hareket etmesi, malvarlığının şeffaf olması ve gerekli bildirimlerin yapılması gerektiği, mesleği esnasında öğrendiği bilgileri yargısal görevi dışında kullanmaması gerektiği üzerinde durulmuştur. Makamın kendisine verdiği saygınlığı gerek kendisi gerekse de bir başkasına özel çıkar sağlamak amacıyla kullanmamalıdır. Hatta bu ilke ile hâkimin, kendisini etkileyebilecek mevkide olduğunu hissettiren kişilere müsaade etmemesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca hâkimin hediye almaması, başka hukuki bir görevde bulunmaması gerekir.

5. Eşitlik

Hâkimlik makamının asıl görevi, herkesin mahkemeler önünde eşit muameleye tabi tutulmasını sağlamaktır. Bununla beraber hâkimin, insanlar arasında çeşitli nedenlerle olan farklılıkları bilmesi, bu farklılıkların davayla ilgisi olmadığını bilerek hareket etmesi gerekir (5.1). Herhangi bir gruba karşı söz ve davranışlarıyla önyargılı ve taraflı olmaması (5.2), gerek davanın tarafları, tanıklar, avukatlar gerekse de mahkeme personeli ve meslektaşlarıyla olan davranışlarında eşitlik ilkesine uygun hareket etmesi gerektiği belirtilmiştir (5.3). Eşitlik ilkesi ile amaçlanan diğer bir hususun hâkimin tarafsızlığı olduğu görülmektedir.

Eşitlik ilkesi hukukumuzda, anayasal güvence altındadır. Anayasanın 10. maddesinde yer alan düzenleme ile herkesin ayırım gözetmeksizin Kanun önünde eşit olduğu, kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olup devletin bu eşitliği sağlamakla yükümlü olduğu, hiçbir kişiye imtiyaz tanınamayacağı hüküm altına alınmıştır. Maddenin son fıkrasına göre devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde eşitlik ilkesine uygun hareket etmek zorundadır.²⁸⁸

Mahkemenin adil yargılama yapabilmesi, eşitlik ilkesinin sağlanmasıyla mümkündür. Bu açıdan ele alındığında hâkimin, davayla ilgisi olan herkese karşı

²⁸⁸ 5735 sayılı Kanununun 1. maddesiyle bu fıkraya “bütün işlemlerinde” ibaresinden sonra gelmek üzere “ve her türlü kamu hizmetlerinden yararlanılmasında” ibaresi eklenmiş ise de, bu ibare, “Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları gözetildiğinde, Anayasa’nın 10. ve 42. maddelerinde yapılan düzenlemenin, yöntem bakımından dini siyasete alet etmesi, içerik yönünden de başkalarının haklarını ihlale ve kamu düzeninin bozulmasına yol açması nedeniyle laiklik ilkesine açıkça aykırı olduğu” iddiasıyla Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. İptal kararı için bkz; Anayasa Mahkemesinin 22Ekim 2008 tarih 27032 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 05.06.2008 tarih ve 2008/16 esas, 2008/116 karar sayılı kararı.

eşit davranması gerektiği gibi toplumda da bu izlenimi vermesi gerekir. Ayrıca insanlar mahkemeye müracaat ettiklerinde ilk olarak adliye çalışanları ile iletişim kurmaktadır. Hâkimin göstermesi gereken eşitlik ilkesinin adliye personeli açısından da sağlanması oldukça önemlidir. İnsanların mahkemeye saygılı olmaları yanında mahkemenin de o saygıyı koruması gerekir. Zira mahkemeler hâkim ile yardımcıları durumunda bulunan personeli de kapsamaktadır.

6. Ehliyet ve Liyakat

Bangalor ilkelerine göre ehliyet ve liyakat hâkimlik görevinin gereği gibi icrası bakımından ön koşuldur (İlke 6). Bu ilkeye göre, ehliyet ve liyakat, hâkimin yargısal görevinin tüm faaliyetlerinin önünde yer alır (6.1). Hâkim, mesleki faaliyetini yargısal görevine adanmalı, yargı makamı ve mahkeme işleriyle alakalı bu ilkeye uygun hareket etmelidir (6.2). Mesleki bilgisini, tecrübesini ve niteliklerini korumak ve artırmak için gerekli tedbirleri almalı, bu amaçla sunulan eğitim ve diğer fırsatlardan yararlanmalı (6.3), Uluslararası sözleşmeler ve insan haklarına ilişkin belgeleri takip etmelidir (6.4). Yargısal faaliyette bulunurken etkin ve adil bir şekilde hareket ederek görevini makul bir sürede yerine getirmeli (6.5), bunu yerine getirirken de mahkeme düzeni ve davranış uygunluğunu sağlamalı, diğer kişilerle ilişkilerinde sabırlı, vakur ve nazik olmalı, aynı davranış biçimini idaresi ve denetimi altında bulunan kişilerden de talep etmelidir (6.6). Yargısal görevini en uygun şekilde yerine getirecek davranışta bulunmalıdır (6.7).

Yargıtay Başkanlığı, 19.10.2017 tarihinde, Yargıtay Birinci Başkanı, başkan vekilleri, daire başkanları, üyeler ve tetkik hâkimlerini kapsayan, Yargıtay Yargı Etiği İlkelerini²⁸⁹ kabul ederek bu konuda önemli bir adım atmıştır. İlkeler Yargıtay bünyesinde bulunan hâkimleri kapsamakta ise de Yargı üyeleri adına iç hukukta düzenlenen ilk metin olma özelliğini taşımaktadır. İlkelerin Bangalor İlkeleriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. İlkeler, bağımsızlık, tarafsızlık, dürüstlük, mesleğe yaraşırılık, eşitlik, ehliyet ve özen olmak üzere altı başlık altında toplanmıştır. İçerik itibarıyla Bangalor İlkeleriyle benzerlik gösterse de yeni tanımlamalar ve yetkisi ve yapılan işin niteliği gereği, olumlu eklemeler yapıldığı görülmektedir. Örneğin, bağımsızlık ilkesi incelendiğinde, hâkimin

²⁸⁹ Metnin tamamı için bkz;

<https://www.yargitay.gov.tr/documents/YargiEtiğiIlkeleri.pdf>. E.T. 04.04.2018.

kamuoyu tepkisi, eleştiri ya da uygunsuz çıkarlar nedeniyle hukuktan sapmaması (İlke 1.3), yasama ve yürütme organlarıyla uygunsuz ilişkilerden ve etkisinden uzak olması, ayrıca makul bir kişinin gözünde de bunu sağlaması gerektiği (İlke 1.5), her türlü baskı, dış etkenler, teşvik, tehdit veya müdahaleden uzak bir şekilde, hukuku kendi vicdani kanaatine uygun olarak ve somut gerçeklere ilişkin kendi değerlendirmesine dayanarak, yargı görevini bağımsız olarak yerine getirmesi gerektiği belirtilmiştir (İlke 1.8).

Diğer yandan hediye alma ve hâkimin hediye vermesi ile ilgili Bangalor İlkelerinden daha ayrıntılı ve ileri düzenlemeler ortaya koyduğu söylenebilir. Mesleğe yaraşırılık ilkesi içerisinde düzenlenen hediye konusunda, hâkimin hediye kabul etmeyeceği belirtilir. İstisnai olarak, tarafsızlık ilkesini zedelememek şartıyla yüksek maddi değer taşımayan sembolik, hatıra kabilinden hediye, ödül ve benzeri şeyi alabileceği, mevzuat kapsamında belirtilen değer üzerindeki hediyelerin kurum müzesinde saklanacağı, Uluslararası protokol, nezaket, teamül veya kurumsal nezaketin gerektirdiği hallerde hediye kabulünün yasak kapsamı dışında olduğu belirtilir. Ayrıca hâkimin, beklentisi olduğu izlenimine yol açacak şekilde hediye veremeyeceği düzenlenerek daha ileri düzeyde tanımlama yapılmıştır (4.13). Yine ehliyet ve liyakat ilkesi başlığı altında, hâkimin mesai saatlerine uymalı ve idaresi altındaki kişilerin de uymasını sağlamalı (İlke 6.3), görevli olduğu mahkemede adil olmalı, bu cümleden hareketle daire başkanının dosyaların üye ve tetkik hâkimleri arasında adil şekilde dağıtılmasını sağlaması gerekir. Yerinde bir düzenleme ile hâkimlerin davranışlarının etik ilkelere uygunluğu hakkında önerilerde bulunmak üzere Yargı Etiği Danışma Kurulu kurulmuştur. Hâkimler de etik davranışlarla ilgili Kurul'dan görüş isteyebilir. Kurul kararları bağlayıcı olmayıp tavsiye niteliğindedir. Kurulun gerek resen gerekse de görüş istemi üzerine değerlendirme yapabilmesi isabetli olmuştur. Bu şekilde Yargıtay, kendi görev tanımını da kapsar şekilde, Uluslararası metinler ışığında, yerli ve milli bir Etik İlkeler benimsemiştir. Yargı kurumları açısından, ilk olması nedeniyle önemli olup, Danışma Kurulu'nun faal olarak çalışabilmesine imkân sağlayıcı tedbirlerin alınması oldukça önemlidir.

Ehliyet ve liyakat, eşitlik, doğruluk ve dürüstlük gibi Bangalor ilkelerinde üzerinde önemle durulan hususların Mecelle'de çok daha kapsamlı ve geniş

şekilde ele alındığı bir gerçektir. Hatta bu hususla ilgili olarak Bangalor İlkelerini hazırlayan heyette bulunan Nihal Jayawickrama, 2009 yılında ülkemizde yapılan bir çalıştayda, yargı etiği ilkelerini anlatırken, bahsettiği hususların Mecelle’de olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine kendisi de, Bangolar Etik İlkelerini hazırlarken üye ülkelerin hukuk sistemlerine, medeniyetlerine baktıklarını, en çok Mecelle’den faydalandıklarını belirtmiştir.²⁹⁰ Bu sözleri bizler için adeta ders niteliğindedir. Bu açıdan Mecelle’de hüküm altına alınan hususların günümüz yargı etiği ilkelerine ışık tuttuğu düşünüldüğünde, HSK’nın bu yılki hedefleri arasında belirtilen Türk Yargı Etiği Bildirgesini hazırlanırken, Mecelle’de bulunan düzenlemelerin günümüze uyarlanmış şeklini oluşturup hukuk sistemimize dâhil etmemiz gerekir.

B. Savcılar İçin Budapeşte İlkeleri

31 Mayıs 2005 tarihinde Macaristan Başsavcılığı işbirliği ile Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Savcılar Konferansı düzenlenmiştir. Konferans sonucu, Savcılar İçin Etik ve Davranış Biçimlerine İlişkin Avrupa İlkeleri “Budapeşte İlkeleri” kabul edilmiştir.²⁹¹ Bu ilkelerin, HSK tarafından 10.10.2006 tarih ve 424 sayılı karar ile benimsenmesine karar verilmiştir. Giriş kısmına göre, savcılar, ceza adalet sisteminde kilit rolleri bulunan, bazı yargı sistemlerinde meşruiyetin genel koruyucuları olarak diğer görevleri bulunan kişilerdir. Hazırlanan rehber ilkeler, savcılarının görevlerinin icrasına ilişkin etik ilkeler konusunda ulusal düzeyde rehber olarak değerlendirilen genel ilkeler olarak görülmelidir. İlkelerin amacı, savcılardan beklenen davranış ve uygulama standartlarını ortaya koymaktır. Bangalor ilkelerinde olduğu gibi Budapeşte İlkeleri de HSK tarafından benimsenmiş, iç hukukta bağlayıcı hale gelmiş ve Yargıtay’ın kararlarında atıf yapılarak bağlayıcı olduğu belirtilmiştir. İlkeler dört ana başlıkta ele alınmıştır.

Birinci ilke, temel görevlere ilişkin olup, mesleğin amaçları üzerinde durulmuştur. Buna göre, savcılar, her zaman ve her koşulda, görevini daima

²⁹⁰ Bilal Eryılmaz, “Devlet ve Etik Kavramı”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, Ankara, 2013, s. 50.; Hondu, s. 154.

²⁹¹ Türkçe metin için bkz;

<http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/d28e036f-72e3-4db7-a602-b86c198eb73c.pdf>. E.T. 04.04.2018

hukuka uygun şekilde yerine getirmeli, bunu yaparken de adil, tarafsız, tutarlı ve hızlı davranmalıdır. İnsan onuru ve insan haklarına saygı duymalı, bu değerleri korumalı ve desteklemeli, toplum adına ve kamu yararına hareket ederek toplumun genel menfaatleri ile bireylerin hak ve menfaatleri arasında adil bir denge kurarak görevini ifa etmelidir (İlke I).

İkinci ilke, genel olarak mesleki davranışlar başlığı altında düzenlenmiştir. Buna göre, savcılar her zaman meslek standartlarına bağlı kalmalı, mesleğin onur ve şerefini korumalı, profesyonel şekilde hareket ederek dürüstlük ve itina konusunda yüksek seviyede bulunmalı, görevini yaparken hukuka uygun ve her türlü uygunsuz etkiden bağımsız olarak çalışmalıdır. Bilgi ve eğitimine dikkat ederek, hukuki ve sosyal gelişmeleri takip etmelidir. Tarafsız ve tutarlı olmalı ve öyle görünmeye çalışmalıdır. Görevlerini yerine getirirken âdil, korkusuz ve önyargılı olmamalı, bireysel ya da belli bir kesimin, kamu ya da medya baskısının etkisinde kalmamalıdır. Eşitlik ilkesine uymalı, bu kapsamda herhangi bir kimseye ayrımcılık yapmamalıdır. Mesleki gizliliği koruyarak görevi kapsamında görüştüğü bireylerin menfaatlerini, özel bilgilerini, onların kaygılarını dikkate almalıdır. Saygı ve nezaket ölçülerine dikkat etmeli ve kişisel ve mali çıkarlarının davranışlarına yön vermesine engel olmalıdır (İlke II).

Üçüncü ilke, ceza soruşturmaları çerçevesinde mesleki davranış kurallarına ilişkin olup, bu soruşturmaları yürütürken uyulması gereken kurallara ilişkindir. Bu ilkeye göre savcılar ceza soruşturması kapsamında görev yaparken adil yargılanma hakkı ilkesini desteklemeli, görevini adil, bağımsız, tarafsız ve hukuka uygun, masumiyet karinesi ilkesine saygılı, tarafların eşitliği ilkesini koruyan şekilde yerine getirmelidir. Karar alırken, mümkün olduğunca hızlı olmalı, dosya hakkında karar vermeden önce gerekli ve makul tüm soruşturma ve incelemeleri yapmalı, bunu yaparken sanığın lehine ya da aleyhine olup olmadığına bakmamalıdır. Suç konusu olmayan durumlarda dava açmamalı, delillerin yasal olmasına dikkat etmeli, insan haklarını ağır şekilde ihlal ederek delil toplayan sorumlu kişilere karşı gerekli tedbirleri almalı, adil bir karar için mahkemeye yardım etmelidir (İlke III).

Son bölümde düzenlenen dördüncü ilke ise özel yaşamdaki davranışlara ilişkindir. Bu ilkeye göre savcılar özel yaşamlarındaki faaliyetleri nedeniyle, yaptıkları görevi dürüst, âdil, tarafsız bir şekilde yerine getirmeli, ayrıca bunun gibi makul algılara zarar vermemelidir. Her zaman hukuka saygılı, kamu güvenini muhafaza eder şekilde, görev nedeniyle öğrendiği bilgileri çıkarlarına alet etmeden, üçüncü kişilerden gelen hediye, ödül, menfaat, teşvik ve konukseverliği kabul etmemeli, dürüst, hakkaniyete uygun ve tarafsız bir şekilde görevini yürütmelidir (İlke IV).

Görüldüğü üzere Budapeşte İlkeleri, savcılarının hem görevleri esnasında hem de özel hayatlarına ilişkin etik ilkeler belirlemiştir. Genel manada Bangalor Etik İlkeleri ile benzer yönleri bulunmakla beraber, görev tanımlarındaki farklılıklara ilişkin düzenlemeler getirmiştir. İlkelerin evrensel nitelik taşıdığından kuşku yoktur.

YCGK'nun ayrıntıları yukarıda belirtilen 2007/5-83 sayılı Cumhuriyet savcısı hakkında vermiş olduğu bir kararda, yargı mensuplarının bağımsızlık, tarafsızlık, doğruluk, tutarlılık, dürüstlük, eşitlik, ehliyet ve liyakat koşullarını taşımaları gerektiğini belirtmiştir. Karar içeriğine göre hâkim ve savcılar görevlerini yerine getirirken, Bangalor Yargı Etiği İlkeleri ile Savcılar için Etik ve Davranış Biçimlerine İlişkin Avrupa Esasları "Budapeşte İlkeleri" kurallarına uygun şekilde davranmalıdır. Bu ilkelerin ulusal hukuk normları ve evrensel anlamda kendilerini bağladığı belirtilmiştir. Genel Kurul içtihadına konu olayda etik ilkelerden bağımsızlık, tarafsızlık, doğruluk ve tutarlılık, eşitlik ve dürüstlük gibi evrensel etik kuralların hiçe sayıldığı belirtilerek doğrudan atıf yapıldığı görülmektedir. Sonuç olarak hukuka ve etik kurallara aykırı davranışların, kişilerin mağduriyetine, kamunun zararına neden olması ya da kişilere haksız kazanç sağlaması durumunda Türk Ceza Kanunu 257. maddesinde düzenlenen görevi kötüye kullanma suçunu oluşturacağını belirtir.

Benzer şekilde Genel Kurulun 20/11/2007 tarih ve 5MD 83/244 esas sayılı kararında, Cumhuriyet savcısının yürütmüş olduğu soruşturma ya da duruşmasına katıldığı davayla ilgili yemek davetini kabul ederek hali hazırda avukatı bulunan tarafa başka bir avukat tavsiye ederek, görev yaptığı mahkemeye

yardımcı olacağı algısı oluşturduğu, bu durumun görevi kötüye kullanma suçunu oluşturacağını belirtmiştir. Benzer şekilde karar metninde Bangalor ve Budapeşte Etik İlkelerine atıf yapıldığı görülmektedir.

Bilindiği üzere yargı yetkisi, Anayasanın 9. maddesine göre bağımsız mahkemelerce kullanılır. Buna rağmen 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 6/1-d maddesinde yargı görevi yapan deyiminde Cumhuriyet savcıları da sayılmıştır. Aynı şekilde Hâkimler ve Savcılar Kanunu ve HSK Kanunu, savcıları bağımsız bir konuma getirmiştir. Kanun metinlerinde genelde hâkim ve savcı beraber kullanılmakta, bu da savcıları bağımsız bir konuma getirmektedir. İç hukukta savcıların adli görevlerini yerine getirirken herhangi bir yerden emir ve talimat almalarını öngören düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle yasa koyucunun iradesi, savcıların bağımsız ve tarafsız olması yönündedir. Savcının soruşturma işlemlerini yerine getirirken tarafsız olması gerektiği, ancak kovuşturma aşamasında tarafsız kalamayacağı ileri sürülmüştür. Bununla ilgili, AİHM, 10.10.2000 tarih ve 42095/98 sayılı Dakaras v. Litvanya kararında, yargılamanın taraflarından biri olan savcının, taraflı davranabileceğini, sanığa ilişkin mahkûmiyet talebinin masumiyet karinesini ihlal etmediğini belirtir.²⁹² Savcıların idari görevlerini bir kenara bırakırsak, adli görevlerini yerine getirirken bağımsız ve tarafsız olmaları gerektiğine kuşku yoktur. Dava açma dışında, kovuşturmayaya yer olmadığına karar verme, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, uzlaştırma bürosuna gönderme gibi kararlar da verebilmektedir. Şüphesiz bu kararlar aşamasında da bağımsız ve tarafsız olmalıdır. Konum itibarıyla kamu menfaatlerini korusa da karar aşamasında bu ilkelerden taviz vermemelidir.

Savcıların idari görevleriyle ilgili olmak üzere, Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü'nün 05.08.2015 tarih ve 8453 sayılı işlemi ile terör olayları ile ilgili olarak, alınacak tedbirleri, uygulamaları kurumlar arası iş birliğini ve eş güdümü sağlamak üzere Başbakanlık Müsteşarlığının başkanlığında kurum temsilcilerinin katılımı ile Başbakanlık Koordinasyon Merkezi kurulmuştur. Bu kapsamda illerde vali, ilçelerde de kaymakamın başkanlığında güvenlik ve asayiş koordinasyon merkezleri kurularak her hafta toplantı yapılması, toplantıya kurum

²⁹² Süleyman Özar, “Yargı Bağımsızlığı Bağlamında Adalet Bakanı'nın HSYK ve Cumhuriyet Savcısı ile Arasındaki İlişkinin Hukuki Esas ve Kapsamı”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2014, S. 17, s. 458-461.

temsilcileri ile Cumhuriyet başsavcısının da katılması öngörülmüştür. Bu işlemin, Cumhuriyet savcılığı makamına ek görev verdiği, bu görevin Anayasa ve kanunlarda belirtilen yargı bağımsızlığını zedeleyeceği belirtilerek iptali ve yürütmenin durdurulması davası açılması üzerine, Danıştay 10. Ceza Dairesinin 22.01.2018 tarih ve 2017/4212 sayılı kararı ile işlemin 6. paragrafında yer alan Cumhuriyet başsavcısı ibarelerinin yürütmesinin durdurulmasına karar vermiştir. Kararın gerekçesinde, 1982 Anayasası ve 2802 sayılı Hâkimler Savcılar Kanunu'na atıf yapılarak hâkim ve savcılarının görevlerinin kanunla belirlenebileceği, bunun dışında kanunla düzenlenmeyen hiçbir resmi ve özel görev verilemeyeceği belirtilmiştir. Karar içeriğinde, savcılarının, idari yönden Adalet Bakanlığına bağlı olsalar da, bu idari görevlerin de kanunla düzenlenmesi gerektiği belirtilir. Benzer şekilde yakın zamanda, Başbakanlığın 09.12.2017 tarih ve 2917/23 sayılı genelgesi ile il ve ilçelerde Bağımlılıkla Mücadele Kurulları kurularak, Cumhuriyet başsavcısı ya da görevlendireceği Cumhuriyet savcısının toplantılara katılması öngörülmüştür. Danıştay'ın yukarıda belirtilen kararı doğrultusunda, anılan genelgenin Cumhuriyet başsavcılarına ilişkin kısmının Kanun'a aykırı olduğu açıktır. Ancak gerek terörle gerekse de uyuşturucu ile mücadele için adli kolluğun amiri olan savcılarının da bilgi ve tecrübelerinden faydalanmak gerekir. Bu nedenle, yapılacak düzenlemelerin kanunla ele alınması, eğer kanunla düzenlemeyecek ise, Cumhuriyet başsavcılarını ya da savcılarını yönünden yazılı veya sözlü görüş ve istemi şeklinde, zorunlu olmayan bir hale getirilmesi daha uygun olacaktır.

Öte yandan Yargıtay Başkanlığında olduğu gibi, Yargıtay'da görevli Cumhuriyet savcılarını için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı 19.10.2017 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Savcılarını Etik Davranış İlkeleri'ni²⁹³ kabul etmiştir. Metnin başlangıç kısmında, Uluslararası metinlere atıf yapılarak bu ilkelerin belirlendiği görülmektedir. İlkeler beş ana başlıkta düzenlenmiş olup, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısını, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili ve Yargıtay'da görevli tüm Yargıtay Cumhuriyet savcılarını için geçerlidir. Ayrıca metinler yorumlanırken hakimler için hazırlanan ve kabul edilen Yargıtay Yargı Etiği İlkelerine uygun

²⁹³ Metnin tamamını için bkz;

<https://www.yargitay.gov.tr/documents/CumhuriyetSavcilariniEtikDavranisIlkeleri.pdf>.
E.T. 04.04.2018

şekilde yorumlanması gerektiği belirtilmiştir. İkelere bakıldığında büyük oranda Budapeşte İlkeleri ile benzerlik gösterir. Bu ilkeler, mesleki davranışlar, bağımsızlık, tarafsızlık, ceza yargılamasında davranışlar ve özel yaşamda davranışlara ilişkin başlıklar altında toplanmıştır. Genel olarak bakıldığında, bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerinin ayrı başlıklar halinde düzenlendiği konuya verilen önem açısından kayda değerdir. Yargıtay Cumhuriyet savcılarının görevlerini hukuka uygun ve bağımsız olarak (İlke 2.1), tarafların ve toplumun gözünde, hâkimlerle aralarında en küçük bir danışıklılık veya görev alanlarına müdahale izlenimi doğurmayacak şekilde bağımsız davranarak yerine getirir (İlke 2.2). Ayrıca özel yaşamla ilgili olarak sosyal medyaya ilişkin yeni ve yerinde bir ilke benimseyerek savcıların sosyal medya kullanımını sırasında mesleğin onurunu, bağımsızlığını ve tarafsızlığını koruyacak şekilde davranmaları gerektiği belirtilmiştir (İlke 5.7).

C. Avukatların Rolüne İlişkin Havana Kuralları

Yargı tarihimizde, avukatlık tabiri ilk olarak 1884 yılında padişahın iradesi ile çıkarılan Rumeli-i Şar-ki Vilayetine Mahsus Avukatlık Kanunu ile kullanılmıştır. Mesleki olarak da, Tanzimat öncesi arzuhalcilerin tam anlamıyla olmasa da bazı davalarda, nikâh törenlerinde vekillik yaptıkları görülmektedir. Tanzimat sonrası dönemde de, 1856 tarihli Islahat Fermanı sonrası dava vekilliği tabirinin kullanıldığı, Mecelle’de de Latince kökenli olması nedeniyle avukat tabiri yerine dava vekilliği tabirinin kullanıldığı ve dava vekilliğine ilişkin hükümler bulunduğu görülmektedir.²⁹⁴

Yargının kurucu unsurlarından olan avukatlar, savunma makamını temsil ederler. 19.03.1969 tarih ve 1136 sayılı Avukatlık Kanununun 1. maddesinde, “*Avukat, yargının kurucu unsurlarından olan bağımsız savunmayı serbestçe temsil eder*” denilerek bu durum hüküm adına alınmıştır. Adil ve hukuka uygun, somut gerçeklere dayalı bir yargılama için hâkim ve savcılar yanında avukatlara da ihtiyaç olduğundan, onların da etik ilkelere bağlı olması gerektiğine kuşku yoktur. Kanun’a göre avukat olabilmek için hukuk fakültesi mezunu olmak, staj süresini

²⁹⁴ Zeynep Pelin Ataman, *Avukatlar İçin El Kitabı I- Savunma Etiği*, Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Ortak Projesi, Ankara, 2014, s. 19-21.

tamamlamak, ikametinin bulunduğu baro levhasına yazılı olmak ve Kanunda belirtilen engel hali bulunmaması gerekir (m. 3). Engel durumlar ise, kasıtlı suçlardan iki yıldan fazla hapis ya da belirli suçlardan mahkûm olmak, hâkimlik, memurluk ya da avukatlıktan ihraç edilmek, kısıtlanmak, meslek ile birleşmeyen bir işle meşgul olmak, iflas etmiş ve itibarı iade almamış olmak, hakkında aciz vesikası bulunmamak, mesleği yapmaya engel vücut ve akıl yönünden malullüğü bulunmamaktır (m. 5).

27 Ağustos-7 Eylül 1990 tarihleri arasında Havana'da toplanan Suçların Önlenmesine ve Suçların Islahı Üzerine Birleşmiş Milletler Konferansı tarafından Avukatların Rolüne Dair Temel Prensipler (Havana Kuralları)²⁹⁵ kabul edilmiştir. Bu kurallar, genel olarak hükümetlerin avukatlara yönelik ödevleri ve avukatların uyması gereken etik ilkelerden bahsetmektedir. Kurallar hükümetlerin, avukatlık meslek örgütlerinin ve öğretim kurumlarının avukatların gereği gibi eğitim ve öğrenim almalarını, meslek idealleri ve ahlaki görevleri ile insan haklarına ve temel özgürlüklere vâkıf olmalarını sağlaması gerektiğini belirtir (Kural 9). Avukatlara yönelik belirlenen bazı kurallar ise, görev ve sorumlulukları başlığı altında düzenlenmiştir. Buna göre avukatlar, mesleğin şeref ve itibarını korumalı (Kural 12), müvekkiline karşı hukuk sisteminin işleyişi konusunda bilgi vermeli, müvekkilinin haklarını korumalı, yardım etmeli (Kural 13), bunu yaparken de insan haklarını ve temel özgürlükleri yüceltmeye çalışmalıdır. Hukuka ve hukukçuluk mesleğinin kabul görmüş standartlarına ve ahlaki kurallarına uygun biçimde serbestçe ve özenle hareket etmelidir (Kural 14). Netice olarak avukat, müvekkilinin menfaatlerine her zaman saygı göstermelidir (Kural 15). Ayrıca hükümetler de avukatların, herhangi bir baskı altında kalmadan görevlerini yapabilmelerini sağlamalıdır (Kural 16).

Öte yandan avukatlar hakkında Türkiye Barolar Birliği'nin belirlemiş olduğu meslek kuralları²⁹⁶ daha ayrıntılı düzenlemeler getirmiştir. Bu kurallara göre, avukatlar mesleki faaliyetlerinde bağımsızlıklarını korumalı, bunu zedeleyecek iş kabulünden kaçınmalı (Kural 2), mesleği yaparken kamunun inancı ve mesleğe güveni sağlayacak biçimde, işini tam bir sadakatle yapmalı (Kural 3),

²⁹⁵ Tam metin için bkz;

http://www.barobirlik.org.tr/mevzuat/avukata_ozel/meslek_kurallari/Havana_Kurallari.pdf.

²⁹⁶ Türkiye Barolar Birliği'nin 8-9 Ocak 1971 tarihli IV. Genel Kurulu'nda kabul edilmiş ve 26 Ocak 1971 tarihli bülteninde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

özel hayatı da dâhil olmak üzere mesleğin itibarını zedeleyecek her türlü tutum ve davranıştan uzak durmalı (Kural 4), iddia ve savunmanın hukuki yönüyle ilgili olduğundan anlaşmazlığın doğurduğu düşmanlıktan uzak durmalıdır (Kural 6). Bunun dışında avukatların uyması gereken kuralların, yargı organları ve adli mercilerle, meslektaşlarıyla, iş sahipleriyle, barolarla ve TBB ile ilişkiler olmak üzere başlıklar halinde ele alındığı görülmektedir. Kurallar genel anlamda avukatlık mesleğinin onurunu korumayı, itibarını yükseltmeyi amaçlayan düzenlemeler getirmiştir. Kuralların, disiplin işlemleri yönünden yaptırım gücü bulunmaktadır.

SONUÇ

Dünya üzerinde yaşanan sosyal ve siyasi gelişmeler, savaşın yol açtığı mağduriyetler göstermektedir ki insanlık adalete her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Oysaki birçok Uluslararası metin, insan hakları üzerinde durmakta, bunu sağlamaya yönelik kurallar belirlemektedir. Ancak bu yüzyılda yaşanan gelişmeler göstermektedir ki, sadece mevzuat hazırlayıp buna yaptırım gücü vermek, adalete ulaşmak açısından yeterli olmamaktadır. Bu kralları uygulayan kişilerin de bazı değerlere sahip olması gerekir. Yaşanan tüm olumsuz gelişmeler, ahlaki değerlerin yitirilmesi, etik kavramını canlı hale getirmiş, sorunların çözümü aşamasında etik kavramı felsefe dünyasında daha çok konuşulmaya başlanmıştır. Evrensel nitelik taşıması nedeniyle etik kavramı, karmaşıklaşan sosyal ve bürokratik hayatta önemli bir yer kazanmıştır. Bu nedenlerle konumuzun kapsamı Yargı etiği olsa da, etik değerlerin genel olarak tüm toplumda bulunması en ideal olandır. Bunu sağlamak için öncelikle eğitim sisteminin gözden geçirilmesi gerekir. Etik değerlerin hukuk kuralları gibi tüm toplumun kabul edip uygulayabileceği seviyede bulunması öncelikli şarttır. Bunun için de eğitim sisteminde bulunan eksikliklerin giderilmesi, yeni nesillerin ahlâki ve etik değerlere bağlı bir şekilde yetiştirilmesi gerekir. Etik değerlerin belli bir aşamadan sonra insanlar tarafından kabul edilip uygulanması daha zordur. Ahlâk, kamu görevi, hizmet bilinci, insan hakların, adalet, hukuk gibi toplumun temelini oluşturan ortak değerler, eğitim sisteminin ana hedefleri arasında yer almalıdır. Adaletin sağlanması, onu talep eden ve kurallara saygılı bir toplumda daha kolay bir şekilde gerçekleşecektir.

Ayrıca kamu yönetimi yeniden ele alınarak daha disiplinli hale getirilmelidir. Zira diğer devlet görevlilerinin verimli ve adaletli olmaları, hem yargı görevini yapanlara yardım edecek hem de iş yükünün azalmasını sağlayacaktır. Bu amaçlarla kurulan Etik Kurulun daha aktif çalışabilmesi için gerekli tedbirler alınmalı, Kurul'un yaptırım gücü gözden geçirilerek işlevselliği artırılmalıdır. Bunun yanında 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu gözden geçirilerek, toplumda ve bireylerde oluşan memur güvencesi yeniden ele alınmalıdır. Toplumun oluşturan bireylerin, Devlet memurluğunu maddi kaygılarla

değil de hizmet etme bilinciyle tercih etmesini sağlayacak eğitim sistemi ve bu sistemin gereği olan uygulamaların hayata geçirilmesi gerekir.

Diğer yandan savcılıklar ve mahkemelere yardımcı birimler bulunmaktadır. Adliye personeli, bilirkişilik, uzlaştırmacı, arabulucu, adli tıp kurumu, adli görevleri yönünden emniyet, jandarma gibi kolluk görevlileri yargı teşkilatı içerisinde önemli görevler yerine getirmektedir. Bu kurumlarda bulunan görevliler gerek hazırlamış oldukları raporlar ve çalışmalar gerekse de mahkeme ve savcılıkların talimatlarını yerine getirirken görev bilinci içerisinde, adalete hizmet duygusuyla hareket etmelidir. Özellikle kolluk birimlerinin, adli ve idari kolluk şeklinde bir ayrıma tabi tutulmaması, uygulamada birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Ceza Muhakemesi Kanununa göre ihbar ve şikâyetler, doğrudan kolluğa yapılabilmekte, vatandaşlar ilk olarak bu birimlere müracaat edebilmektedir. Ayrıca bazı adli olaylarda kolluk görevlileri olaya müdahale ederek savcılık talimatına göre hareket etmektedir. Bu yönleriyle adalet hizmeti, kolluk aşamasında başlayabilmektedir. Yargı etiğinin sağlıklı işleyebilmesi, bu kurum ve kişilerin de etik ilkelere bağlı olması halinde daha işlevsel hale gelecektir. Bu çerçevede adli kolluğun kurularak, savcılık teşkilatının yeniden ele alınması, daha yerinde olacaktır. Bilinmektedir ki, kolluk birimlerinin iç işleyişi nedeniyle görev değişimi idari makamlar tarafından yapılmaktadır. Adli görevlerin kendine özgü uzmanlık alanları vardır. Uygulamada görülmektedir ki, herhangi bir adli olaya müdahale eden ve bu olayla ilgili çalışma yapan görevliler, ertesi gün idari bir görev olarak adli olayı diğer görevliler tamamlayabilmektedir. Bu da yapılan işe bağlılığı azaltmakta, hukuka uygun şekilde maddi gerçeğe ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Sonuç itibarıyla, savcılıklar bünyesinde sadece adli görevi bulunan kolluk teşkilatının kurulması, ceza hukuku yönünden olayların hukuka uygun ve gerçekçi bir şekilde savcının denetim ve gözetiminde olması sağlanacaktır. Bu uygulama ayrıca, adli yönüyle daha bağımsız bir savcılık teşkilatının oluşumunu sağlayacaktır.

Adaletle hükmetme görevi bulunan hâkim ve savcılar, bu görevlerini yerine getirirken diğer meslek mensuplarına göre çok daha nitelikli olmaları gerekir. Hâkim ve savcılar, dürüst, güvenilir, sağlam, emin, kavrayışı yüksek, bilgi sahibi, bildiğini karşılaştığı olaylara uygulama yeteneğine sahip, öfke kontrolüne

sahip, vicdanlı kişilerden olması, gerek toplumun adalete olan bakış açısı gerekse de adaletin sağlanması için zorunludur. Günümüz hukuk sisteminin hâkim ve savcıdan beklentisi oldukça yüksektir. Bu açıdan yargı görevi yapanların mesleğe kabullerinde aranan şartların gözden geçirilmesi, bu şartların meslekten ayrılmalarına kadar devam ettirilmesinin sağlanması gerekir. Hâkim ve savcı adaylığı şartları yeniden gözden geçirilerek, daha sıkı şartlara tabi tutulmalıdır. Tek aşamalı sınav ve mülakatın, aday seçiminde yeterli olmadığına kuşku yoktur. Yine adaylık sonrası bir yıllık staj süresi oldukça yetersiz olup bu sürenin en az iki ya da üç yıla çıkarılması, süre sonunda da hâkim savcı yardımcılığı şeklinde bir uygulamanın getirilmesi yerinde olacaktır. Hâkimlik mesleği için ideal yaş yirmibeş ve üzeridir. Ya da Almanya'da olduğu gibi hâkim olan kişilere belirli bir süre herhangi bir teminat sağlanmadan mesleki başarılarına göre hareket edilmesi gerekir. Esasında bu da bir nevi hâkim savcı yardımcılığına benzemektedir. Osmanlı Devletinde naiblerin yaptığı bu görev sayesinde kadıların iş yükünün hafiflediği, kadıların, asli işlerini yapabildikleri görülmektedir. Netice itibariyle hâkimlik teminatı verilirken, sıkı kurallar koymalı, bu konuda aceleci davranılmamalıdır.

Hâkim adaylarının seçimi için üniversiteler ile işbirliği içinde hareket edilmeli, öğretim görevlilerinin fikirlerinden faydalanılarak hâkim savcılık kabiliyeti görülen öğrencilerin, okulun ilk yıllarından itibaren takibi yapılmalıdır. Mevcut durumda hukuk fakültesi mezunu olup doktora yapanlar sınava tabi tutulmaksızın hâkimlik mülakatına katılabilmektedir. Bu durum genişletilerek, tüm öğretim görevlilerine, hâkim olmak istedikleri takdirde bu görev verilebilmelidir. Yaş sınırına bakılmaksızın hukuki bilgi ve tecrübesi bulunan akademisyenlerin hâkim olabilmelerinin önü açılmalıdır. Tabi bunun için hâkimlik ve savcılık mesleğinin ekonomik ve sosyal yönleri itibariyle hak ettiği seviyeye çıkarılması, belirli bir kariyere sahip hukukçunun da bu mesleği isteyebilmesi için gerekli iyileştirmelerin yapılması öncelikli hedef olmalıdır.

Hâkim savcı sayısı günümüz itibariyle 16.000 seviyelerindedir. Mevcut sayının çoğaltılması yerine niteliğe önem verilmeli, gereksiz iş yükünü azaltacak düzenlemeler yapılmalıdır. Yargılamaları makul sürede sonuçlandırarak, bir şekilde şüpheli ya da sanık konumuna gelmiş kişileri daha da mağdur etmemek

gerekir. Aynı şekilde mağdurun hakkını da zamanında teslim ederek kişisel husumetlerin önüne geçilecektir. Ülkemizde 85'e yakın hukuk fakültesi bulunmaktadır. Bu sayının oldukça fazla olduğunu söylemek mümkündür. Fakültelerde verilen öğretim yanında eğitim kısmına da ağırlık verilmeli, tüm hukukçuların topluma faydalı bireyler olarak yetişmesi sağlanmalıdır.

Yargı etiği, avukatları da yakından ilgilendiren bir konudur. Yargılamanın tüm aktörlerinin amacı maddi gerçeğe ulaşmak olmalıdır. Bu açıdan hukuk eğitimi oldukça önemlidir. Hukuk fakültesi mezunu olanlar, herhangi bir sınava tabi tutulmadan bir yıllık staj sonucu avukat olmaktadır. Avukat sayısının çokluğu, mesleki rekabeti artırmakta, bu şekilde sisteme dâhil olmak isteyen bir kısım avukat, hukuk dışı uygulamalara meyledebilmektedir. Bu açıdan da avukatlık mesleği tüm yönleriyle ele alınmalı, sayının azaltılarak niteliğe önem veren bir sistemi benimsemeye yönelik tedbirler alınmalıdır. Yargının kurucu unsurlarından olan avukatların etik değerlere sahip olması, mahkeme ve savcılıkların işini kolaylaştıracaktır. Adaletin sağlanması ve yargıya güvenin istenilen seviyelere ulaşması, tüm kurucu unsurların işbirliği halinde mümkün olacaktır.

Tüm bunlarla beraber, yargı görevi yapan hâkimler ve yargısal görevleri ile ilgili savcılarının taşınması gereken nitelikler, kendi hukuk kültürümüz incelenerek güncel belgeler ışığında yeniden düzenlenmeli ve denetim mekanizması açısından uygulanabilirliği sağlanmalıdır. Ülkemizde mevcut olan ve sürekli gündemde tutulan yargı, bir an önce kendi özüne dönerek toplumun güvenini sağlayıcı adımlar atılmalıdır. Hâkim ve savcılar yönünden, etik ilkeler hazırlanarak 1934 tarihli Hâkimler Kanunu ile getirilen Haysiyet Divanı'na benzer Etik Kurul kurulması yerinde bir uygulama olacaktır. Kurulun yapısı içerisinde öğretim görevlileri, psikolog, sosyolog gibi diğer meslek gruplarından da faydalanılabilir. Hazırlanacak olan etik ilkelerin, Uluslararası metinler ve Mecelle'de belirtilen nitelikler dikkate alınarak evrensel, özgün ve milli ilkeler olması, bunun yanında yaptırım gücünün sağlanması zorunludur. Zira değinildiği üzere, yazılı metinler ne kadar iyi olursa olsun, uygulamaya yansımadağı sürece pek bir anlam ifade etmemektedir. Söz gelimi Anayasada hâkimlerin bağımsız olduğu hüküm altına alınmakla beraber, bunun gerçekte ne derece sağlanabildiği

önemlidir. Genel olarak Osmanlı Devleti uygulamalarına bakıldığında, gerek kadıların seçiminde, gerekse de görevlerini yaparken bağımsız olmalarına özen gösterilmiştir. Hâlbuki o dönem itibariyle, Mecelle'ye kadar yargı etiğiyle ilgili toplu halde hazırlanmış bir metin mevcut değildir. Ancak padişahın mahkeme huzurunda yargılandığı örnekler bulunmaktadır. Bu da göstermektedir ki Devletin öncelikle yargı etiği kültürü oluşturmayı istemesi, buna bağlı olarak hareket etmesi gerekir. Bu bağlamda, oluşturulan etik ilkelerin etraflıca tartışılması, tüm toplumun bu ilkelere sadık kalacak şekilde bilinçlendirilmesi için kamuoyu bilgilendirilmelidir. Aksi halde, hüküm altına alınan yazılı metinler, yol gösterici olmaktan öte anlam ifade etmeyecektir.

Diğer yandan hâkim ve savcılarının terfileri oldukça önemlidir. 2802 Sayılı Kanunun 21. maddesine göre derece yükselmeleri iki yılda bir yapılmaktadır. Aynı maddeye göre, derece yükselmesi için kesinleşmiş mahkeme hükmü ya da disiplin cezası bulunmaması gerekir. Ayrıca derece yükselmesi için, ilgilinin üst merciler ve müfettişlerce haklarında düzenlenen hâl kâğıtları ve sicil fişleri, kanun yolu incelemesinden geçen işleri, kanun yolu değerlendirme formları, örnek karar ve mütalâaları, varsa meslekî eser ve yazıları ile katıldıkları meslek içi ve uzmanlık eğitimleri göz önünde tutulmaktadır. Belgesay, 1934 tarihli Hâkimler Kanununa ilişkin yapmış olduğu analizde, terfide en ideal olanın, terfileri herhangi bir şarta bağlamamak olduğunu belirtir. Bu sistem, istiklâl kaygısı güttüğü için not usulü kaldırılmalıdır. Yazar, bizim de katıldığımız görüşe göre, bilgisizliği sabit olan kişinin meslekte durmaması gerektiğini ama bunun notla sağlanamayacağını belirtir. Mutlaka bir sistemin esas alınması gerekiyor ise hâkim ve savcılarının terfii için teorik sınav getirilmelidir.²⁹⁷ 1934 tarihli Yeni Hâkimler Kanunu'nda düzenlendiği şekilde, terfiler için uzmanlık konularında tez hazırlanması gibi uygulamalar getirilebilir. Bu şekilde hem mesleki bilgiler güncelliğini korur hem de ehliyet ve liyakat esaslı mesleğin icrasında da varlığını devam ettirir.

Öte yandan kürsüde görevli hâkim ve savcılarının birçok problemi bulunmaktadır. Nitelikli personel azlığı, iş yükü, dava sayısı ve çeşitliliği, mahkeme yetkilerinin her yıl değişebilmesi, maaşların son yıllarda

²⁹⁷ Mustafa Reşit Belgesay, “Adliye Teşkilatının Esasları ve Hâkimler Kanununun Tadiline Dair Kanunun Ana Hatları”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt 9, Sayı 3-4, 1944, s. 600-601.

iyileştirilmesine rağmen istenilen seviyeye ulaşmaması, komisyon başkanlığı ya da başsavcılıkların harcama bütçelerinin bulunmaması, kamuoyu baskısı, medyada yer alan bazı haberlerin gerçeklikten uzak ve hukuki analiz yapılmadan verilmesi bunların başında gelmektedir. Bu sorunların yeniden ele alınarak gözden geçirilmesi gerekir. Osmanlı Devletinde olduğu gibi hâkim savcılarının katıldıkları davetlerde yapılan masrafların hazine bütçesinden karşılanması olumsuz eleştirilerin önüne geçecektir. Gerek Mecelle’de gerekse de Bangalor İlkelerinde hâkim ve savcılarının taraflara ait ziyafetlere katılamayacağı hüküm altına alınmıştır. Esasında yargı görevi yapan bir kişi, karşılıksız herhangi bir menfaat elde etmemelidir.

Yargı etiği içerisinde en önemli ilkelerin bağımsızlık ve tarafsızlık olduğu görülmektedir. Hâkim ve savcılar, görevlerini yaparken tarafsız olarak hareket etmelidir. Tek amacı adaleti sağlamak olan hâkim ve savcılar eliyle hukuk sistemimiz daha güçlü hale gelecektir. Ayrıca gerek kendileri bağımsız hareket etmeli gerekse de diğer idarecilerin hâkim savcı bağımsızlığına gölge düşürecek uygulamalardan uzak durması sağlanmalıdır. Bağımsız bir yargı, bunu isteyen devlet yöneticileri sayesinde sağlanacaktır. Hâkim ve savcı teminatını sağlayıcı uygulamalara sadık kalınmalı, tayin ve terfilerde bu hususlar en ileri seviyede uygulanmalıdır. Yargı kararlarının sonuç itibariyle hukuka uygun olması yeterli olmayıp, makul bir gözlemcide de bu şekilde algılanmalıdır. Bu yönüyle yargılamaların makul sürelerde sonuçlandırılması, bağımsız ve tarafsız bir görünüm için oldukça önemlidir. Hızlı ve adil bir yargılama, adaletin sağlanması için zorunludur.

Ehliyet ve liyakat, tüm kamu görevlilerinde bulunması gereken bir ilkedir. Hak edenin görevi alması toplumun devlete olan saygısını artıran bir durumdur. Hâkim savcılar için ehliyet ve liyakat daha da önemlidir. Konumuz açısından gerek Mecelle ve Osmanlı Devleti uygulamalarına, gerekse de Bangalor İlkelerine baktığımızda, ehliyet ve liyakatin esas ilkelerden olduğu, üzerinde önemle durulduğu görülmektedir. Hem aday seçiminde hem de mesleki faaliyetler esnasında önem arz eden ehliyet ve liyakatli kişilere görev verilmesi, birçok sorunu da beraberinde çözecektir. Günümüz teknolojisi, sayı üzerine değil nitelikli insan üzerine kuruludur.

Adaleti sağlamakla görevli hâkim ve savcıların bu görevini yerine getirirken onlara kolaylık sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Elinde sihirli değneği bulunmayan hâkimin, tek başına bunu yerine getirebilmesi oldukça zordur. Zira hâkim, kanunu uygulamakla görevli olduğu için uyguladığı kanun maddesinin de etik değerler göz önüne alınarak hazırlanmış olması gerekir. Yargı görevi bulunmayan ancak bir anda tanık sıfatına sahip olacak kişilerin de adaletin sağlanmasına yapacağı katkılar göz önüne alındığında adaletin, tüm toplumun uzlaşması ile oluşacağı bir gerçektir. Bu da etik ilkelerin, ahlakın geçerli olduğu toplumlarda anlamlı hale geldiğini gösterir. Zira ahlakı olmayan toplumda o toplumun içinden çıkan kurumların etik ilkelere bağlı olması beklenemez.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akcan, Recep, *Hâkimin Vasıfları*, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara, 2014.
- Akın, İbrahim, Akın, Tansu, *Yargı Etiği*, B. 2, Ankara Barosu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014.
- Aslan, Nasi, *İslam Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri*, Karahan Kitabevi, B.2., Adana, 2014.
- Ataman, Zeynep Pelin, *Avukatlar İçin El Kitabı I- Savunma Etiği*, Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Ortak Projesi, Ankara, 2014.
- Atar, Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, Mimoza Yayınları, B. 7, Konya, 2012.
- Aydın, İnayet, *Yöneltil, Mesleki ve Örgütsel Etik*, B.5, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2012.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslamiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Enes Sarmaşık Yayınları, C.8. İstanbul, 2010.
- Cin, Halil, Akgündüz, Ahmet, *Türk İslam Hukuk Tarihi*, C.1., Timaş Yayınları, İstanbul, 1990.
- Çalışır, Kurtuluş Tayanç, *Yargı Etiğine Giriş Hukukçunun Hayat Felsefesi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011.
- Demir, Abdullah, *Külli Kaideler Ekolü ve Mecelle*, Katre Yayınları, İzmir, 2008.
- Demir, Abdullah, *Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi*, Yitik Hazine Yayınları, İzmir, 2010.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 25. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.
- Erdoğan, Mustafa, *Anayasa Hukuku*, Orion Kitabevi, B. 5., Ankara, 2009.
- Ergun, Turgay, Polatoğlu, Aykut, *Kamu Yönetimine Giriş*, 3. Basım, TODAİE Yayınları No: 222, Ankara, 1988.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin, *Anayasal Derinlik Türkiye'nin Anayasal Hafızası (Türk Anayasa Tarihi)*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012.

- Fendoğlu, Hasan Tahsin, *Türk Anayasa Hukukunda Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı (Dünü, Bugünü)*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010.
- Gönenç, Levent, *Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı*, Tepav Anayasa Çalışma Metinleri, 2011.
- Gözler, Kemal, *Elveda Anayasa 16 Nisan 2017'de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2017.
- Gür, Refik, *Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle*, Sebil Yayınevi, B.3., İstanbul, 1993.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam'ın Hukuk İlmine Katkıları*, Ed: Vecdi Akyüz, Beyan Yayınları, İstanbul, 2005.
- Herbert, A. Simon, Donald, W. Smithburg, Victor, A. Thompson, *Kamu Yönetimi*, Çev.: Cemal Mihçioğlu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 547, Ankara, 1985.
- Hocaeminefendizade, Ali Haydar, *Dürerü'l Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, Osmanlıca aslından Çev.; Raşit Gündoğdu/Osman Erdem, Gül Neşriyat, C.4., İstanbul, 2006.
- İlhan, Cengiz, *Günümüz Türkçesiyle Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye)*, Yetkin Yayınları, Ankara 2011.
- İnceoğlu, Sibel, *Yargı Bağımsızlığı ve Yargıya Güven Ekseninde Yargıcın Davranış İlkeleri*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Karaman, Hayrettin, *İslam Hukuk Tarihi*, İz Yayıncılık, 10. Baskı, İstanbul, 2014.
- Kaşıkçı, Osman, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Mecelle*, Osmanlı Araştırmaları Vakfi Yayınları, İstanbul, 1997.
- Kılavuz, Raci, *Kamu Yönetiminde Etik ve Bir Sorun Alanı Olarak Yozlaşma*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003.
- Köse, Saffet, *İslam Hukukuna Giriş*, Hikmetevi Yayınları, B. 9., İstanbul, 2016.
- Locke, John, *Sivil Siyaset Üzerine İki Deneme, (Two Treatises of Civil Government)*, 1689.
- MacIntyre, Alasdair, *Ethik'in Kısa Tarihi*, Çev. Hakkı Hünler- Solmaz Zelyüt Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2010.

Ortaylı, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, TAA Yayınları, Ankara, 2014.

Özlem, Doğan, *Etik Ahlak Felsefesi*, Notos Kitap Yayınevi, Ankara, 2014.

Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, B. 26. Ankara, 2016.

Topakkaya, Arslan, *Hukuk ve Adalet*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014.

Tunç, Hasan, Bilir, Faruk, Yavuz, Bülent, *Türk Anayasa Hukuku*, B. 5., Adalet Yayınevi, Ankara, 2014.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Ankara, 2005.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü İstatistik Göstergeler 1923-1990, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 2001.

Ulutaş, Ahmet, Atabey, Ömer Serdar, *Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla Yargı Etiği*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Yay. Haz. : Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, *Avrupa Birliği Ülkelerinde Hâkim ve Savcılık Yüksek Yargı Organları Yargı Üst Kurulları*, , Ed: Fatih DENİZKUŞLARI v.d., Ankara, 2016.

Yüksel, Cüneyt, *Devlette Etik*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010.

Yüksel, Cüneyt, *Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik Kavramsal Çerçeve ve Uluslararası Uygulamalar*, Tüsiad Yayınları, C. 1., İstanbul, 2005.

Yüksel, Cüneyt, *Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik Yasal Altyapı, Saydamlık ve Ayrıcalıklar Tespit ve Öneriler*, C. 2., TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2005.

Makaleler

Akbulut, İlhan, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, *AÜHFD*, C.52., sayı 1., 2003, s. 167-181.

Akbulut, İlhan, “Osmanlı Devletinde Adalet Düzeni”, *AÜEHFD*, 2000, C. IV, S.1-2, s. 219-256.

Avcı, Mustafa, “Mecelleye Göre Hâkimin Nitelikleri ve Yargılama Etiği”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S. 27, 2016, s. 33-58.

Aydın, İneyet, “Kamuda Etik”, Ankara, www.tbmm.gov.tr, s. 1-12.

Belgesay, Mustafa Reşit, “Adliye Teşkilatının Esasları ve Hâkimler Kanununun Tadiline Dair Kanunun Ana Hatları”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 9, Sayı 3-4, 1944, s. 592-601.

Belgesay, Mustafa Reşit, “Yeni Hâkimler Kanunu”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 1., S. 1., 1935, s. 67-78.

Bucaktepe, Adil, “Disiplin Makamlarının Disiplin Cezası Verme Yetkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 19, S. 2, 2015, s. 199-224.

Çadircı, Musa, "Tanzimat'ın İlanı Sıralarında Osmanlı İmparatorluğunda Kadılık Kurumu ve 1838 Tarihli Tarik-i İlmiyye'ye Da'ir Ceza Kanunname'si," *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 14., S. 25, (1981-82), s. 139-161.

Damlapınar, Zülfikar, “Kamusal İletişim Biçimi Olarak Halkla İlişkiler ve Etik”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, 2000. s. 299-309.

Erdem, Sami, “Türkçede Mecelle Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005, s. 673-722.

Eryılmaz, Bilal, “Devlet ve Etik Kavramı”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, Ankara, 2013, s. 50-54.

Gözütok, F. Dilek, “Öğretmenlerin Etik Davranışları”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 32, S. 1, 1999, s. 83-99.

İnalcık, Halil, “ Kazasker Ruznamçe Defterine Göre Kadılık”, *Adalet Kitabı*, Editörler: İNALCIK Halil/ARI Bülent/ ASLANTAŞ Selim, Kadim Yayınları, Ankara, 2012, s. 120-141.

İnalcık, Halil, “Osmanlı Hukuk Sisteminde Adaletin Üstünlüğü”, *Adalet Kitabı*, Editörler: İNALCIK Halil/ARI Bülent/ ASLANTAŞ Selim, Kadim Yayınları, Ankara, 2012, s. 143-205.

Karakoç, İrem, “Roma Özel Hukuku ile Osmanlı Özel Hukukundaki Gelişmeler Bağlamında Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyyenin Özellikleri”, *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, On İki Levha Yayıncılık, Edit: Fethi GEDİKLİ, İstanbul, 2014, s. 63-116.

Kocaoğlu, Serhat Sinan, “Türkiye Cumhuriyeti Yargı Sisteminin Temel Sorunu Hâkim (Savcı) Niteliği ve Bu Hususta Eklektik Bir Çözüm Önerisi Kassandra’nın Çılgılığı”, *Ankara Barosu Dergisi*, S.3, 2011, s. 59-78.

Kuçuradi, İoanna, “Etik ve Etikler”, *Türkiye Mühendislik Haberleri*, Sy. 423, 2003/1, s. 7-9.

Marmor, Andrei, “Hukuk Devleti ve Sınırları”, *Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal* (Ed. Ali Rıza Çoban, Bilal Canatan, Adnan Küçük), Çev. Sevda Gültekin Göktolga, Adres Yayınları, Ankara, 2008, s. 170-211.

Onar, Sıddık Sami, “Osmanlı İmparatorluğunda İslam Hukukunun Bir Kısımının Codification’u Mecelle”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 20, S. 1-4., 1955, s. 57-85.

Özar, Süleyman, “Yargı Bağımsızlığı Bağlamında Adalet Bakanı’nın HSYK ve Cumhuriyet Savcısı ile Arasındaki İlişkinin Hukuki Esas ve Kapsamı”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2014, S. 17, s. 445-472.

Özdemir, Murat, “Kamu Yönetiminde Etik”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 7, 2008, s. 179-195.

Özkorkut, Nevin Ünal, “Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı’da ve Günümüz Türkiye’inde Yargıya Genel Bir Bakış”, *AÜHFD*, C.57, sayı. 1., Ankara, 2008, s. 225-242.

Raz, Joseph, “Hukuk Devleti ve Erdemi”, *Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal* (Edit. Ali Rıza Çoban, Bilal Canatan, Adnan Küçük), Çev. Bilal Canatan, Adres Yayınları, Ankara, 2008, s. 150-169.

Sancak, Yusuf, Kıyak, Emre, “Günümüz Türkçesiyle Mecelle’nin On Altıncı Kitabı Kitabü’l Kaza Günümüz Düzenlemeleriyle Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *SÜHFD*, C. 22, S. 2, 2014, s. 45-105.

Sökmen, Uğur, “Devlet Memuruna Hediye Rüşvet (mi)dir?”, *Maliye Dergisi*, S. 161, 2011, s. 231-258.

Uğur, Yunus, “Şer’iyye Sicilleri,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.39., 2010, s. 8-10.

Unan, Fahri, “Osmanlı İdare Felsefesinde Adalet”, *Adalet Kitabı*, Edit: Halil İNALCIK / Bülent ARI / Selim ASLANTAŞ, Kadim Yayınları, Ankara, 2012, s. 104-119.

Ünal, Mehmet Ali, “Tanzimat’tan Önce Osmanlı Devletinde Memur Yargılaması”, *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, On İki Levha Yayıncılık, Edit: Fethi GEDİKLİ, İstanbul, 2014, s. 277-304.

Vural, Z. Beril Akıncı, Coşkun, Gül, “Kuramsal Sosyal Sorumluluk ve Etik”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, S. 1, Mart, 2011, s. 61-87.

Yetkin, Aydın, “Divan-ı Hümayun,” *The Journal of Academic Social Science Studies*, C.5., S. 5., Ekim 2012, s. 353-390.

Yıldırım, Şahban, “İslam Hukukunda Yargıç Etiği”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, sayı. VIII, 2012, s. 33-50.

Yüksel, Mehmet, “Etik Kodlar Ahlak ve Hukuk”, *HHFD*, 2005, s. 5/1, s. 9-26.

Yüksel, Mehmet, “Modernleşme Bağlamında Hukuk ve Etik İlişisine Sosyolojik Bir Bakış”, *AÜSBFD*, S. 57-1, 2002, s. 177-195.

Çalıştaylar

Cerrah, İbrahim, “Etik ve Hukuk İlişkisi; Profesyonellik Vurgusu Açısından Hukuk ve Yargı Etiği”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, Ankara, 2013, s. 28-49.

Çetiner, Selma, “Hukuk Eğitimi ve Etik”, *Uluslararası Yargı Etiği Sempozyumu*, ABSGBY, 2016, İstanbul, s. 267-274.

Demirel, Fatmagül, ”Osmanlı Devleti’nde Hâkimlerin Seçimi ve Tayinlerinin Yargı Etiği Açısından Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Yargı Etiği Sempozyumu*, ABSGBY, 2016, İstanbul, s. 53-61.

Eryılmaz, Bilal, “Devlet ve Etik Kavramı”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, Ankara, 2013, s. 50-54.

Hondu, Selçuk, “Türk Hukuk Tarihi Perspektifinden Yargı Etiği”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, Ankara, 2013, s. 153-158.

İnceoğlu, Sibel, “Yargı Etiği Bakımından Uluslararası Belgeler Işığında Türkiye Uygulaması”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, Ankara, 2013, s. 81-125.

Kılınç, Ahmet, “Osmanlı Devletinde Hâkimlerin Uyması Gereken Etik İlkeleri: Hâkimin Adabı”, *Uluslararası Yargı Etiği Sempozyumu*, ABSGBY, 2016, İstanbul, s. 121-187.

Sellers, Mortimer, “Batı Hukuku Geleneğinde Ahlak, Hukuk ve Yargı Etiği”, *Uluslararası Yargı Etiği Sempozyumu*, Çev: Keyhan Tercüme, ABSGBY, 2016, İstanbul, s. 189-196.

Tepe, Harun, “Yargı Etiği ya da Yargıda Etik: Yargı Nasıl Etik Olur?”, *Uluslararası Yargı Etiği Sempozyumu*, ABSGBY, 2016, İstanbul, s. 98-111.

Topuz, Gökçen, Konan, Belkıs. “Geçmişten Günümüze Türk Hukukunda Hâkimin Tarafsızlığı”, *AÜHFD*, S. 66/4, 2017, s. 763-794.

Türkbağ, Ahmet Ulvi, “Yargı Bağımsızlığı ve Etik Değerler Dengesi”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, Kalkan Matbaacılık, Ankara, 2013, s. 55-59.

Mahkeme Kararları

Anayasa Mahkemesi’nin 18.05.2010 tarih ve 27585 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, 04/02/2010 tarihli ve E.: 2007/98, K.:2010/33 sayılı kararı.

Anayasa Mahkemesinin 22.10.2008 tarih 27032 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 05.06.2008 tarih ve 2008/16 esas, 2008/116 karar sayılı kararı.

YCGK’nun 20.11.2007 tarih ve 2007/5-83 esas, 2007/244 sayılı kararı.

YCGK’nun, 22.01.2008 tarih ve 2007 5 MD/101, 2008/3 Sayılı kararı.

Elektronik Kaynakça

<http://www.tdk.gov.tr>

<https://science.education.nih.gov>

www.tbmm.gov.tr

<http://www.mfa.gov.tr>

<http://etik.gov.tr/tr-tr/>

<https://www.yargitay.gov.tr>

<http://www.transparency.org>

www.memurlar.net

<http://oll.libertyfund.org>

www.hsk.gov.tr

<https://www.antoloji.com>

<http://www.abgm.adalet.gov.tr>

<http://www.ab.gov.tr>

<http://www.gazetevatan.com>

<http://www.star.com.tr>

<https://www.ab-ilan.com>

<http://www.barobirlik.org.tr>